

0043

ve Gönüllü Kültür Teşekkülleri
5. İstişare Toplantısı

21. YÜZYILDA TÜRKİYE'NİN HEDEFLERİ

İstanbul, 19 Kasım 1994

MÜSİAD

MÜSTAKİL SANAYİCİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

TÜRKİYE GÖNÜLLÜ
KÜLTÜR TEŞEKKÜLLERİ
5. İSTİŞARE TOPLANTISI

21. YÜZYILDA
TÜRKİYE'NİN HEDEFLERİ

19 Kasım 1994

Cemal Reşit Rey Salonu, İstanbul

MÜSİAD

ISBN 975-95370-9-5

Dizgi, İç Düzen: Birim (0212) 532 51 79

Baskı: Prestij (0212) 565 76 65

Her hakkı mahfuzdur.
Bu rapordan ancak MÜSİAD'ın izni
alınmak veya MÜSİAD kaynak
gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir.

Önsöz

Tarihin sürükleyici güçleri akıl ve gönüldür. Yüce Rabbimiz Kur'an-ı Kerim'de kalb tefekkürünü ve akletmeyi buyuruyor. Birbirlerine akıl ve gönül yoluyla kenetlenmemiş toplumların tarihte iz bıraktıkları vaki değildir. Nitekim Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları üzerinde 6 asır nizam-ı alemi tesis eden Osmanlı Devleti de varlığını akıl ve gönül erlerinin işbirliğine borçluydu. Anadolu ahileri, gazileri, bacı ve dervişleri Devlet-i Aliyye'nin üstünde yükseldiği sütunlardı. Bunlar kelimenin tam manasıyla birer "gönüllü kültür teşekkülü" idiler.

Modern dünya, cemaat yapılarını parçalayarak toplumları bencil fertler kümesine dönüştürdü. Özellikle Anglo-Sakson dünyasında bireycilik ve bencilik had safhaya ulaştı. Cemaat yapılarını nispeten devam ettiren Japonlar ise, toplum hayatı içinde rekabetle beraber dayanışmanın ne kadar önemli ve etkili olduğunu ispat ettiler. Bireyci ve bencil İngiliz-Amerikan toplum modeli manen iflas ettiği gibi, maddi sahada bile daha cemaatçi toplumlar karşısında gerilemektedir.

Türkiye müslüman bir ülke olarak çok sayıda gönüllü kültür teşekkülüne sahiptir. Hemen hemen her mahallede vakıf veya dernek şeklinde örgütlenen bir gönüllü hayır kurumu bulunmaktadır. Ancak, yakın zamanlara kadar bunlar arasında fazla itibat yoktu. Dolayısıyla aynı türdeki hizmetler gereksizce tekrarlanıyor ve kaynak israfına yol açıyordu. Aynı veya benzer hedeflere yönelmiş olan bu gibi teşekküllerin zaman zaman bir araya gelmeleri, biribirlerini tanımaları, faaliyet alanlarını tartışıp yeni fikirler üretmeleri, işbirliği yapıp dayanışmaları faydalı sonuçlar doğuracak ve kaynak israfını önleyecekti. Bu amaçla, ilk defa 1991 yılında ülke çapında 87 gönüllü kültür teşekkülünün katıldığı bir toplantı düzenlendi. Bu toplantıya Aydınlar Ocağı ev sahipliği yaptı. Daha sonraki yıllarda, sırasıyla Birlik Vakfı, İş Dünyası Vakfı ve Türkiye Yazarlar Birliği ev sahipliğini üstlendiler. Beşinci toplantıyı düzenleme şerefi ise MÜSİAD'a nasip olmuştur.

Gönüllü birliklerin önemi sadece Türkiye veya İslam dünyasında değil, bütün dünyada her geçen gün farkedilmektedir. Mesela, Birleşmiş Milletler kuruluşları içinde gönüllü teşekküllerin rolü giderek artmaktadır. Ülkelerin bütün kültürel veya ekonomik yüklerini devletlerin taşıması devri artık sona ermiştir. Ekonomide "özelleştirme" nasıl akılcı ve zorunlu bir adımsa, kültürel alanda da özelleştirme öylesine zorunludur. Akılcı devlet yönetimleri bu iki eğilimi aynı anda desteklemekte ve üzerlerindeki yükü azaltmaktadırlar. Böylece daha esnek hale gelmekte ve vatandaşlarına diğer alanlarda daha fazla hizmet sunabilmektedirler.

MÜSİAD'ın ev sahipliğini üstlenmekten şeref duyduğu Beşinci Türkiye Gönüllü Kültür Teşekkülleri Toplantısı'nın ana gündemi "Yirmibirinci Yüzyılda Türkiye'nin Hedefleri"

olarak tesbit edilmiştir. Bu toplantıda ülkemizin önde gelen ilim ve fikir adamları başlıca şu konuları ihtiva eden tebliğler sunacak ve iştirakçilerle tartışacaklardır:

1. "Türkiye'nin milli bütünlüğünü etkileyen unsurlar"
Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş
2. "Türkiye'nin uluslararası konumu"
Doç. Dr. Ahmet Davudoğlu
3. "Türkiye'de eğitim, bilim ve ahlak"
Prof. Dr. Hikmet Uçışık (Bilim)
Prof. Dr. Mahmut Kaya (Ahlak)
Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu (Eğitim)
4. "İnsan-Devlet-Hukuk ilişkileri"
Prof. Dr. Ahmet Akgündüz
5. "Türkiye ve İslam ülkeleri arasında ekonomik işbirliği"
Prof. Dr. Şahabaddin Zaim
Mustafa Özel

Yirmibirinci yüzyılın Türkiye'si, cemaatlerin, gönüldaş topluluklarının omuzları üzerinde yükselen şahsiyetli bir ülke olacaktır. Kendi kendini tanımlamış, ödünç kimliklere ihtiyaç duymayan, çalışkan insanların yaşadığı bir ülke. İktisadi ve siyasi hayatını meşru temellere oturtan, yöneticilerinin halk ile kaynaştığı, aynı hedeflere doğru koştuğu bir ülke. Vurgunun değil helal lokmanın peşindeki tüccar ve sanayicilerinin ahi birliklerinde buluştuğu; ülke çıkarını kendi çıkarlarının üstünde tutan bürokrat, siyasetçi ve askerlerinin gazi birliklerinde kaynaştığı; ilim ve irfan ehlinin gönül birliklerinde halleştirdiği bir ülke...

Bu ülkede devlet adamları, yabancı ülkelerle hesapsız ittifaklara girmek yerine, ülkelerinin jeopolitik ve jeokültürel imkanlarını sonuna kadar değerlendirecek; kendi medeniyet havzaları içindeki itibarlı yerlerini alacaklardır. Atlantik ve Pasifik eksenlerindeki bloklaşmalarla olduğu kadar, Avrupa ile de her zaman dostane ve dengeli ilişkiler içinde olmalıyız; ancak, Avrupa Birliği'ne üyelik ne çıkarlarımıza uygun, ne de gerçekleştirilecek bir serüvendir. Suni beraberlikler bir millete sadece vakit kaybettirir. **Türkiye'nin ana kucağı ve önderlik sahası İslam dünyasıdır.**

Bu ülkede sanayici ve işadamları, yabancıların acentesi olmakla yetinmek yerine, kendi işçi ve mühendislerinin akıl ve gönül gücüne dayanarak dış pazarlarda rakipleriyle amansızca mücadele edeceklerdir. Kazançlarının önemli bir bölümünü araştırma ve geliştirmeye ayıracak; sadece lisans ile üretim yapmak yerine, kendi teknolojilerini geliştireceklerdir. Araştırma ve geliştirme harcamaları insanları ve tabiatı yok eden sanayilere değil, refahı arttıran ve çevreye zarar vermeyen sanayilere sevkedilecektir. İşadamları çağdaş dünyanın özelliği olan "yüksek teknoloji, düşük ahlak" ilkesiyle değil; **"yüksek ah-**

lak, yüksek teknoloji” ilkesiyle hareket edecek ve kazançlarını toplumun ihtiyaç ve hedefleri doğrultusunda vakfetmeye hazır olacaklardır. **Sağlam müteşebbis, sağlam aileden çıkar. Batı, aileyi yok etti. Bizim yükselişimiz, sağlam ailelerin omuzları üzerinde gerçekleşecektir.**

Bu ülkede bilim adamları gece gündüz milletin ve insanlığın geleceğini düşüneceklerdir. Bilim kurumlarına gerekli kaynaklar ayrılacak ve ülke gençliği sağlam ve yeni fikir ve bilgilerle donatılacaktır. Bu ülkenin okullarında taklitçi değil; araştırmacı ve inşa edici ruha sahip insanlar yetiştirilecektir. Eğitimin amacı gençleri kültürlerinden, dinlerinden, tarihlerinden koparmak olmayacak; bilim ve teknik becerileri yanında, onlara insani, manevi, kültürel değerler aşılayacaktır.

Siyaset, ekonomi ve bilim alanlarında, insan potansiyeliyle uyumlu bir konuma yükselecek bir ülke. **Kendi medeniyet havzasının doğal lideri olacak bir ülke.** Kendini bölgesinin ve insanlığın temel meselerinden sorumlu tutacak bir ülke.

Böyle bir ülke yakın geçmişimizde vardı. Yakın geleceğimizde de var olacaktır.

Türkiye gönüllü kültür teşekkülleri, Bu ülke'nin harcına katılmak, kendilerini o yüksek ideale adanmak isteyen insanların buluşma merkezleridir.

**İnanıyoruz ki,
bütün insanlığın kurtuluşu olmayan bir kurtuluş
bizim de kurtuluşumuz olamaz.**

İnanıyoruz ki,
ilimde ve sanatta
iktisat ve siyasette
atacağımız sağlıklı adımlar
ve takınacağımız şahsiyetli tavırlarla
istikbalin Büyük Medeniyetini kurabiliriz...
Tıpkı daha dün kurduğumuz gibi.
Yeryüzünde adaleti tesis etmek üzere,
Devleti millete hadim kılarak
ve
Köklerimize tutunarak yürüyoruz.
**Umutlar istikbalde,
İstikbal
Köklerdedir.**

Saygılarımla,
Erol YARAR
MÜSLAD Genel Başkanı

İçindekiler

Önsöz	I
"Türkiye'nin Milli Bütünlüğünü Etkileyen Unsurlar"	1
Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş	
"21. Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Uluslararası Konumu"	31
Doç. Dr. Ahmet Davutoğlu	
"21. Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Hedefleri Açısından Bilim ve Teknoloji"	55
Prof. Dr. A. Hikmet Üçışık	
"Çağlar-üstü Bir Değer Olarak Ahlak"	65
Prof. Dr. Mahmut Kaya	
"21. Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Hedefleri Açısından Eğitim"	73
Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu	
"21. Yüzyıla Girerken İnsan-Devlet ve Hukuk İlişkileri"	81
Prof. Dr. Ahmet Akgündüz	
"Türkiye ve İslam Ülkeleri Arasında Ekonomik İşbirliği"	89
Prof. Dr. Sabahaddin Zaim	
Mustafa Özel	

TÜRKİYE’NİN MİLLÎ BÜTÜNLÜĞÜNÜ ETKİLEYEN UNSURLAR

Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş
İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi

Ülkelerin toprak ve millî bütünlüğü vazgeçilmez temel unsur olarak kabul edilmektedir. Bu bütünlük, milletlerin kalkınma çabalarının da ötesinde millî temel hedeflerinin başında yer almaktadır. Milletler ve onların teşkilâtlanmış şekli olan devletler, çok vahim ve kaçınılmaz durumlar söz konusu olmadıkça, toprak ve millet bütünlüğünün bozulmasına müsaade etmemekte ve bunu sağlamak için önemli fedakârlıklara katlanmaktadırlar. Bu fedakârlıklar bazı hallerde uzun sürelere de yayılmaktadır.

Millî ve siyasî bütünlüğün onu müteakip de toprak bütünlüğünün en sağlam bir şekilde sağlanabilmesinin asıl teminatı, bir ülkede “sosyal bütünlüğün” gerçekleştirilmiş olmasıdır. Böylece millet ve toprak bütünlüğünün sağlanmasında “sosyal bütünlük” kilit bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyal bütünlüğü ise, bir toplumu meydana getiren fertlerin temel ortak değerlere ve birlikte yaşama iradesine sahip olmaları şeklinde tarif edebiliriz. Bu tarifte iki önemli unsur açık bir şekilde görülmektedir:

- 1- Temel Ortak Değerleri Paylaşmak,
- 2- Birlikte yaşama iradesi.

Bu iki ana unsura sahip olmadan zorla, cebirle bir arada tutulan kişi ve topluluklardan meydana gelen topluluklar ve devletler de dün ve bugün de mevcut ol-

maktadır. Bunlar sunî birlikteliklerdir ve askerî siyasî veya ideolojik cebir unsuru kullanılarak sağlanmaktadır. Yalnız bu sünî bütünlükler devam ettirilememekte *zorlama* unsurunu ortadan kaldıran veya zayıflatan iç veya dış faktörlerin belirmesiyle çözülme başlamakta parçalanmalar meydana gelmektedir. Zamanımızda bu durumun en yakın örneklerini Sovyetler Birliği ve Yugoslavya teşkil etmiştir. Böylece milli bütünlüğün sağlam bir şekilde gerçekleşme ve devam ettirilmesinin aslında "sosyal bütünlüğe" bağlı olduğu açık olarak anlaşılmaktadır.

Esasen çağımızda *toprak bütünlüğü siyasî bütünlüğün*, o ise *sosyal bütünlüğün* sonuçları olarak görülmektedir. Halen çok çeşitli sebeblere bağlı olarak bir kısım ülkeler sosyal ve siyasî bütünlüklerini sağlayıp devam ettirme ve toprak bütünlüğünü korumada ciddi meselelerle karşı karşıya bulunmaktadır.

21. Asrın girişinde dünya, çoğu zaman etnik ayrılıklardan başlatılan "**mikro-milliyetçilik**" çatışmalarının yaygınlaştırılmasına şahit olmaktadır. Bu etnik parçalanma bir taraftan beşeri felaketlere yol açarken, diğer taraftan da millî bütünlükleri sarsmakta ve gelişmeyi hemen her alanda durdurmaktadır. Bölünmeyi hedef alan bu çatışmalar kaynakların tüketilmesine, büyük kayıplara, çarpışmaların yoğunlukla cereyan ettiği bölgelerden sivil halkın çok sayıda göç etmesine yol açmaktadır. Türkiye de böyle bir etnik ayrımcılık, bölücülük problemiyle ağır bir biçimde karşı karşıya gelmiş ülkeler arasında bulunmaktadır.

I-Türkiye'de olumsuz gelişmeler

Bu sosyal parçalanma ve çatışma, sonuçları itibariyle, cereyan ettiği ülke üzerinde hedefleri olan devletler için uygun bir ortam meydana getirme özelliği taşıdığından bunlar, bu tür bölünme hareketlerinin destekleyicileri ve hatta başlatıcıları olmaktadır. Türkiye işte böyle bir problemle 1984 yılından beri karşı karşıyadır ve cereyan eden bölücülük hareketi, sosyal bütünlüğü kesin olarak bozmayı hedeflemekte ve önceki, münhasıran "**devlete başkaldırma**" olaylarından bu yönüyle kesin bir hatla ayrılmaktadır.

Şurası bir hakikattir ki bugün Türkiye'nin Güney-Doğu bölgesini koparıp ayrı bir devlet yapmak isteyenlerin, arkasında bazı devletler ve odaklar vardır. Özellikle Türkiye'nin sınır ötesinde yaptığı hareketlerde ortaya çıkan lojistik yığınak buna başlıca delil teşkil ediyor. Bulunan silah ve harp mühimmatı, bugün devletlerin siyasî tercihlerle ancak başkalarına verdikleri türden malzemelerdir.

Bu hareket Türkiye'ye karşı ilk silâhlı kalkışma değildir. Cumhuriyet döneminde yani 1923'den 1940'lara kadar çeşitli silâhlı kalkışmalar olmuştur.¹ Başlıcaları, 1924'te Nasturi, 1925, 3 Şubat'ta başlayan Şeyh Said İsyanı, 1926'de Pervari civarında Eruhlu Yakup Ağa İsyanı, sonra 1. ve 2. Ağrı isyanları, 1926-1927'de Sason İsyanı, 1937-38 yıllarında Dersim ve civarındaki isyan. Bu isyanlara baktığımız zaman bunların sebeplerinin başlıcası esasta Türkiye'den ayrılma ve bölünmenin olmadığı anlaşılır. Bu isyanlara ait kaynaklar bunların ayrı bir devlet kurmaya yönelik olmadığını gösteriyor. Başka sebepleri vardır. Mesela Şapka İsyanı, Eruhlu Yakup Ağa İsyanı şapka meselesinden çıkmıştır. Jandarmanın, kanunsuz kişileri ve yahut kaçakçıları takibi, sonunda isyan haline dönüşebilmiştir. Vergi meselesi, askere alma meselesi gibi çok çeşitli sebepler var. Bunların içinde Şeyh Said İsyanı ayrı bir devlet kurma, bölünme gibi görünüyor. Fakat Şeyh Said İsyanı gerek konunun uzmanlarından, objektif düşünebilen araştırmacılar, yaşayan şahitlerden, gerekse yazışmalardan incelendiği zaman bunun, ayrı bir devlet olmaktan ziyade dinî sebeplerden patlak verdiği anlaşılıyor.

Musul meselesi dolayısıyla İngilizler de bu isyanla ilgilidirler, fakat rollerinin fazla abartılmaması daha gerçekçi olacaktır.

Bu günki hareketin önceki isyanlardan büyük farkı vardır. Şimdiki hareket 2 noktadan bu eski isyanlardan ayrılıyor. **Birincisi** isyancıların hedefi tamamen Türkiye'den ayrılmak, belli bir coğrafi bölgeyi, **Güneydoğu Anadolu'yu Türkiye Cumhuriyeti egemenliğinden çıkarıp ayrı bir devlet kurmaktır.** Bu hedef açısından, oradaki Türk ordusunu işgal kuvvetleri olarak görüyorlar ve Türk varlığını reddediyorlar.

İkincisi; bölücü hareketi yürüten üst kadronun ana siyasî düşünceleri vardır. Bu ilk silâhlı hareketlerden ayrılan noktadır ki, niteliği Marksist-Leninist'tir. Bugün bu niteliği pek fazla ön plana çıkarmıyorlar. Bu yüzden zamanında böyle isyanlar oldu, işte bu da bunlardan biridir demek doğru değildir, mahiyet değiştirmiştir. **Tam bir bölücülük haline gelmiş, Marksist-Leninist bir platformda oturmuş ve sahası genişlemiş, dolayısıyla Türkiye'nin bütünlüğüne ağır bir tehdit oluşturmuştur.**

II- Bölücülüğün İç Faktörleri

Böyle bir teşhis gerçekçi olmaktadır ve beraberinde cevap verilmesi gereken bazı vazgeçilmez soruları da getirmektedir. Bunların başında şüphesiz ki, neden bu son bölücü P.K.K. hareketinin bu kadar yaygınlık kazandığı ve uzun süre devam etmiş olduğudur. Daha önce zikredilen Cumhuriyet dönemi isyanları çok daha dar bölgelerde ortaya çıkmış ve nisbi olarak kısa sürelerde bastırılmıştır. Bugünkü başkaldırma ise kronikleşen bir mahiyet göstermiş ve sosyal yapıdaki derin bozulmaların işaretini vermiştir. Mesele sadece Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı olan bazı kişi ve grupların sathî girişimlerinden ibaret kalmayıp çok daha derinlerde bulunan olumsuz faktörlerin harekete geçmesine yol açmıştır. Bu faktörleri sosyal bünye ve manevî hayattaki zaafalarda aramak bize önemli ip-uçları verecektir. Bunlar bizim iç bünye noksanlıklarımız, ihmallerimizdir. Elbetteki Türkiye'deki bölücülük hareketinin dış faktörlere bağlı ihmal edilemez bir yönü de vardır. Biz sırasıyla önce iç olumsuz sebepleri ve sonra da dış faktörleri kısaca ele alalım:

1. Maneviyat Zaafı - Moral Çözülme:

1984 yılında patlak verip devam etmiş olan bölücü hareketin ilk özellikleri şöyle tesbit edilebilir:

1. Aynı ülke, toprak ve bölgede yaşayan insanlara karşı olması,
2. Tarihte ender rastlanan vahşet metodlarını kullanması ve bunu çoğu kez aynı soydan geldiklerini ifade ettikleri kişilere yöneltmesi,
3. Bölgedeki her türlü sosyal ve iktisadî imkanları hizmeti ve altyapıyı tahrip ederek bölge halkının bunlardan yoksun olmasını hedeflemesi,

Bu nitelikleri taşıyan bir hareketin başlatılıp yürütülebilmesi ancak çok temel bazı manevî değerlerin ortadan kalkması, geniş ölçüde zaafa uğraması ile mümkün olabilir. Bu hareketin içinde yer alan zümrelerle bunu besleyen sosyal çevrelerde açık bir moral değerler çöküntüsü olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi Güney-Doğu'da da çok çeşitli etnik unsurlar, asırlar boyu birbirleri ile karışıp kaynaşmışlar, akraba olup iç içe girmişlerdir. Etnik ve ırka dayanan bir ayırım yapabilmek imkânsız olacak derecede zorlaşmıştır. Bölge halkının aynı dine sahip bulunmaları, çeşitli unsurların müslüman olmaları, onları eşitleyen ve birleştiren derin bir bağ olmuştur. Bu inanç birliği dolayısıyla insanlar birbirlerini ayırma-

makta, tam tersine bir bütünün parçaları, büyük bir ailenin fertleri saymaktadırlar. İslam inancının ana esaslarından bir tanesi de budur. İslamiyette, müslümanlar mutlaka kardeş sayılmakta, insanlar arasında soy, aile, ırk esasına dayanan bir üstünlük olamayacağı çok sayıda ayet ve hadislerle bildirilmektedir.

İşte yukarıda zikredilen özellikleri ile Türkiye'deki bölücü eylemler bu temel prensibi tahribe yönelmiştir ve bu yönü ile sosyal bütünlüğü sağlayan inanç bağından kopmuş gözükmemektedir. Böylece ortaya ihmal edilemez bir **manevî zaaf** çıkmış gözükmemektedir. Bu manevî zaaf ve moral bozulmasının ciddi boyutlara ulaştığı ve yaygınlık kazandığı ilk müşahede ve tahlillerde söylenebilir.

Bu manevî unsurun iyice anlaşılabilmesi ve ciddi bir boşluğun giderilebilmesi için bölgedeki resmî yetkililer bu birleştirici bağın üzerinde önemle durmuşlar ve İslamiyetin halkımızı nasıl kardeş yaptığını yazılı ve sözlü olarak devamlı anlatmışlardır. Ayrıca İslamiyetin hem müslümanlar ve hem de bütün insanlar arasında ilişkileri nasıl düzenlediği, can, mal, ırz güvenliği ve dokunulmazlığına, insan haklarına nasıl birinci derecede önem verdiği açık olarak bilinmektedir.

Öyleyse ülkenin sosyal bütünlüğünü sağlamlaştırmada bu manevî zaafın, moral çözülmenin bütün Türkiye ölçüsünde giderilmesi ve bu alanda Güney-Doğu Bölgesi'ne özel önem verilmesi sosyal siyaset ve diğer sahalarda öncelik taşımaktadır. Türk toplumunun, etnik, ırkî, mezhep ve diğer bölünmelere sürüklenmeden birlik ve bütünlüğünü pekiştirecek bütün manevî, kültürel, sosyal bağları güçlendirmek ve moral değerlerini yükseltmek temel çözüm ve hedef olarak görülmektedir.

2. Bilgi Yetersizliği

Çağımızda sosyal, kültürel, iktisadî ve siyasî konular genellikle çok girift hale gelmiş ve çok yönlü olmuştur. Bu meselelere nüfuz edebilmek, mahiyetlerini net olarak görebilmek ve sonuçları idrak etmek, diğerleri yanında, fertlerin bilgilendirilmesine, sosyal meselelerde aydınlanmasına sıkı bir şekilde bağlı bulunmaktadır. Türkiye'de ortaya çıkmış olan bölücü hareketin içinde yer alanlarla, dışında bulunanlar ve genel olarak Türkiye'de çağın ve ülke şartlarının gerektirdiği bilgilendirme seviyesinde dikkati çeken bir düşüklük müşahade edilmektedir. Burada çok kritik bir **bilgi açığı** söz konusudur. En hayati konularda lüzumlu bilgiler hedef kitle ve gruplara ulaştırılamamakta ve bu bilgilendirme yetersizliği sonucunda olumsuz, hatta tahripkâr sosyal yönlendirmeler ortaya çıkmaktadır.

vam etmektedir ve önemli gelişme adımları atılmıştır. Kalkınmadaki bu durum ve ülkenin nisbî olarak büyük olması **bölgelerarası gelişmişlik düzeyinde farklılıkların** halen devam etmesine yol açan başlıca sebeplerdir. Güney-Doğu bölgemizin **coğrafi yapısı** ve **tarihi** de gelişmişlik üzerinde olumsuz tesirler yapmıştır. Bölge doğrudan denizlerle irtibatlı değildir, kapalı ve engebelidir.

Düzlükler ise sulama şebekesinden mahrumdur. Yakın tarih ise çok çalkantılı geçmiş, bölge yabancıların işgaline uğramış, katliamlar ve büyük göçler olmuştur.

Esasen her ülkede, hatta çok gelişmiş ülkelerde dahi, bölgelerarası gelişmişlik farkları vardır. Gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılık ülkelere göre değişmektedir. Güney-Doğu Bölgesi ise Türkiye'nin daha az gelişmiş bir parçasını teşkil etmektedir. Bu durum **5 Yıllık Kalkınma Planlarında** ve **Yıllık Programlarda** ele alınıp incelenmekte ve farklılığı azaltacak politikalar üretilip tedbirler getirilmektedir. Sektör temeline oturtulan Türk Kalkınma Planlarında yatay bir boyut olarak **Bölge Kalkınmasına** da yer verilmektedir.

Kamu yatırımları açık bir hedef olarak ve bir program dahilinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne yöneltilmektedir. Bu bölgemizde yapılacak özel sektör yatırımları da ayrıca teşvik edilmektedir. Güney-Doğu **"Kalkınmada Önceliği Olan Bölge"** kapsamındadır. Bölgenin fiziki ve sosyal altyapısının tamamlanmasına önceleri de, Planlı Kalkınma Döneminde de önem verilip büyük yatırımlar yapılmıştır. Türkiye'nin en büyük kalkınma projesi olan **"Güney Doğu Anadolu Projesi"** (GAP) burada uygulamaya konmuştur.

Bütün bu programlar ve gayretlere rağmen Bölgenin sosyal ve ekonomik kalkınma düzeyi halen çok yetersizdir. Bölge Irak üzerinden Ortadoğu ve özellikle Basra Körfezi ülkelerine giden ulaşım yollarının geçiş yeri olduğundan bu vasfı dolayısı ile önemli bir iktisadi canlılığa sahipti ve bu ulaşım faaliyeti dolayısıyla büyük bir gelir elde ediyordu. Bu durum, maalesef, Irak'ın Kuveyt'e silahlı saldırısını müteakip (**2 Ağustos 1990**), Birleşmiş Milletler'in Irak'a ilan ettiği **"Ekonomik Ambargo"** sonucu ortadan kalktı. Türkiye B.M. ambargosuna sür'atle ve çok katı bir şekilde uydu, Türkiye-Irak hududu bütün ticari araç trafiğine kapatıldı, bölgedeki uluslararası ulaşım faaliyeti ve transit ticaret birdenbire durdu.

Bunun sonucu Güney-Doğu Bölgesi büyük bir ekonomik kayba uğradı.

Bölgede yetişen gençlere iyi bir öğrenim verilmesi, onların tatmin olacakları istihdam imkanlarına kavuşmaları, geleceğe güvenle bakmaları, evlenip yeterli refah seviyesine sahip aileler kurmaları Türkiye'nin "sosyal bütünlüğü"nü güçlendirecek ihmal edilemez hedefler niteliğindedir.

4. Devlet-Millet Bütünleşmesi

Yönetilen vatandaşlar için "**Devlet**"in varlığı ve müşahhas şekli, onun günlük yaşayışında temas halinde olduğu organlarda ortaya çıkar. Kendisinin hizmet için başvurduğu, meselelerini hallettiği, güvenliğini sağlayan, adaleti tevzii eden ve benzeri fonksiyonları gören kamu teşekküllerinin niteliğine göre vatandaş devleti hakkında bir değer hükmüne varır ve davranışını düzenler. Bu durum Merkez'den uzaklaştıkça, taşra ve uzak bölgelere gelindikçe daha da netlik kazanır. Bir uzak köy için devlet, varsa oradaki ilkokulun, jandarma karakolunun mevcudiyeti, vergilerin verilmesi ve gençlerin askerlik için orduya alınması gibi sayılı ve müşahhas unsurlarla köye götürülen çeşitli hizmetlere inhisar eder.

Böyle bir durum karşısında, devletin halk nezdinde müşahhas tezahürü olan kuruluşlarında görevli kamu sorumlu ve çalışanlarının vatandaşlarla olan ilişkisinin netliği ülkenin "sosyal bütünlüğü" için kritik bir önem kazanmaktadır. Çünkü **Devlet-Millet** kaynaşması, birlik ve beraberliği bir ülkenin sosyal bütünlüğünün temel unsurudur. Devlet, temsil edildiği kuruluşları ile halka en iyi hizmeti en güzel davranışlar içinde ve vatandaşlarla bütünleşerek vermelidir. Vatandaşlar ise devletin bütün kuruluşlarına sahip çıkan ve kamu hizmetlerinin yürütülmesinde onlara yardımcı olan bir anlayış ve davranış içinde bulunmalıdırlar. Böylece asıl hedef olan devlet-millet bütünleşmesi ortaya çıkacak sosyal huzur gerçekleşip, hizmetlerin yerine getirilmesinde verimlilik artacaktır.

Tabiatıyla böyle bir olumlu sosyal ortamın doğmasının çeşitli ön şartları vardır. Fakat öncelikle kamu hizmeti yürüten kişilerin halkla bütünleşecek nitelikte olması, hizmet heyecanına sahip bulunmaları, halkın değerlerini paylaşmaları, onları sevmeleri, dürüst olmaları gibi hususlar ilk önemli vasıflardır. Aksi halde "**bütünleşme**" yerine "**yabancılaşma**" psikolojisi sosyal ortama hakim olacaktır ki, bu da **sosyal gerginliklere** yol açıp muhtemel "**sosyal çatışmalar**"a uygun bir zemin hazırlayacaktır.

İşte bu durum karşısında Güney-Doğu Anadolu'da kamu görevlerini yürütecek ki-

şilerin seçimi, bu kadronun teşkili ve görevin uygulama biçimi, sosyal bütünlüğün güçlendirilmesi açısından da, hayati bir önem arz etmektedir. Bölgedeki halkla bütünleşebilecek, onların değerlerini paylaşan ve sevgilerini kazanacak idareci ve görevlilerin seçilip vazifelendirilmeleri gerekli olmaktadır. Bölge, başarısız değil, tam aksine başarılı idareci ve memurların tayin edildikleri bir yer olmalıdır.

III- Bütünlüğe Karşı Dış Unsur

Türkiye'nin sosyal bütünlüğüne karşı yönelmiş dış çabalar mevcut olmuştur ve bugün de bunlar varlıklarını sürdürmektedirler. Türkler **1071 Malazgirt Meydan Savaşı'nı** müteakip önce Anadolu ve müteakiben de Rumeli topraklarına kesin olarak yerleşmeye başlamışlar ve devletlerini kurmuşlardır. Bu bölge ise dünyanın en hareketli geçiş alanlarından birisi olduğu gibi aynı zamanda milletimizin burada tarihte büyük yeri olan ve önemli bir güç olmasını özellikle Hristiyan Avrupa dünyası bir türlü kabul edememiş ve Türk varlığına hem batıdan ve hem de kuzeyden karşı olmuşlardır. Bu karşı oluş Türk devletini yıkmak ve bu bölgede Türklerin mevcudiyetine son vermek gibi açık hedeflere yönelmiştir. Türk varlığına karşı olan bu devlet ve kuvvetler hedeflerine ulaşabilmek için aralıklarla ve fakat sürekli olarak milletimizin yaşadığı topraklara saldırmışlardır. Ülkemizin tarihi bu taarruzları kırmak ve topraklarımızı savunmak olayları ile doludur. Karşı güçler ve devletler çoğu kez aralarında ittifaklar yaparak Türk topraklarına saldırmışlar ve en son **İstiklal Harbi'nde** Türkiye topraklarını aralarında bölüşerek milletimize küçük bir arazi parçası bırakmak istemişlerdir. Bu güçler **Sevr Anlaşması'nı** zorla kabul ettirmek istedikleri bu saldırılarında da başarı elde edememişler ve mağlup olmuşlardır.

Tarihte bu kadar fırtınalı bir bölgede ve bu derece fazla düşmanlarla çevrili bir geo-politik durumda Türkler hiçbir zaman istiklallerini kaybetmemişler ve hiçbir dış gücün ta'biî, müstemlekesi olmamışlar ise bunun muhakkak ki köklü sebepleri vardır. Tarihi ve sosyolojik bir açıdan bakıldığında bu sebeplerin başlıcalarının şunlar olduğu görülür:

1. Bağımsızlığa ve vatana derin bir bağlılık,
2. Kuvvetli bir ordu ve şehadet amacı,
3. Milli birlik ve bütünlük.

İşte Türk milletinin bu işaret edilen ve diğer vasıfları dolayısıyla, karşı güç ve devletler haksız emellerine istedikleri ölçüde ve nihaî olarak ulaşamadılar. Türk varlığına karşı olan bu saldırılar geçen son iki asırda hedef değiştirmemekle beraber uygulamada yeni bir araç kullanmaya başladı. Bu yeni araç ülke içindeki **azınlıklar** devlet ve Türk unsur aleyhine kışkırtmak ve sonra silahlandırarak isyan çıkartmak, millet ve toprak bütünlüğünü bozmak olarak tanımlanabilir. Batılı yayılmacı devletler ve Rusya'nın bu **"Azınlık Politikası"** Osmanlı İmparatorluğu'nda önce gayr-i müslim tebh'aya ve sonra da müslüman ahaliye yönelmişti. Yunan, Sırp, Bulgar, Ermeni gibi Osmanlı unsurların ve daha sonra Arnavut, Arap istiklal hareketlerinin arkasında daima bu dış devletlerin birinci derecede rolleri olmuştur. Batılı devletlerle Rusya'nın teşkilatlandırması, silahlandırması, sevk etmesi ve desteklemesi olmasaydı bu azınlık unsurların Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayarak büyük problemlere yol açmaları imkansız olurdu denebilir. Milliyetçilik akımlarının gelişmesi ile özellikle gayr-i müslim unsurlar devletten ayrılabilir veya değişik siyasi statüler kazanabilirlerdi ve fakat bu dış devletlerin müdahalesi ile vukuu bulmuş olan büyük kayıp ve facialar önlenebilirdi.

Rusya ve batılı devletlerin, o zamanki deyişi ile **"Düvel-i Muazzama"**nın azınlıklar yolu ile Osmanlı Devletini tasfiye amacının en müşahhas hale gelen ifadesi **"Şark Meselesi"** politikası içinde tecelli etmiştir. Şark Meselesi her ne kadar Rusya Çarının önce İngiltere olmak üzere batılı ülkeleri ikna etmesi ile 19. asırda ortaya çıkmış görünüyorsa da kökleri daha eskilere dayanmaktadır. Şark Meselesi politikasının amacı şu safhaları kapsıyordu: 1- Türkleri Avrupa topraklarından, Balkanlardan, çıkarmak, 2- İstanbul'u Türklerden geri almak. Bu hedef özellikle Çarlık Rusyası'nda vardı ve İstanbul'a "Çargrad" diyorlardı. 3- İmkan bulurlarsa Anadolu'yu da ele geçirerek, Türk varlığına **"Küçük Asya"**da son vermek ki, Yunanlılar böyle bir istilaya İngiltere'nin desteği ile 1919-1922 arasında İzmir'e çıkarak girişmişlerdi. Şark Meselesi Rusya ve Avrupalı devletler tarafından çizilip uygulamaya konulduğundan beri çok kanlı olaylara, büyük facialara yol açmıştır. Büyük devletler azınlıkları, Türklere karşı bir vasıta olarak kullanmışlar ve sonuçta milyonlarca insanın hayatlarını ve vatanlarını kaybetmelerine sebep olarak derin ıstıraplara yol açmışlardır. Bu devletler asırlık mücadele ve harplar neticesinde Türkleri Avrupa topraklarından, Balkanların önemli bir kısmından, Trakya hariç, çıkarmaya muvaffak oldular. Böylece Şark Meselesinin 1. safhasını kısmen gerçekleştirdiler. Fakat Türklerden İstanbul'u ve Anadolu'yu alma heveslerini gerçekleştiremeyip aksine kendileri ve onlara uyanlar da büyük kayıplara uğradılar.

Konuya hangi açıdan bakarsak bakalım, görülüyor ki, "Şark Meselesi"nin uzantılarını günümüze gelmiş ve bu politikanın özü devam ettirilmektedir. Topraklarımız üstünde önce azınlıklar oluşturmak ve sonra da bunları Türk toplumunun aleyhine kullanmak, silahlandırıp ayaklandırmak ana parçalama stratejisi olarak bugün halen uygulanmaktadır. Bugün değişmiş olarak görülen daha çok tanımlamalar ve kullanılan terimlerdir. Azınlıktan çok **"Etnisite"** kavramı ön plana çıkmış görülmektedir. Etnik meseleler bölücülüğe götürülen bir başlangıç olarak ele alınmakta ve Türkiye'nin sosyal bütünlüğü aleyhine kullanılmaya çalışılmaktadır.³ Böylece sadece Güney-Doğu Bölgesine inhisar etmeyecek ve bütün Türkiye'nin "sosyal bütünlüğü"nü sarsacak yeni bir kavram geliştirerek etnik farklılıkları vurgulamak, onu ayrımcılığa götürerek Türkiye'de yeni "azınlıklar" meydana getirilmeye, oluşturulmaya çalışılmaktadır. Halbuki durum Türk toplumunda, özellikle dış kaynakların vurgulamak istediklerinin, tamamiyle aksine olmuştur. Milletimizin sosyal yapısı, tarihi bir derinlikten ve bugünkü duruma bakarak incelendiğinde etnik kökeni ne olursa olsun, Türklerle aynı dini inancı paylaşan topluluk, grup ve kişiler hiçbir açıdan "azınlık" olarak görülüp ayırdedilmemiş, aksine millet bütünlüğünün eşit bir parçası olarak kabul edilmiştir. Sosyal bakımdan çok açık olan bu gerçek, hem hukuken ve hem de fiilen daima mevcut olmuştur. Bu anlayış bugünkü Türkiye Cumhuriyetine, çok eski dönemlerden başlayıp, Osmanlı İmparatorluğu'ndan geçip ve asırlar boyu aynı niteliğini koruyarak gelmiştir. **Lozan Anlaşmasındaki** "azınlık" kavramı da aynı anlayışı teyid etmiş ve sadece **"gayr-i müslim"** Türk vatandaşlarına değişik bir statü tanımıştır. Bunun dışındaki, yani gayr-i müslim azınlık içinde olmayan Türk vatandaşları arasında, etnik kökenleri ne olursa olsun, bir ayırım yapılmamaktadır. Gerçekte hiçbir kişinin etnik kökeni araştırılmakta ve buna göre bir bölünme olmamaktadır. **Türkiye'de, sosyal ve hukuki sistem olarak, müslüman azınlık kavramı mevcut değildir ve geçmişte de olmamıştır.** Irkı ve etnik kökeni ne olursa olsun bu kişi ve topluluklar millet bütünlüğünün asli unsurları olarak kabul edilmişlerdir ve aynı anlayış bugün de bütün derinliği ile devam etmektedir. Türkiye'nin tümü ve idare etme hakkının kamil şekli onlara da aittir. Bu kişilerin, diğer Türk vatandaşları gibi, istedikleri yerde toprak sahibi olmalarına iş tutmalarına, idari sistemin herhangi bir yerine gelebilmelerine hukuken ve fiilen mani olunamaz ve herhangi bir ayırım yapılamaz. Onların Türk asıllılardan hiçbir farkı yoktur, başka kökenden gelmiş olmaları aleyhlerine kullanılmamaktadır. Türk milletinin sosyal yapısında **"ırk ayırımı"** kavramı yoktur. İlk müslüman Türk devleti olarak kabul edilen **Karahanlılar Devleti** ve

ilk müslüman Türk devlet başkanı olarak tanınan **Satuk Buğra Han**'dan bugüne kadar Türk devlet ve topluluklarında aynı anlayış hüküm sürmüş müslüman diğer topluluklar sosyal yapı ve bütünlüğün ayrılmaz parçaları olarak kabul edilmişler; diğer dinden olan azınlıklara da tam bir hoşgörü içinde, dini, insani hak ve hürriyetleri tanınmış ve onlar devletin adalet ve himayesine mazhar olmuşlardır.

Bu durum dün ve bugün için o kadar açıktır ki, mesele üzerinde daha fazla durmak gerekli olmayacaktır. Türkiye'nin "sosyal bütünlüğü"nin temelini ırk veya etnik özellik teşkil etmemekte ve fakat bu aynı inanca sahip olup aynı vatan üzerinde yaşamış olmaktan gelmektedir. Toplumumuz bu esası o derece derinliğine benimsemiştir ki, medenî halde, en önemli değişiklik sayılan, evlilik halinde aynı dine mensup olmak asıl sayılıp ırk ve etnik ayrımlara asla itibar edilmemekte ve bu tayin edici bir faktör olarak kabul edilmemektedir. Bunun neticesi olarak Türk boyları ve aileleri İslama girmeye başlanılan 9. asırdan beri her bölgede beraber oldukları diğer müslüman topluluklarla evlilik bağları kurmuşlar, çok yakın akraba olmuşlardır. Dolayısıyla sonuçta birbiriyle kaynaşmış müslüman aile ve toplum bütünü meydana gelmiştir. Türkiye'nin "sosyal bütünlüğü" işte böyle bir toplum esasına dayanmaktadır.

Bu gerçeğe ve bunun yaygın olarak bilinmesine rağmen bazı yayılmacı güçler, Türkiye'de bir etnik mesele ve "**yeni bir azınlık**" meydana getirme gayretlerini terketmemişler ve buna özellikle son 20 senedir (1974-1994) yeni bir hız kazandırmak politikasını takip etmişlerdir. Bu devletler arasında yakın bazı komşularımız olduğu gibi bazı batı ülkeleri de vardır. Bunlar çeşitli yol ve imkanlarla Türkiye'nin bütünlüğünü parçalamayı hedef alan bölücü hareketlere destek olmuşlardır.

1994 yılında Almanya, Fransa gibi batı Avrupa ülkelerinin bazı olumlu kararlarına rağmen, bölücülük ve onunla mücadele meselesinde, Türkiye üzerindeki baskılarını devam ettirmişlerdir. Bu siyasi baskı çeşitli şekillerde tezahür etmekte ve özellikle de "**Avrupa Parlamentosu**" kararları ile Türkiye'nin tutum ve politikasına tesir edilmeye çalışılmaktadır. Genel olarak Batı Avrupa ülkelerinin, Avrupa Parlamentosu'nun bu konuda siyasi baskı yoluna gidip bunu yoğunlaştırırken ileri sürdüğü ve girişimlerini meşrulaştırmak istediği kavram evrensel "**insan hak ve hürriyetleri**" sahası olmaktadır. Fakat bu mevzuda ortaya çıkmış olan tablo yakinen ve ayrıntıları ile incelendiğinde ve bu girişimlerde de Türkiye aleyhtarı tutumunu

sürekli hale getirmiş olan Yunanistan'ın oynadığı rol hatırlandığında ortaya mese-
lenin başka bir boyutu da çıkmaktadır. O boyutta batılı bazı ülkelerin, **“insan
hak ve hürriyetleri”** kavramının Türkiye üzerine baskı yapmada ve bir kısım ta-
vizler elde etmede siyasi bir araç olarak kullanma yolunu benimsemiş olmalarıdır.
Konu Türkiye'nin bütünlüğü gibi çok önemli bir sahada tezahür ettiği için toplu-
mun her kesiminin hem çok iyi bilgilendirilmesi ve hem de duyarlılığını koruması
hayati seviyede gerekli olmaktadır. Bu noktada Türk kamu organlarının bazı batılı
ülkelerin kişi ve heyetlerinin Türkiye'deki temas ve girişimlerine, iyi niyetle çok
açık ve hoşgörü anlayışı içinde izin ve imkan vermeleri bazı hallerde ülkemiz
aleyhine neticeler vermiş olduğu ve bütünlüğümüzü zedeleyici girişimlere yol aç-
tığı görülmüştür. Buna örnek olarak Fransız Cumhurbaşkanı'nın eşi Bayan **Mitte-
rand**'ın Türkiye'deki çeşitli temasları ve Türkiye'nin bütünlüğü konusundaki ısrar-
lı olumsuz tutumu örnek olarak zikredilebilir.⁴

Güney-Doğu Anadolu Bölgesi ve dolayısıyla Türkiye'nin sosyal bütünlüğü üzerin-
de menfi etkiler yapan bir diğer önemli gelişme **Ağustos-1990**'da komşumuz
Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ve 1991 yılının başlarında **Körfez Savaşının** patlak
vermesi olmuştur. Irak'ın istila hareketi ile B.M.'lerin bu ülkeye karşı aldığı **İktisa-
di Ambargo** kararı Türkiye tarafından sür'atle ve katı bir şekilde uygulamaya ko-
nulanca bundan en fazla zararı bu bölgemizin gördüğüne yukarda işaret etmiştik.
Fakat Türkiye ve özellikle Güney-Doğu Bölgesi için olumsuz gelişmeler bundan
ibaret kalmamış, neticeleri bakımından çok vahim başka bir fiili durum daha or-
taya çıkmıştır. Bu da **Koalisyon Devletlerinin** -ABD, İngiltere ve Fransa-Birleş-
miş Milletlerin **5 Nisan 1991**'de aldığı **688 numaralı karara** dayanarak Irak'ın
kuzeyini **36. paralelden** itibaren Irak merkezi hükümetine kapamaları ve münha-
sıran kendi kontrollerine almalandır. Koalisyonun Türkiye'de üslendirdiği “Çekiç
Güç” de bunu askeri teminat altına alan bir alet olarak kullanılmaktadır. Böylece
36. paralelin Kuzeyindeki Irak toprakları bu devletin kontrol ve fiili egemenliğin-
den koparılıyor ve ABD-İngiltere-Fransa'nın operasyon alanı oluyordu.

Koalisyon güçlerinin B.M.'in 688 sayılı kararına dayanarak böyle bir uygulamaya
girişebilecekleri her ne kadar ciddi bir tartışma konusu olsa da,⁵ ortaya Türkiye'yi
çok yakından ilgilendiren fiili bir durum çıkmıştır. Çünkü bu 36. Paralel ve Çekiç
Güç uygulamaları sonucu güney hudutlarımızın hemen bitişiğinde geniş bir kont-
rolden yoksun serbest bölge, bir mev'i **“no man's land”** meydana gelmiş ve bu
otorite boşluğu sonucunda Türkiye'ye yönelik bölücü örgüt ve faaliyetler rahatça

yerleşip, çalışabilecekleri kendilerine çok uygun bir alan ele geçirmişlerdir. Nitekim bunlar Kuzey Irak'ta rahatça kamp kurup, eğitim yapabilme imkanını bulmuşlar, oradan da Güney-Doğu Anadolu bölgemizin, kontrolü çok güç engembeli hudutlarından içeriye sızabilmışlardır. Türkiye bunu önleyebilmek için büyük gayret ve kaynak harcama mecburiyetinde kalmıştır. Türkiye'nin bu maksatlarla sarfetmek durumunda olduğu meblağlar o kadar yüksek bir seviyede seyretmiştir ki, bunun sonucu olarak 1993 ve 1994 yıllarında G.A.P. gibi bölge ve ülke için fevkalade zaruri dev bir projenin ödeme zorluklarından dolayı tamamlanması gecikmiştir. Böylece Bölgenin iktisadi ve sosyal kalkınması son derece olumsuz şekilde etkilenmiştir.

Irak'ın Kuzeyinde meydana getirilen bu durum sonucunda, ayrıca, yeni siyasi ve sosyal gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bu bölgede uzun süreden beri liderlik mevkiinde bulunan **Mesut Barzani** ve **Celal Talabani** yeni bir "**Devlet**" kurma hedefine doğru gitmişler ve seçimler yaptırarak bir "**Parlamento**" tesis edip **hükümet** teşkil etmişlerdir. Bu hükümetin **askeri** ve **polis** gücü kurulmuştur. Koalisyon devletlerinin himayesi altında meydana getirilen bu oluşumun Türkiye'nin sosyal bütünlüğü ve Güney-Doğu Bölgesi üzerinde yapacağı menfi yöndeki tesirler, kanaatimize göre o kadar açıktır ki bunları ayrıntıları ile ele almak gerekli değildir. Ayrıca M. Barzani ve C. Talabani ellerindeki güç ve otoriteyi kullanarak Kuzey Irak'ı kendi bölgelerine yerleşen ve Türkiye'ye karşı çalışan bölücü örgüt ve faaliyetleri durduracak, onları tesirsiz kılacak girişimlerde bulunmamaktadırlar. Bu mesele söz konusu edildiğinde -"Bu silahlı bölücü kuvveti bertaraf etmeye gücümüz yetmiyor." demektedirler. Burada belki de "Bana dokunmayan yılan bin yaşasın" şeklindeki Türk deyimini hatırlamak daha isabetli olur.

İşte Türkiye'nin sosyal bütünlüğü, Bölgede Koalisyon Devletleri'nin meydana getirdiği bu **36. Paralel uygulaması** ile yeni ve ağır olumsuz tesirlere maruz kalmıştır.

NETİCE VE ÇÖZÜMLER

Buraya kadar Türkiye'nin sosyal bütünlüğü ve bunu parçalamaya dönük faktörlerle dış unsurun durumunu tahlil etmeye çalıştık. Bu son noktada bazı ülkelerin davranış ve politikalarının ülkemizin sosyal ve dolayısıyla siyasi bütünlüğüne karşı olduğu ortaya çıkan çok sayıda müşahhas olaylarla, netlik kazanmıştır. Bu durum elbette ki ciddiyetle göz önünde bulundurulacak bir vaki'dir.

Fakat, dış faktörler ne olursa olsun, Türkiye'nin siyasi ve toprak bütünlüğünün asıl teminatı olan **"sosyal bütünlüğü"**nün korunup kuvvetlendirilmesi ülkemizin kendi iş iştir. Asıl yapılacak olan bu hedefe hizmet edecek her alanda politikalar tedbirler geliştirilip, tesirli bir uygulama yürütmektir.

Bu nasıl olacaktır, bu politikalar nelerdir? Bu tebliğimizin son kısmında bunlara da işaret etmek istiyoruz. Çünkü mesele Türkiye'nin çok önemli ve uzun süreden beri gelen ve geleceğe uzanan bir meselesidir. Bu problemin çözümüne katkıda bulunacak fikirler üretmek, tedbirler ortaya koyup tartışmasını yapmak faydalıdır. Yalnız biz burada, zorunlu olarak, kendi ihtisas sahamız olan sosyal mahiyetteki çözümler üzerinde duracağız. Siyasi, idari, askeri, güvenlik konularına ait tedbir ve politikalar bu sahadaki uzmanların yetkisindedir. Geniş anlamdaki sosyal mahiyetli tedbirlerin önemli bazıları kanaatımızca aşağıdakiler olabilir:

1- Yapılan Hataların Tesbit ve Giderilmesi

Türkiye'de sosyal bütünlüğü bozucu belirgin gelişmelerin ortaya çıkıp tahripkar sonuçlar doğurması bu konuda bazı ciddi hataların işlenmiş olduğunu da ortaya koymaktadır. Aksi halde menfi olaylar bu kadar süremez ve yayılma temayülü gösteremezdi.

Öyleyse bu alanda yapılması gerekli ilk çalışma şimdiye kadar işlenen hataların ilmi bir objektivite ve tarafsızlıkla tesbit edilmesidir. Mesele sadece ırk ve etnik farklılığa dayanan, tabii seyrini takip etmiş olan bir milliyetçilik akımı değildir ve fakat bunun dışında şiddete, teröre, toplu cinayet ve vahşet uygulamasına dayanan bir bölücülük hareketidir. Sosyal doku tamamen şiddetle parçalanıp, nihai olarak toprak bütünlüğü bozulmak istenmektedir. Bundan 25-30 sene önce son bulmuş olan Orta ve Güney Amerika ile Güney-Doğu Asya tipi çatışmalar Türkiye gibi çok eski ve modernleşme hedefi güden ve sosyo-ekonomik alanda önemli adımlar atmış bulunan bir ülkede tekrarlanmakta, asla telafi edilemez can kaybına ve büyük tahribata sebep olmaktadır. Öyleyse ciddi bazı hatalar yapılmıştır ki bu noktaya gelinmiştir. Aksi halde 1000 (Bin) yıla yaklaşan bir süre beraberce, iç içe, aynı devletlerin çatısı altında yaşamış toplulukların fertleri bugünkü duruma düşürülemezlerdi. Bölücü harekatta hayatını ve hürriyetini kaybedenlerin sayısı azımsanmıyacak kadar çoktur ve binlerle ifade edilmektedir. Bu tam bir **"Sosyal Kriz"** halidir. Sosyal dokuda bozulma, parçalanma ve kopmalar olmuştur. Bu kriz ve parçalanmaları doğuran sebebler, işlenen hatalara öncelik verilerek

tesbit edilmelidir. Sosyal bütünlüğün bozulma hal ve hareketinin bugünkü mahiyet ve seviyesine gelmesi bazı safhaların geçilmesi ile olmuştur. Bu safhalar şöyle sıralanabilir:

- A- **Yabancılaşma.** Belirli fert ve grupların kendilerini ana sosyal kitleden ayrı **hissetmeye** başlamaları,
- B- **Kopma.** Yabancılaşan fert ve toplulukların kendilerini ayrı bir sosyal grup olarak kesin ayrımlarla **tanımlamaları**,
- C- **Karşıt Hale Gelme.** Ana kitleden kopan sosyal grubun kendilerine ayrıcalık, baskı, haksızlık ve zulüm uygulandığına inanarak **düşmanca** davranışlara kaymaya başlaması,
- D- **Sosyal ve Kültürel Mücadele.** Kendini ayrı bir sosyal grup olarak tanımlayıp düşmanca tutumlara kayan topluluğun sosyal ve kültürel alanda ayrılmak için çeşitli araçlar kullanarak **mücadeleye** girişmesi,
- E- **Silahlı Başkaldırma.** Bu safhada sosyal ve siyasi parçalanmayı sağlayıp ayrı, bağımsız bir bütün oluşturmak için silahlı başkaldırma yürütülmektedir.

Çoğu hallerde bütün bu safhaların tümü veya birkaçı birlikte ortaya çıkmaktadır. Türkiye'deki durum bu hale örnektir ve hatta son safha yani silahlı başkaldırma aynı zamanda daha önceki safhaların oluşturulması için de kullanılmaktadır.

İşte krizin bu safhalara gelişinde yapılan hata ve ihmallerin sistematik bir şekilde tesbiti ve bunların öncelikle giderilmesi yapılacak ilk çalışma, atılacak ilk adım olmalıdır. Böylece **"nasıl bu noktaya gelindi?"** sualine cevap bulunmuş olacaktır.

2- İlmî Gerçeklerin Yaygınlaştırılması

Yapılan müşahede ve ilmi incelemeler, Türkiye'deki bölücülük ve sosyal bütünlük alanında bazı ilginç sonuçlar ortaya koymaktadır. Irkı ve etnik köken ayrılığı bakımından kendisini Türk unsurundan ayrı görmeye başlamış bazı köy, aşiret ve toplulukların böyle olmadıkları, tam tersine bir konumda bulundukları anlaşılmaktadır. Bu köy ve aşiretlerin ya Anadolu'ya ilk gelen Türk boylarının devamı oldukları veya sonradan Kafkasya, Kırım, Rumeli gibi kaybedilen Osmanlı topraklarından gelen göçmenlerden müteşekkil oldukları görülmektedir. Bunlara ait gü-

venilir araştırmalar vardır⁶ ve önemli şahsi müşahedeler bulunmaktadır. Değerli ilim adamı **Prof. Dr. Sebahattin Zaim** meslek hayatının ilk senelerini 1950'lerin başında Güneydoğu'daki **Kâhta** ilçesinde yapmıştır. Bu görevi sırasında aynı dönemde Kırım'dan gelmiş göçmen **Kırım Türklerinin** yerleşme yerlerine göre bir kısmının kendilerini "kürt" saymaya başladıklarını ve kürtçe konuştuklarını diğerlerinin ise geldikleri yeri bilip kültür özelliklerini koruduklarını ve hatta bunu kaybetmeye başlamış diğer köylerdeki Kırımlılara bu durumu ve akrabalıklarını hatırlattıklarını müşahade etmiş ve bu ilginç durumu incelemiştir. Aynı şekilde devlet kurmuş bir Oğuz-Türk boyu olan **"Karakeçililer"**in Anadolu'nun başka yörelerinde olanlarının diğer özellikleri yanında Türkçe konuşma özelliğini de koruduğunu ve fakat Güney-Doğu'da bazı yerleşimlerdeki "Karakeçili" aşiret mensuplarının Kürtçe konuşmakta oldukları bilinmektedir. Fakat Karakeçili mensupları bu kültür değişim unsurunu ve kendi etnik kökenlerini bilmektedirler. Aynı durumda olup da sürecini bilmeyen Türk boyları⁷ köy ve toplulukları varlığını sürdürmektedirler.

Bu sahada yapılmış ilmi araştırmalar incelemeler vardır, fakat yeterli değildir. Kendi etnik kökenini unutarak başka ırk ve etnik gruptan geldiğini zannedip kendisini öyle tanımlayan köy, topluluk ve aşiretlerin mevcudiyeti tam bir ilmi tarafsızlıkla tesbit edilebilir ve bu tarihi gerçekler herkesin kolayca anlayacağı bilgiler şeklinde her yerde ve özellikle Güney-Doğu Anadolu Bölgesinde yaygın hale getirilebilir. Bilginin, ilmi hakikatlerin yaygınlaştırılıp herkesin ortak malı haline getirilmesi bir kısım hatalı uygulamaları da ortadan kaldıracak ve politikaları düzeltici sonuçlar verebilecektir. Böylece **"sosyal bütünlüğün"**, ilmi gerçeklere ters düşen bir **"eritme-assimilasyon"**la değil ve fakat tarihî, sosyal temellere dayanan bir **"bütünleşme-entegrasyon"** politikası ile mümkün olup kuvvet kazanacağı daha iyi anlaşılabacaktır. Bilginin yaygınlık kazanması bizatihi bütünlüğü sağlamlaştıracaktır.

3- Milli Mutabakatın Tesisi

Türkiye'nin sosyal bütünlüğünün güçlendirilmesinde toplumdaki zihniyet bütünlüğünün, müşterek bir görüş açısına sahip olmanın hayati önemi vardır. Demokrasi rejiminin benimsendiği ülkelerde toplumun bütün fertlerinin her sahada aynı veya birbirine az çok paralel benzer düşünceleri paylaşması mümkün değildir. Hatta tam aksine demokrasi çoğulcu bir topluma imkân sağladığı için birbirine zıt fikirler olacak ve bunlar arasında verimli bir tartışma ortamı meydana gelecektir.

Tek ve “**resmi ideoloji**”ler demokrasi dışı rejimlerde söz konusudur. Bir görüşü zorla, baskı ile fertlere, toplumun tümüne kabul ettirmeğe çalışmak totaliter rejimlerin özelliğidir. Baskı da, her zaman, görünüşün dışında, bir sosyal ve fikri bütünlük sağlamayabilir ve tam aksi neticeler verebilir. Nitekim aynen fizik kaidele-
rinde olduğu gibi bir cismin üzerine fazla bir tazyik, baskı tatbik edilirse onun bütünlüğü bozulur, parçalanır ve dağılır. Totaliter rejimlerin zorla yürütülen belirli bir hakimiyet döneminden sonra aniden çözülüp, dağılmaları ve son bulmaları, bu görüş açısından da izah edilebilir. Çünkü o ülkelerdeki fertleri birbirine bağlayan gönüllü kendi iradelerinden gelen bir müştereklik meydana getirilememiştir. Adeta toplumu birleştirici sosyal manevi **harç** mevcut değildir veya kifayetsizdir. Totaliter rejimlerin bütünlüğü sağlamada başarısızlığa uğradıkları en önemli saha belki de budur: Fertlerin gönüllü iştiraklerini gerçekleştirememek. Yasaklar ve baskı ile temin edilen birlik görüntüsü de bütünlük demek olmamaktadır.

Bu tesbitten hareketle hür, demokratik toplumlarda fertlerin gönüllü iştirakleri ile gerçekleştirilecek olan sosyal bütünlüğün zeminini başka bir kavramda aramak lazım gelmektedir. Böyle bir birleştirici kavram toplumun tümünü içine almalı ve fertlerin kendi iradelerinden kaynaklanmalıdır. İşte toplumu meydana getiren fertlerin hemen tümünün irade ve tercihlerinin kesiştiği, birleştiği noktada bir “**mutabakat**” (Consensus) doğmaktadır ki böylece toplum çapında “**milli mutabakat**” teşekkül etmektedir. Burada esas mesele fertlerin hür iradeleri sonucunda toplumun tümünün tercihi belirlenir hale getiren bir müşterekliktir, mutabakattır. Hür bir toplumda elbette bu milli mutabakat alanının dışında kalan ve hatta ona karşı bulunan fert ve zümreler olacak ve onların varlığı da teminat altında bulunacaktır. Bu kişi ve zümreler ana kitle ve zihniyet beraberliğinin dışında kalmakta ve **marjinal** bir özellik taşımaktadırlar. Fakat bu durum millî bütünlüğü bozacak boyutlarda olmamaktadır.

Milli mutabakat zemininde oluşan sosyal milli bütünlüğün değişik kavramlarla da açıklanması mümkündür. Örnek olarak “**Kader Birliği**” kavramını zikredebiliriz. Nitekim günümüz Fransız yazar ve düşünürü **Edgar Morin**, milli bütünlüğün ve milli kimliğin kaynağını “**milli kader**”de görmekte ve aynı kaderi paylaşan topluluklara “**kader toplulukları**” (La Communaute de destin - Schicksalgemeinschaft) demektedir.⁸ Burada, sosyal ve beşeri bütün farklılıklara rağmen kader birliğinin bir millete birliğini, kimliğini ve yaşama iradesini kazandırması söz konusu olmaktadır. Bir başka deyişle kader birliği milli bütünlüğü sağlamaktadır.

İsimlendirme ve hareket noktası ne olursa olsun toplumu meydana getiren fertlerin hür iradeleri ile müşterek oldukları bir değerler sahasında buluşmaları ve kaderlerini birleştirmeleri söz konusu olmaktadır. İşte bu sahada paylaşılan, üzerinde mutabık olunan, **milli** vasfı kazanan **değerler bütünü** ortaya çıkmaktadır. Toplumun tercihi burada belirginleşmekte ve onları koruma, devam ettirme iradesi doğmakta ve bu vetirede **“milli sosyal bütünlük”** gerçekleşmektedir. Milli mutabakat unsurları ne kadar az sayıda ve evrensel özellikte olursa o kadar geniş bir çoğunluğun müşterek tercihini yansıtacak başka bir deyimle dayandığı zemin o kadar geniş olacaktır. Bu iki vasfı, evrensellik ve yaygın müştereklik, milli mutabakatın temellerini daha da sağlamlaştırıp “milli bütünlüğü” güçlendirecektir.

“Milli Mutabakata” bu tahlil açısından ve Türkiye çerçevesinde baktığımızda sosyal bütünlüğü takviye eden mutabakat unsurlarının daha belirgin ve milletimizin hemen tümüne yaygın bir müşterek değerler sistemi olduğu görülebilir. Bu tesbit elbette ki nisbi’dir (relatif) ve komşularımızdan başlamak üzere diğer birçok ülke ile kıyaslanma sonucu doğruluğu açıklık kazanır. Milli mutabakat unsurlarında müşterekliğin Türkiye’de daha kolay sağlanır olma niteliği milletimizin çok eski olması, hemen her dönemde kendi devletine sahip bulunması, ve sosyal bünyenin daha tutarlı bir özellik göstermesi gibi özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de milli mutabakat unsurları nelerdir, hangi sahalar milletimizin paylaştığı ve koruma iradesini gösterdiği değerleri temsil ediyor? Bir diğer ifade ile millet olarak **“müşterek kaderimiz”** hangi unsur, değer ve ideallerde tezahür ediyor? Elbette ki bu suale değişik cevaplar verilebilir ve her cevap belirli ölçüde doğruyu aksettirecektir. Meseleye Türk milletinin tarihinin derinliklerinden bakıp millet bütünü olarak vazgeçemeyeceğimiz, uğrunda en çok fedakarlık edeceğimiz değerler nelerdir suali ile girersek bu milli mutabakat unsurlarını daha geçerli ve doğru olarak tesbit edebiliriz. İşte bu açıdan, bizim müşahede ettiğimiz milli mutabakat unsurları şunlardır:

A- İstiklal.

Bu prensip Türk devletinin müstakil olması, başka bir devletin veya devletler topluluğunun yönetimi altında bulunmaması mânâsına gelmektedir. Bugünkü Türkiye toprakları üzerinde kurulan Türk Devleti tarihinin hiçbir döneminde başka ülkelerin idaresi altına girmemiş ve müstemleke olmamıştır. 20. Asrın başında 1919 yılında, Anadolu işgal edilerek, Türk Devleti’nin istiklaline son vermek teşebbüsü

olmuş ise de milletin topyekün seferber olması ve büyük fedakârlığı sonucu bu meş'um saldırı bozguna uğratılmıştır. Türkler daima istiklallerine üstün derece bağlı bir millet olmuşlardır.

B- Bölünmezlik.

Türk toplumunun bağlı bulunduğu inanç sistemi, islamiyet ve milli kültürümüzde ırk, "etnisite" ve sosyal sınıf ayrımı yoktur. Dolayısıyla milletin ve onun üzerinde yaşadığı **ülkenin bölünmezliği** prensibi sosyal bir gerçek olarak benimsenmiştir. Birçok çağdaş toplumlarda görülen "**yabancı düşmanlığı**" ve "**ırk ayrımı**" hareketlerinin Türk toplumunda yer bulmamasının önde gelen bir sebebi "**ayırımcılık**" zihniyetinin milletimizde mevcut olmamasıdır.

C- Cumhuriyet ve Demokrasi.

İdare ve siyasi rejim olarak bugünün Türkiye'sinde "Cumhuriyet" şekli ve "Demokrasi" rejimi milletimiz tarafından benimsenmiş bir milli tercih olup milli mutabakatın önemli unsurudur. Yakın tarihte cereyan eden olaylar incelendiğinde Türkiye'de halkın hemen tümünün Cumhuriyet ve Demokrasiye yine demokratik usuller içinde sahip çıkmış olduğu görülür. İnsanlarımız totaliter rejimleri istemekte ve zaman zaman ortaya çıkan otoriter karakterli ara rejimler kısa bir süre sonra yerlerini demokrasi uygulamasına bırakmaktadır.

D- İnsan Hak ve Hürriyetleri.

Başka devlet ve halkların idaresi altında bulunmamış olmanın da getirdiği bir vasıf olarak milletimiz hak ve hürriyetlerden mahrum olmak istememiştir. Tarihi süreç içinde Türkiye'de otoriter özellikte idare biçimde hakim olmuştur. Fakat bunun ülkede yaşayan insanların "**hür**" olma vasfını ortadan kaldırmamış olduğu ifade edilebilir. Bunda Osmanlı toplumunda ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde hakim olan inancın, islamiyetin, belirleyici faktör olduğu açıktır. İslamiyet, getirdiği ana prensipler dolayısıyla hak ve hürriyet kavramına büyük önem vermektedir. Ayrıca "adalet" kavramı hemen hiçbir dini veya lâ-dini sistemde islamiyette olduğu kadar tayin edici olmamıştır. Mülkün (ülke varlığının) esası adalet kabul edilmiştir. Bu **hak, hürriyet ve adalet** prensipleri tarihi akış içinde Türk toplumlarında o kadar titizlikle korunmuştur ki, bundan diğer dinden olan ve etnik yapıdan gelenler de geniş ölçüde yararlanmışlardır. Bu prensiplerin işte böyle bir anlayış ve ciddiyetle

uygulanması sonucu olarak çok uzun sürmüş olan **Selçuklu** ve **Osmanlı** idareleri altında yaşayan gayr-i müslim topluluklar ve etnik azınlıklar varlıklarını, inançlarını, dillerini, kültür ve sosyal yapılarını muhafaza etmiş ve zamanımıza kadar gelmişlerdir.

Ülkede yaşayanların hak ve hürriyetlerini koruyan ve adaleti temin eden bu sistemin ihlal edildiği hallerde bu durum **“zulüm”** olarak kabul edilmiş ve özellikle Anadolu’da isyan patlak vermiştir. Görülüyor ki, tarihi akış içinde de insan hak ve hürriyetlerinin gözetilmesi, onlara riayet edilmesi ve adaletin sağlanması Türkiye’deki **“sosyal bütünlüğün”** devamında ve takviye edilmesinde önemli bir unsur olmuştur. Bu olumlu durum toplumda kendiliğinden bir milli mutabakat oluşturmaktadır.

Bugünün Türkiye’sinde de hem tarihi akışın getirdiği zihni ve ruhi yapılanmalar ve hem de dünya ölçüsünde kabul edilmiş değerler olarak **“insan hak ve hürriyetleri”**nin korunması sosyal bütünlüğün sağlanmasında kendisinden vazgeçilemeyecek bir unsurdur. Bu hak ve hürriyetleri zedeleyen, tahrip eden, ortadan kaldıran her hareket olumsuz sonuçlar verecek, milli mutabakatı sarsacak ve ülkedeki sosyal bütünlüğü zayıflatıcı neticeler doğuracaktır. Fertlerin ve zümrelerin sosyal bütünlüğe gönülden, isteyerek iştirakleri ve onun devamı için fedakarlığa katlanmaları ve bu yönde irade sahibi olmaları ancak onların hak ve hürriyetlerine tam kavuşmuş bulunmaları ile mümkündür. Aksi halde hak ve hürriyetleri inkar edilen, çiğnemenen insanlar ve gruplar sosyal bütünlükten kopacaklar ve diğer imtiyazlı saydıkları kişi ve zümrelere cephe alarak onlarla mücadeleye girişeceklerdir. Bu hal ise parçalanmalara bölünmelere yol açacaktır.

Türkiye’de sosyal bütünlüğün güçlendirilmesi için, bugün ve gelecekte, insan hak ve hürriyetlerinin kâmil anlamıyla temini ve korunması zaruridir. Elbette ki bunun manası bu hak ve hürriyetlerin kötüye, toplumun ve kişilerin aleyhine kullanılması demek değildir.

E- Milli ve Manevi Ortak Değerler

Millet haline gelmiş her toplumun müştereken paylaştıkları millî ve manevî değerler sistemi vardır. Bu değerler onların bir nevi **“ortak eksenî”**dir. O eksen etrafında toplanır ve birleşirler. Bu değerler sistemi o milletin özelliklerini belirler ve onu diğer millet ve topluluklardan ayırır. Bir diğer ifade ile her milletin **“milli kimli-**

ği” bu değerler sistemi ile belirlenir. Millî ve manevî değerlere göre bir milletin “Kimliği” ortaya çıkar.

İşte bir millet topluluğu bu değerler etrafında bütünleşir, sosyal ve manevi bütünlüğünü gerçekleştirir. Bu millî ve manevî değerler ne kadar fazla “ortak” olma niteliğine sahipse, diğer bir ifade ile ne kadar çok yaygınlaşmış ise ve yaşayan diri unsurlar olarak fonksiyonlarını ifa edebiliyorlarsa oradaki “sosyal bütünleşme” o kadar sağlam olacak ve bölünmeler, yabancılaşma ve kopmalar vukuu bulmayacaktır. Dolayısıyla bu ortak millî ve manevî değerlerin takviyesi, güçlendirilmesi millî sosyal bütünlüğü de daha kuvvetli yapacaktır. Her millet gibi Türk milletinin de ortak millî ve manevî değerleri vardır. Bu değerler milletimizin kimliğini meydana getirmekte ve onu diğer milletlerden ayrı ve farklı kılmaktadır. Elbette ki bu değerler çok uzun bir tarihi süreç içinde ve çok çeşitli safhalardan geçerek ve hareketli bir seyir sonucunda oluşmuş ve böylece milletimizin ortak değeri olma niteliği kazanmışlardır. Bu birleştirici ortak değerlerimizin neler olduğu geniş bir inceleme ve tartışma konusu olabilir. Bu ise bu makalemizin hudutlarını aşar. Biz sadece konuya somut bir mahiyet kazandırmak ve çeşitli görüşlere bir zemin hazırlayabilmek için kendi ulaştığımız neticeyi burada zikretmek istiyoruz. Kanaatimizce, milletimizin **“millî ve manevî ortak değerleri”** kavramı içinde aşağıdaki şu unsurların mutlaka yer alması, manevî ve sosyal yapımız ele alındığında, gerekli görünmektedir:

1) Ortak inanç.

Bu islâm dinidir. İslamiyet 11 (onbir) asırdanberi milletimizin manevî hayatını belirlemekte ve güçlü bir ortak manevî bağı teşkil etmektedir.

2) Dil.

Türkçe milletimizin ortak dilidir, elimizdeki son istatistikî verilere göre (1965) Türkçe, Türkiye'deki nüfusun % 90'ının ana dilidir ve geri kalan % 10'luk nüfusun çok büyük bir kısmı da Türkçe bilmekte ve konuşabilmektedirler.⁹

3) Tarih.

Türkiye toprakları üzerinde yaşayan millet topluluğunun en az 1071'den beri 900 yılı aşkın müsterek bir tarihi teşekkül etmiş ve bu sürede aynı kaderi paylaşmışlardır.

4) Vatan.

Türkiye'nin, bugünkü sınırları içinde yaşayan bütün insanların öz vatanları olduğu bilinmektedir. Onun korunması ise müşterek bir amaçtır. Vatana sahip olma duygusu onun üzerinde yaşayanların ortak bir bağıdır.

5) Milli Kültür ve Gelenekler.

Milletimizin ortak bir kültürü, tarihi mirası, sanatı ve değer verdiği gelenekleri mevcuttur.

Yukarda sadece kısaca işaret edilen ortak millî ve manevî değerler ve sayılabilecek diğerleri milletimizin hem kimliğini ve hem de ileriye dönük ideallerini belirleyici niteliktedir. Bu **ortak değerlerimizin korunup geliştirilmesi aynı zamanda milletçe sosyal bütünlüğümüzün muhafazası ve güçlendirilmesi mânâsına gelmektedir.** Bu hususta mili bir mutabakat ve irade birliği şarttır. Aksi halde ortak millî ve manevî bağların ihmal, tahrip ve zayıflatılmasının, Türkiye'nin sosyal bütünlüğün zaafa uğratılması ve hatta tehlikeye sokulması manasına geleceği açıktır. Bunun hiçbir şekilde yapılmaması, bütünlüğümüzü koruyarak gelişmemiz için şarttır. Bu konuda tabii bir nokta vardır ki o da elbette millet topluluğu içinde bu ortak millî ve manevî değerlerin bu niteliğini kabul etmeyen ve onları paylaşmayan kişi ve hatta zümreler olabileceğidir. Bu durum diğer milletler için de söz konusu olmaktadır ve şimdiye kadar yapılan tahlilleri değiştirici bir mahiyet arz etmez. Bilakis ortak değerlerin kritik önemini daha da artırır. Bir topluluk ortak değerler konusunda bölünür ve çatışmalara düşer ve onları belirleyemezse orada bütünlüğü sağlama ve korumada müşterek bir iradenin doğabilmesi son derecede güç olur.

Sosyal bütünlüğün sağlanıp güçlendirilmesinde ele aldığımız **“Milli Mutabakatın Tesisi”** konusunu burada noktalarken şu hususu da işaret edelim ki bu mutabakat unsurları bizim saydıklarımızın dışına taşırılabilir ve yenileri buna ilave edilebilir. Yalnız, milli mutabakat unsurları aranır, tanımlanır ve etkin hale getirmeye çalışılırken onların millet topluluğunun hemen tümünü kapsayıcı nitelikte olmasına itina gösterilmelidir. Demokratik hür ve çoğulcu bir toplumda bunların sayısı fazla olamaz. Listeye yapılabilecek her ilâve zümrelere doğru kayma ve dolayısıyla bütünden uzaklaşma ve hatta onu zedeleme tehlikesini de beraberinde getirebilir. Meseleye bu açıdan da bakarsak biz, Türkiye çerçevesinde, milli mutabakat

unsurlarını sınırlı tuttuk ve yukarda kısaca açıklanan 5 noktada topladık: (**İstiklâl, Bölünmezlik, Cumhuriyet ve Demokrasi, İnsan Hak ve Hürriyetleri, Milli ve Manevi Ortak Değerler.**)

Millet fertleri bu kavramların özünde bir ve beraber olup mutabakat gerçekleştirilse, milli sosyal bütünlük sağlam bir zemine oturmuş olur ve sağlıklı fikir ayrılıkları ve tartışmalara yol açılabilir.

4- Manevi Hayatın Geliştirilmesi.

Türkiye’de, sosyal ve sonuçta da siyasi bütünlüğü bozmayı hedefleyen bölücü hareket beraberinde şiddeti, **terörü**, katli ve katliamı getirmiştir. 1984 yılını takibeden dönemde Türkiye benzeri tarihte çok az görülmüş, terörün sebebi olduğu vahşet tablolarına sahne olmuştur. En masum insanlar çocuklar, kundaktaki bebekler, kadınlar, ihtiyarlar hiçbir ayırım yapılmadan gece uykuda iken veya gündüz toptan katledilmişler, evler köyler yakılmış, yerle bir edilmiştir. Binlerce kişinin hayatını kaybetmesi ve onbinlerce kişinin sakat kalması, veya yaralanmasına yol açan bu facialar, katliamlar büyük ve insanlığı dehşete sevkeden bir vahşet şeklinde cereyan etmiştir. Bu felaketlerin yoğunlaştığı bölge ise Güney-Doğu olmuştur. Buradaki halktan imkan bulanlar Türkiye’nin başka bölgelerine, bir kısmı yakın büyük şehirlere göç edip, ev ve köylerini terketmişler, diğer yoksul ve çaresizler de kaderlerine boyun eğip çatışmaların ortasında kalmışlar, felaketin kurban ve muhatabı haline gelmişlerdir. Özellikle Güney-Doğu Bölgesi’nde meydana gelmiş olan bu korkunç vahşetin yapılabilmesi için bunların faillerinin insan sevgisi, merhamet, şefkat, adalet, manevi değer ve inanç gibi beşeri duygulardan yoksun olmaları gerekmektedir. Kısacası, bu faciaları ancak manevi değerlerden mahrum kişiler yapabilir. Bu yüce hisler yerini ancak kin, nefret, intikam, öldürmekten çekinmemek gibi menfi tepkilere bıraktığında, ancak, bilinen kanlı sahneler ortaya çıkabilir.

Öyleyse bu alanda önemli bir boşluğun, eksikliğin mevcut olduğu cereyan eden bütün bu olaylardan anlaşılmaktadır. Kaldı ki terörün sebebiyet verdiği vahşet sahneleri Türkiye’de ilk defa 1984 bölücü şiddeti ile başlamış da değildir. Daha önce de 1968 yılında “**öğrenci hareketleri**” şeklinde başlayan karışıklıklar kısa bir süre sonra **sağ-sol çatışması** haline dönüşmüş ve silahlı eylemler sonucunda binlerce kişi hayatını kaybetmiş ve ülke 1982 yılı 12 Eylülünde bir askeri darbe ile karşı karşıya kalmıştır.

Yanyana yaşamış, aynı yerlerde doğmuş, aynı soydan ve çoğu zaman aynı etnik kökenden gelen insanların birbirlerine acımasızca şiddet uygulamaları, katletmeleri ve bu halin nisbi de olsa yaygınlaşma eğilimi gösterebilmesi Türkiye'nin sosyal yapısında önemli bir **zaaf noktasının** mevcut olduğunu göstermektedir. Hemcinsine, vatandaş ve soydaşına merhametsizlik, gaddarca davranışlar ve onu katletme manevi hayatın ya hiç olmadığı veya tamamen tesirsiz hale geldiğini gösterdiğine göre Türkiye'de öncelikle yapılması gereken çalışmanın, fert ve toplumun manevi hayatını geliştirip güçlendirmek olduğunu ortaya koymaktadır. İster Güney-Doğu bölgesinde ister büyük şehirlerde olsun bazı gençlerin gruplar halinde örgütlenecek bu tür vahşi terör eylemlerine girişebilmeleri ve diğer insanların hayatlarına kasdetmeleri onların manevi hayatlarının tamamen yetersiz olup gelişmediğini açıklamaktadır. Manevi hayatı zengin, yüksek duygu ve inançlara sahip kişiler, hangi yaş grubunda olursa olsun, ne tür karşıt olaylarla karşılaşılırsa karşılaşsınlar vahşete sapamaz ve insanlık suçu işleyemezler. İnançları ve manevi değerleri buna engel olur.

Görülüyor ki, ülkenin sosyal ve siyasi bütünlüğünü hedef alan terör eylemlerinin, vahşi şiddet sahnelerinin azaltılıp ortadan kaldırılabilmesinin vazgeçilmez tedbirlerinden birisi de Türkiye'de "manevi hayatın" geliştirilip güçlendirilmesidir. Fertlerin manevi yönlerini zenginleştirecek bu çalışmalar ülkenin manevi yapısını da güçlendirerek "sosyal bütünlüğü" sağlamlaştıracaktır. Genel bir mahiyette olmaları gerekli böyle bir çalışmada, ilmi verilen neticesinde, bazı yaş gruplarına ve yörelere öncelik verilebilir. Böylece yer yer tahrip olmuş olan manevi doku onarılır ve insani iklim bütün birleştiriciliği, acıma, yardım ve dayanışma duyguları ile hakim olur.

5- Sosyo-Ekonomik Gelişme.

Sarfedilen bütün çabalara, "**Kalkınma Planları**" ve "**Teşvik Sistemleri**" ile getirilen bütün uygulamalara rağmen bölücü hareketlere sahne ilan, Güney-Doğu Anadolu Bölgesi'nin yeterince gelişmemiş olduğunu daha önce belirtmiş ve bunun sebeplerine kısaca işaret etmiştik. Bölgede az gelişmişlik, gelir yetersizliği, istihsal azlığı, işsizlik ve eğitim düzeyinin düşüklüğü önemli meseleler halindedir. 1984'den beri ortaya çıkmış olan yaygın ve tahripkar terör eylemleri bu durumu daha da ağırlaştırmış ve **Körfez Krizi** transit ticaret'in sağladığı istihdam ve gelir imkanını da ortadan kaldırmıştır.

Bu menfi sosyo-ekonomik durumun düzeltilmesi, önce istihdam ve gelir imkanlarını getirerek Bölgenin istikrar kazanmasına ve bölücü terörün yavaşlayıp sona ermesiyle "Türkiye'nin Sosyal Bütünlüğü"ne önemli ölçüde katkıda bulunacaktır. İş, gelir, eğitim kaynaklarının geliştirilmesi Bölgedeki diğer şartları olumlu etkileyecektir. Bu açıdan "**Güney-Doğu Anadolu Projesi'nin (GAP)** gecikmelere uğramadan tamamlanması özel önem taşımaktadır. Elbette ki GAP'ı müteakip yeni sosyo-ekonomik geliştirme projeleri uygulamaya konulmalıdır.

6- Yeni Yerleşme Düzeni

Uzun asırlar içinde cereyan eden tarihi olaylar neticesinde Anadolu'da ve özellikle de ülkenin doğu yörelerinde ortaya çıkmış olan yerleşim düzeyi günümüzde önemli mahzurlar getirmektedir. Baskılar, saldırılar, celali isyanları gibi ayaklanmalar ve diğer olumsuz gelişmeler birçok bölgemizde yerleşim yapısını dağınık, küçük topluluklardan oluşan ve sarp yerlere çekilmiş bir hale getirmiştir. Tarihi akış içinde ortaya çıkan bu durum ilmi araştırmalarla da tesbit edilmiştir.¹⁰

Yerleşim şeklinin özellikle Doğu ve Güney-Doğu Anadolu'da böyle bir hususiyet göstermesi bilhassa iki yönden ciddi güçlükler ortaya koymaktadır. Bunlar kısaca:

- a- Sosyo-Ekonomik Kalkınmanın hızla sağlanamaması,
- b- Güvenliğin gerekli ölçüde temin edilememesidir.

Güney-Doğu'da çok sayıda yerleşim yeri **kom** ve **mezra** durumunda fevkalade az sayıda bir nüfusu barındırmakta ve birçok köy sarp dağ yamaçlarında, ulaşılması güç vadi tabanları veya tepelik yerlerde kurulmuş bulunmaktadır. Bu kadar küçük ve dağınık yerleşim birimlerine verimli kalkınma projeleri götürülemediği gibi buralarda yaşayan nüfusun güvenliğini sağlamak oldukça zor olmaktadır.

Böyle bir yerleşme durumu sosyal bütünlüğü menfi yönden etkileyici sonuçlar ortaya çıkarmakta ve güvenlik boşluğu sebebi ile bölücü hareketin eylem imkanı genişlemektedir. Dolayısıyla, bu şartların değiştirilip yerleşme merkezlerinin daha uygun yerlerde, daha **büyük nüfuslarla, kalkınma ve güvenliği sağlamada** daha müsait şartlar arz edici bir model içinde yeniden düzenlenmesi gerekli olmaktadır. Bu sahada yürütülen çalışmaların ilmi sistematığını sosyal veriler ışığında geliştirilip uygulamanın süratlendirilmesi sosyal bütünleşmeye önemli seviyede yardımcı olacaktır.

7-Dış İlişkilerde Öncelik.

Cumhuriyetin ilk döneminde (1923-1938) olduğu gibi, 1984'den sonraki yıllarda meydana çıkan durum, Türkiye'nin sosyal, siyasi ve toprak bütünlüğünü ilgilendiren konuların tekrar dış ilişkilerde ön plâna geçmesi zarureti doğurmuştur. Güney-Doğu'da patlak veren ve senelerden beri süren olumsuz gelişmeler bu bölgenin Türkiye'nin sosyal, siyasi ve toprak bütünlüğünden koparılmak istenildiğini açıkça ortaya çıkarmıştır. Ülkenin bölünmezliğine yönelen bu ağır tehdidin “Dış” faktörlerini bu makalemizin III. ve IV. bölümlerinde ele alıp kısaca inceledik.

Bu kısa inceleme ve açık cereyan eden olaylar göstermiştir ki, Türkiye, “Dış İlişkiler” sahasında bu meseleye ihmal edilmez bir öncelik vermek durumundadır ve bu yönde çalışmaların başlatıldığı görülüyor. Fakat bulunulan noktanın yeterli olduğunu söylemek hatalı olacaktır. Dış ilişkilerdeki teşebbüslerin özellikle şu hedefleri gerçekleştirmeye yönelik olması ülke ve sosyal bütünlük için zaruri gözükmektedir:

- a- Hiçbir ülke, Türkiye'nin bütünlüğünü bozmayı hedefleyen çalışma, örgüt ve kişilere destek vermemelidir.
- b- Hiçbir ülke topraklarını Türkiye'ye saldırı yapacak şekilde başkalarına kullandırmamalıdır.
- c- Ülkeler ve uluslararası kuruluşlar Türkiye'ye, bütünlüğünü korumada giriştiği çabalarında yardımcı olmalıdır.
- d- Yurt dışındaki Türk vatandaşları ve Türk kuruluşları şiddet eylemlerine karşı o ülke güvenlik güçleri tarafından etkin bir şekilde korunmalıdır.
- e- Türkiye, özellikle Güney-Doğu sınırlarıyla komşu olduğu ülkelerle (**İran-İrak-Suriye**) çok sıkı dostluk ve karşılıklı yardımlaşma ilişkileri içinde olmalı; “**Saadabad Paktı**”nın getirmiş olduğu anlayış içinde **Türkiye-İran ve Irak** arasında tam bir işbirliği ve karşılıklı güven ortamı sağlanmalıdır.

Bu noktalara, “Türkiye'nin Sosyal Bütünlüğünün” korunmasında Dış İlişkiler boyutuna işaret etmek onu somut hale getirmek için işaret ettik. Elbette ki yürütülen ve yapılması gereken çalışmalar bunlardan ibaret değildir. Bu sahada durumun gerektirdiği çok fazla girişimlere ihtiyaç olduğu şüphesizdir. Bütün bunların hedefi, bütünlüğün korunmasında “**Dış Faktör**”ü olumlu hale getirmek, o mümkün

olmuyorsa, nötralize etmektir. Kuzey Irak'ta vukuu bulacak karşı bir yapılanma Türkiye'nin sosyal ve siyasal bütünlüğünü ciddi meselelerle karşı karşıya bırakacak nitelikte olacaktır.

Türkiye'nin sosyal ve dolayısıyla siyasal bütünlüğünü sağlamlaştırmada düşünülecek çeşitli çözüm ve tedbirler elbette bizim yukarda 7 noktada topladıklarımızdan ibaret değildir. Bunlara yenileri ilave edilebilir, zikredilmiş olanlar da daha genişletilmiş bir mahiyette ele alınabilir. Esasen biz, bu makalenin çerçevesi dışındaki olanları, **askeri** ve **siyasi** mahiyettekiler gibi, incelemiş değiliz. Fakat yeni şekillendirilecek çözüm ve tedbirlerin aralarında çelişmemeleri zaruridir.

Aksi halde çelişkili tedbirler sonuç itibariyle birbirlerini ifna edeceklerdir. Dolayısıyla sosyal bütünlüğe ait politika ve uygulamaların birbirleri ile tutarlı ve birbirlerini destekler mahiyette olmaları zaruridir.

Kaldı ki, ele alınan konuya genel olarak ve geniş bir açıdan baktığımızda Türkiye'nin **sosyal bütünlüğünü** önemli derecede sağlamış bir ülke olduğunu müşahade edebiliriz. Bu özellik diğer birçok ülke ile mukayese edildiğinde daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye eski bir ülke, Türk devleti köklü ve Türkler tarihin en güçlü milletlerinden birisidir. Uzun tarihi süreç içerisinde milletimiz müsterek milli ve manevi değerlere sahip olarak sosyal bütünlüğünü tamamlamıştır.

Bu tarihi ve sosyal gerçeğe rağmen içinde yaşadığımız dönemde ve özellikle 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'nin sosyal bütünlüğüne yönelik ciddi olumsuz hareketler meydana gelmiştir. Bunlardan özellikle 2 hareket önemli sosyal bunalım ve karışıklıklara, istikrarsızlıklara sebebiyet verici ölçekte vukuu bulmuştur. Bunlar:

- a- 1960'lardan itibaren hız kazanan **1968'den sonra kriz haline dönüşen ve neticede 12 Eylül 1980** hareketine yol açan **sağ-sol çatışmaları**. Bu çatışmalar özellikle şehirlerde patlak vermiş ve işçi-işveren, fakir-zengin, solcu-sağcı ve mezhep bölünmelerine dayatılmıştır. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bu bölünme ve iç çatışma süreci çok geniş ölçüde ortadan kalkmıştır.
- b- **1984** yılından itibaren Güney-Doğu Anadolu Bölgesinde başlayan silahlı bölücülük hareketi. Bu bölünme hareketi de zaman zaman genişleme eğilimi gös-

termiş ve insani, sosyal, ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda Türkiye'ye ağır kayıplara mal olmuştur.

Görülüyor ki konu, sosyal bütünlüğe sahip olmasına rağmen Türkiye'de kritik önemini korumaktadır. Bu sosyal bütünlük belirli yerlerinden çatlatılmak istenmekte ve parçalanma tehdidi oluşturulmaya yönelik hareketler ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla mesele Türkiye'deki sosyal bütünlüğün zaafa uğratılmamasıdır. Bunun için millet bünyesi içinde çatışmalara kadar varacak olan **yabancılaşmaların** ve **sosyal kopmaların** vukuu bulmaması gerekir. Aksi halde ortaya çıkan kayıplar her sahada ve herkes için **çok ağır** olmaktadır.

Netice itibariyle, Türkiye'nin sosyal bütünlüğünü sağlamlaştıran politikaların doğru bir şekilde üretilmesi ve etkin bir tarzda uygulanması vazgeçilmez bir sosyal siyaset hedefi olmuştur.

DİPNOTLAR

- 1 Prof. Dr. Abdülhalik ÇAY, Her Yönüyle Kürt Dosyası, İstanbul 1994, s. 393.
- 2 Christopher J., WALKER ARMENIA, Routledge, London, 1990, sayfa 316.
- 3 Prof. Dr. Mustafa ERKAL, Etnik Tuzak, İstanbul 1993, s. 40.
- 4 Bu durumun çok belirgin şekilde açığa çıkması ve Türk kamuoyunu rahatsız etmesi sonucu 11 Mayıs 1994 günü Dışişleri Bakanı Sayın Hikmet Çetin bir açıklama yaparak benzer bir ziyaret için Türkiye'ye gelmek isteyen AGİK Heyeti'nin bu talehinin reddedildiğini açıklamıştır.
- 5 Gerard Chaliand -Edited- A People Without A country London - zed Books, 1993 Sayfa 231.
- 6 Bakınız; M. Şerif Fırat, Doğu Illeri ve Varto Tarihi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1983.
- 7 Bu konuda bakınız; Prof. Dr. Mehmet Eröz, Kürtlerin Menşei ve Türkmenlerin Kürtleşmesi, Aynı yazarın: Türk Milli Bütünlüğü İçerisinde Doğu Anadolu, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1986.
- 8 Edgar Morin, Penser L'Europ, Gallimard, Paris 1987, S. 167.
- 9 Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş, Türkiye'nin Sosyal Bünyesi, İktisat Fakültesi, İstanbul 1972, s. 97.
- 10 Prof. Dr. Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler) Türk Dünyası Araştırma Vakfı, İstanbul 1992, S. 149.

21. YÜZYILA GİRERKEN TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI KONUMU

Doç. Dr. Ahmet Davutoğlu
Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi
Siyaset Bilimi Bölümü

Türkiye'nin gelecek yüzyıldaki uluslararası konumu ve bu konumun getireceği stratejik ve taktik hedeflerin tesbiti konusu sadece uluslararası ilişkilerin seyrini değil bir toplumun çok yönlü dönüşümünü incelemeyi gerekli kılan teorik bir çerçevede ele alınmak zorundadır. Bu açıdan tarih, coğrafya, kültür, siyaset, ekonomi ve güvenlik parametreleri geniş bir perspektif içinde tahlil edilmelidir.

A.Tarihi süreç içinde Türkiye'nin Uluslararası Konumunun seyri ve günümüz üzerindeki tesirleri:

Tarihi birikim bir toplumun zaman boyutu içindeki konumunu belirleyen temel unsurdur. Bu unsuru göz ardı ederek konjunktürel kaygılar içinde davranan siyasi elitler ne cari meselelerin künhüne vakıf olabilirler ne de gelecekle ilgili sağlıklı tesbitlerde bulunabilirler. Tarihi birikimi siyasi merkezin direktifleri doğrultusunda yeniden şekillendirebileceklerini düşünenler tarihin öğretici çarkları içinde kaybolmak zorunda kalmışlardır.

Tarihi birikim açısından bakıldığında Türkiye gerek bölge-içi gerekse bölge-dışı ülkelerden çok farklı ve nevi şahsına münhasır özelliklere sahiptir. Bu da Türkiye'nin uluslararası yapının hakim sistemik unsurları ile tarih boyu sürdürelediği ilişkilerin farklılığından kaynaklanmaktadır. Türkiye ne bu sistemik unsurları ortaya çıkaran tarihi sürecin bir parçasıdır ne de bu sürecin sömürgeleştirdiği

lkeler grubuna dahildir. Türkiye konjunktürel gerekçelerle ortaya çıkmış her-
hangi bir ulus-devlet de değildir. Aksine uluslararası sistemi oluşturan hakim
medeniyet ile asırlar süren çok yoğun bir hesaplaşma sürecinin oluşturduğu bir
tarihi mirasın eseridir.

Türkiye'nin günümüzdeki uluslararası konumunu avantaj ve dezavantajlarıyla
ortaya koyabilmek için bu tarihi mirasın dönüşüm seyrini ortaya koymak gerek-
mektedir. Herşeyden önce belirtmek gerekir ki, bu tarihi mirasın kaynağı olan
Osmanlı devleti Avrupa karşısında doğrudan hakimiyet kurmuş yegane medeni-
yet havzasının siyasi yapılanması idi. Osmanlı Devletinin kurduğu hakimiyet
hem Avrupa'daki feodal yapının dağılması sürecini doğrudan etkilemiş hem de
Avrupa'yı yeni ticaret yollarının keşfi için dünyaya açılmak zorunda bırakmıştır.
Kanuni'nin Fransa siyasetinde de görüldüğü gibi Osmanlı Devleti bu hakimiyeti-
ni bir yandan üstün askeri güce diğer yandan Avrupa- içi ihtilafların etkin kulla-
nımına dayalı diplomatik stratejiye dayandırmıştı.

Bugünkü uluslararası sistemin temelini teşkil eden 1648 Vestfalya anlaşmasının
ortaya koyduğu Avrupa-içi uluslararası sistem Avrupa'nın doğusunu kontrol al-
tında tutan çok-uluslu Osmanlı sistemi ile farklı temellere istinat ediyordu. Os-
manlı Devleti bu iki farklı medeniyet havzasının cephe konumundaydı. Farklı
bir medeniyet havzasının cephe konumunda bulunmak Osmanlı-Türk siyaset
geleneginin Avrupa sistemi ile ilişkilerini psikolojik ve siyasi açıdan doğrudan
etkileyen sonuçlar ortaya koymuştur.

1699 Karlofça anlaşması bu cephe ilişkisine yeni nitelikler kazandırmıştır. Bu
anlaşma ile Avrupa'da ilk defa toprak kaybeden Osmanlı Devleti Avrupa ilerine
ilerleme stratejisinden kaybedilen toprakları geri alma ve müdafa stratejisine y-
nelmiştir. Viyana kuşatması Avrupa için de bir dönüm noktası olmuştur. Toyn-
bee'nin de belirttiği gibi ilk Avrupalılık şuuru ve fikri Viyana kuşatması esnasın-
da Osmanlı karşısında oluşturulan koalisyon ile ortaya çıkmıştır.

Bundan sonra Avrupa karşısında gerileyen Osmanlı'nın Avrupa-içi dengeleri bu
sefer müdafaa stratejisinin bir parçası olarak kullanmaya gayret ettiği bir ilişki
tarzı gelişmiştir. Osmanlı devletinin uluslararası konumunu belirleyen bu dn-
şmn diğer iki önemli durağı 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması ve 1855 Kırım
Savaşıdır. Küçük Kaynarca anlaşmasında Rusların Osmanlı himayesindeki Orto-
dokslarla ilgili bir takım imtiyazlar elde etmesi uluslararası konum ile i bütün-

lük ve istikrar arasındaki belirleyicilik ilişkisinin ilk önemli göstergesidir. Ermeni ve gayri-Müslim azınlıkların Osmanlı'dan kopuş sürecinin başlaması bu anlamda ortaya konan himaye şartının sonucudur. Böylece ilk defa uluslararası konum ve güç ile ülkenin iç unsurları arasındaki ilişki bu derece açık bir şekilde tebarüz etmiştir. Bu durum günümüzde de geçerli olan iç bütünlüğün uluslararası konumun önemli bir parametresi olarak ortaya çıkışının ilk çarpıcı işaretidir.

1855 Kırım Savaşı ise Osmanlı-Türk hariciye geleneğinde Osmanlı'nın dış tehditlere karşı Avrupa içi ihtilafları kullanarak denge sağlamak suretiyle saldırganı bertaraf etme politikasının ilk misalidir. Bu politika Kırım Savaşından sonra Avrupa'da sistem-içi bir unsur haline gelen Osmanlı Devletinin büyük güçlerin stratejik hedeflerini dengeleyerek taktik manevra alanı kazanmasını hedeflemekteydi. Bugün de etkisini gösteren bu politika özellikle yakın/etkin düşmanın uzak/potansiyel düşmanlarla dengelenmesi şeklinde özetlenebilir. Avrupa-içi koalisyon ve ittifakların takibine dayalı bu yaklaşım özellikle Osmanlı'nın son döneminde ve Soğuk Savaş yıllarında bir dış politika geleneği halinde devam etmiştir.

II. Abdülhamid bu denge politikasını hem ince ve esnek bir diplomasi ile rafine bir hale getirmiş hem de bu denge politikasındaki kozlarını artırmak için tarihi Osmanlı hudutları dışında kalan sömürge müslümanlarına dayalı uluslararası bir hinterland oluşturma çabası içine girmiştir. Uluslararası sistemin sömürgecilik genel yapısına sahip olduğu ve uluslararası temel siyasî meselelerin sömürgeci güçlerin iç çelişkilerinden kaynaklandığı bu dönemde İslam dünyasında iki farklı siyasî pratik söz konusu idi: Bir yanda Hilafet kurumunu elinde bulunduran ve sömürgeci güçlerin paylaşım kavgasına karşı ayakta durmaya çalışan Osmanlı devleti diğer yanda değişik sömürgeci devletler tarafından sömürgeleştirilmiş olan İslam ülkeleri. II. Abdülhamid bu iki olgunun birbiriyle olan yakın ilişkisinin son derece farkında olarak Osmanlı Devletinin mevcudiyetinin sürmesinin bu ilişkinin uluslararası sistem içinde etkili bir şekilde kullanılmasına bağımlı olduğunun farkında idi. Bu iki olgu arasındaki ilişki İslamcılığa dayalı iç siyasi kültür ile uyumlu bir hale getirilmiş ve başta hilafet olmak üzere siyasi kurumlar bu temel politikaya ayak uydurmak üzere ayarlanmışlar idi.

İttihat Terakki döneminde Türkçülük çerçevesinde yeni bir hinterland' tanımı ya-

pılmakla birlikte İslam Birliği fikri sömürgecilğe karşı taktik bir araç olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Bunun için de bahsi geçen iki olgu arasındaki ilişkiyi pragmatik anlamda kullanmaya büyük özen göstermişlerdir. Osmanlı Devletinin uluslararası sistem içindeki yeri ve gücü sömürgeci güçler karşısında sömürge müslümanlarının hamisi konumundan kaynaklanıyordu. Bunun içindir ki, Osmanlı Devletini paylaşarak yok etmek konusunda rekabet halinde bulunan Batı sömürgeci güçleri için ilk ve öncelikli hedef bu ilişkiyi dinamik bir tarzda sağlayan hilafet kurumu idi. Özellikle Hilafet kurumunun baskı gücünü Hindistan ve Mısır sömürge politikalarında hisseden İngiltere Osmanlı Devletinin uluslararası bir güç odağı olmaktan yerel bir küçük devlet olmaya zorlamanın yolunun hilafetin ilgasından geçtiğini farketmekteydi.

İttihat Terakki döneminin dış politika tecrübesinin günümüze de ışık tutması gereken en önemli boyutu reel güç ile orantısız bir uluslararası konum arayışının taşıdığı risktir. Pantürkizm etrafında yepyeni bir uluslararası konum ideali ile Osmanlı Devletini I. Dünya Savaşına sokan İttihat Terakki liderlerinin bu hesap hatası Doğu'nun son direniş noktasının da düşmesi sonucunu beraberinde getirdi.

Cumhuriyet idaresi müsbet ve menfi yönleriyle bu birikimin üstünde yükseldi. Bu dönem İslam dünyası, tarihinin en bunalımlı döneminde bulunmakta ve her alanda ciddi bir ölçek küçülmesi sürecini yaşamakta idi. Türk Dünyası ise Bolşevik ihtilalinden sonra tamamıyla esaret altına düşmüş bulunuyordu. Böylece Osmanlı devletinin dayandığı İstanbul merkezli Anadolu-Balkan eksenli siyasi güç havzasının uluslararası hinterland oluşturma iddiasının iki önemli zemini olan İslamcılık ve Türkçülük reel anlamda önemini kaybetmiş görünüyordu. Bu durum yeni yönetimi uluslararası sistem açısından kabul edilebilir bir deklarasyona sevketti. Yeni devletin bütün uluslararası mesuliyet ve iddialardan soyutlandığını ilan eden bu deklarasyon iki temel unsuru ihtiva ediyordu; (i) uluslararası etkin ve iddialı bir konum yerine Misak-ı milli sınırlarının ve ulus-devletin müdafaa stratejisi, (ii) yeni Türk devletinin yükselen batı eksenine alternatif ya da muhalif değil bu eksenin bir parçası olması.

Bu deklarasyona uyumlu olarak Osmanlı Devletinin siyasi idealleri ve kurumları konusunda redd-i miras yapan yeni yönetim bu uluslararası konuma uygun yeni bir siyasi kültür oluşumuna yönelmiştir. İç siyasi bütünlüğün ve sınırların muha-

fazasının yükselen hakim batı eksenini rahatsız eden siyasi kimlik ve kurumları tasfiyeden geçtiğini gören siyasi elit geniş çaplı reformlara girişmiştir. Böylece Türkiye uluslararası konum itibarıyla ciddi ve radikal bir karar almış ve kendine özgü bir medeniyet havzasının zayıf bir merkezi olmaktansa hakim batı medeniyet havzasının güvenlik şemsiyesi altına aldığı bir çevre unsuru olmayı tercih etmiştir. Bu durum toplumun siyasi psikolojisini, ideallerini, tavrını, kültür ve kurumlarını kökten bir etkiye maruz bırakmıştır.

II. Dünya savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni durum bu çerçeve içinde Kırım savaşı parametrelerinin geri dönüşü anlamına gelmekteydi. Yükselen eksen ile işbirliği yapılarak yakın tehditin dengelenmesi politikası Türkiye'yi Atlantik ekseninin güvenlik örgütü NATO ile bütünleşerek Sovyet tehditini bertaraf etmeye sevketmiştir. Yine uluslararası sistem içinde kendine özgü bir konum elde etmekten çok sınırları koruma dürtüsü ile ortaya çıkan bu politika soğuk savaş dönemi Türk Dış politikasının temel prensibi olmuştur. Türkiye bu güvenlik şemsiyesi altında bulunmanın bedelini kimi zaman kendi tabii hinterlandını ve diğer alternatif güç merkezlerini ihmal etmek suretiyle ödemiştir. Türkiye'nin 1947'de İsrail'i ilk tanıyan ülkeler arasında yer alması asrın başında Doğu namına batı ile cephe durumunda savaşan ve Doğu milletlerinin istiklal mücadelelerine ışık tutan Türkiye'yi sömürgeci Batı'nın Doğu'daki menfaatlerini kollayan bir çevre ülkesi konumuna itmiştir.

Aynı şekilde Cezayir bağımsızlık hareketinde sömürgeci Fransa'yı destekleyen Türkiye bu dönemde günümüzü de etkileyen stratejik tercihini yükselen eksenin çevre ülkesi olmak doğrultusunda kullanmış ve bu eksen dışında kalan ülkelerle ortak çabalara girmek için gerekli psikolojik zemini kaybetmiştir. Milletlerin sömürgecilik karşısındaki bağımsızlık mücadelelerine öncülük ettiğini söyleyen Türkiye hem kendi eksenini oluşturma şansını yitirmiş, hem de o dönemde sömürge devrimlerinin oluşturduğu genel evrensel temayüle aykırı davranmıştır. Bu durum Türkiye ile batı ittifakı dışında kalan ülkeler arasında ilerki dönemleri de etkileyen psikolojik engeller oluşturmuştur.

Türk dış politika geleneği soğuk savaş süresince çift-kutuplu sistemin getirdiği stratejik ve taktik parametrelere sıkı sıkıya bağlı kalmış bulunduğu için alternatif politika ve taktik üretmek yerine düşük profil uygulamasını temel ilke olarak benimsemiştir. Bu dönemde bu temel ilkeyi yerellik ile besleyen ikinci ölçek

küçülmesi ise Türk dış politikasının Yunanistan ile olan problemlere endekslenmiş olmasından kaynaklanmıştır.

Böylece Türk dış politikası uzunca bir süre iki önemli parametreye bağımlı olmuştur: Sovyet tehdidine karşı batı güvenlik şemsiyesi içinde yer alma ve bu güvenlik şemsiyesi içindeki diplomatik alanı yine aynı güvenlik şemsiyesindeki Yunanistan ile olan problemlere endeksleme. Son derece önemli bir stratejik karar olan Avrupa Topluluğuna müracaat bile Yunanistan ile yaşanan blok-içi mücadelede geri kalmama kaygısının ürünüdür. Batı ülkelerinin de kendisi gibi tarihi birikimin kalıntısı kutuplaşmayı unuttuğunu farzeden Türk siyasi eliti ne ölçüde yanılmış olduğunu ancak Kıbrıs meselesinin getirdiği yalnızlık içinde idrak edebilmiştir.

Türkiye'nin yerellik ve düşük profile uyarlanmış bu dış politika geleneği bugünü de etkileyen önemli sonuçlar ortaya koymuştur. Herşeyden önce Türkiye bu kısa dönemli parametreler içinde özellikle yetmişli yıllarda ortaya çıkan güç merkezi kaymalarını geç farketmiş ve bu yeni güç merkezleri ile olan ilişkilerini sağlam bir zemin içinde oluşturmakta gecikmiştir. Türkiye hala Doğu Asya ve Pasifik doğrultusundaki güç merkezi oluşumunu yeterince değerlendirebilmiş değildir.

Global anlamdaki bu yeni oluşumları vaktinde farkedemeyen Türkiye kendi bölgesinde de ciddi politika yanlışları yapmıştır. Uzun süre Ortadoğu ile ilgili meselelere kayıtsız kalan Türkiye bir taraftan bölgenin jeokültürel zeminine yabancılaşmış, diğer taraftan bölgenin zengin jeoekonomik yapısı üzerinde yeterince etkili olamamıştır. Türk ekonomisinin yetmişli yılların sonunda yaşadığı ve hala üzerinden atamadığı yüksek enflasyonlu yoğun ekonomik kriz bu kaynaklara kayıtsız kalmanın sonucudur. Batı bloku namına ve tarihi birikiminin aksine Ortadoğu ile yabancılaşan Türkiye petrol krizinden en fazla etkilenen ülke olmuştur. Batı ülkeleri Ortadoğu ile olan ilişkilerini karşılıklı bağımlılık ilişkisi ile geliştirmek suretiyle petrol krizini aşarken, Türkiye bölge ülkesi olmanın risklerini üstlenen, menfaatlerini göz ardı eden bir statükoculuğa mahkum olmuştur.

Türkiye soğuk savaş dönemi boyunca uluslararası konumdan çok sınırlar boyu bir güvenlik anlayışına dayalı dış politika ve askeri stratejiler oluşturmuş ve uluslararası konumu bu güvenlik anlayışının dar kapsamı içinde yorumlamaya çalışmıştır. Mesela Bosna bunalımı esnasında ortaya çıkan Türk uçak filosunun

ikmal ve kapasite açısından Balkanlarda bile operasyon yapamayacağı gerçeği global ve bölgesel konumdan çok sınırlar boyu güvenlik anlayışının bir ürünüdür. Tipik bir ölçek küçülmesinin sonucu olan bu durum tarihi birikimin uluslararası konumu güçlendirici imkanlarını reddeden, maliyet ve risklerini ise üstlenen bir dış politika anlayışı ile bütünlük arz etmektedir.

Soğuk savaş sonrası dönem dinamik çerçevede müthiş bir ölçek büyümesini beraberinde getirmiştir. Türkiye psikolojik ve stratejik açıdan hazırlıksız bir şekilde kendisini bölgesel ve global ölçek büyümesinin içinde buluvermiştir. Bir anda Bosna ve Azerbaycan gibi sınır-ötesi bölgelerde ciddi dış politika ve güvenlik problemleriyle karşı karşıya kalan Türkiye'nin bu anlamda bırakın lojistik ve taktik hazırlığı gerekli psikolojik ve bilgi birikimi itibarıyla bile yetersiz olduğu gerçeği ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu durum Türkiye'nin uluslararası konumunu yeniden belirlemek ve bu konumdan hareketle kültürel, coğrafi, ekonomik, siyasi ve güvenlik parametrelerini yeniden ayarlamak zorunda olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

B. Soğuk Savaş Sonrası Dönem ve Uluslararası Konumun Dış Parametreleri:

Soğuk savaş döneminde uluslararası sistemin temel özelliği olan iki-kutuplu yapının dağılması ile birlikte uluslararası konumu belirleyen siyasi, ekonomik ve güvenlikle ilgili dış parametreler önemli değişiklikler geçirmiş bulunmaktadır. Uluslararası sistem ve hukukta ortaya çıkan ve global güç merkezleri arasındaki kuvvet kaymalarını aksettiren yeni unsurlar Türkiye'yi konumunu yeniden yorumlamak zorunda bırakan yeni bir uluslararası siyasi konjunktur ortaya çıkarmıştır.

Devletler uluslararası konumları itibarıyla stratejik ve taktik manevra kabiliyetlerine göre dört farklı kategoriye ayrılabilir: Süper devletler, büyük devletler, bölgesel güçler ve küçük devletler. Uluslararası sistem içinde gerek çok yönlü gerekse ikili ilişkilerdeki karşılıklı belirleyicilik bu şema içindeki konumla doğrudan ilgilidir. Süper güçlerin stratejik planlamaları ve bunun taktik yansımaları ancak başka bir süper gücün parametreleri ile sınırlanabilir. Buna mukabil büyük devletler stratejik planlamalarında dahi süper güçlerin taktik adımlarını gözetmek zorundadırlar. Bölgesel güçler ise stratejik ve taktik hesaplarında bir yandan süper güçlerin diğer yandan büyük devletlerin parametrelerini gözönünde tutmaksızın politika oluşturmazlar. Dolayısıyla bu şemada alt kademelere

doğru gittikçe stratejik planlamalardaki belirleyicilik gücü ve taktik adımlardaki esneklik kabiliyeti daralmaktadır. Küçük devletlerin ya da bölgesel güçlerin taktik esneklikleri süper güçlerin ve büyük devletlerin stratejik planlamalarının çatıştığı dar alanlarda söz konusu olabilmektedir. Bu çatışma alanlarını dinamik bir diplomasi ile değerlendirebilen bölgesel güçler hem taktik esneklik alanlarını genişletme şansı elde edebilmekte hem de uzun dönemde büyük devletler diplomasisinin bir unsuru olma yollarını açabilmektedirler. Bu tür bir hedefe yönelen bölgesel güçlerin dinamik ve esnek bir diplomasi yanında sağlam ve zengin bir hinterlanda sahip olması kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Bu şema özellikle iki-kutuplu uluslararası ilişki modelinin hakim olduğu II. Dünya Savaşı sonrasında belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. ABD ve SSCB iki süper güç olarak bir yanda taktik esneklik alanlarını karşı tarafın stratejik planlamasını bozma yönünde ayarlarken diğer yandan hinterlandlarını genişletme çabası içine girmişlerdir. Büyük güçler olarak addedilen İngiltere, Fransa, Almanya, Çin, Japonya gibi ülkeler ise dış politikalarını üç temel parametre etrafında sınırlamışlardır: (i) kendilerince daha az tehlikeli süper gücün stratejik planlamasına uyumlu adımlar atarak güvenliklerini sağlama almak; (ii) iç ittifaklar yoluyla süper güçler karşısındaki konumlarını güçlendirmek (ki Avrupa Topluluğu buna bir örnektir); (iii) bölgesel güçlerle süper güçleri rahatsız etmeyecek taktik ittifaklar kurmak suretiyle etki alanlarını genişleterek uluslararası sistemdeki köklü bir değişiklik esnasında avantajlı bir konuma sahip olmak. Türkiye, Hindistan, Brezilya, Mısır, Arjantin, Irak gibi bölgesel güçler ise bölgesel etki alanlarını dış politikalarını bir süper gücün konjunktürel politikalarına bağımlı kılmak zorunda kalmışlardır. Bu bölgesel etki alanının süper gücün politikalarına uyumlu olamadığı dönemlerde ise sistem tarafından cezalandırılma tehdidi ile karşılaşmıştır ki Kıbrıs konusunda uygulanan ambargo, Falkland savaşı ve Körfez çikarması bunun tipik örnekleridir.

Uluslararası hukuk ve bu hukukun öngördüğü organlar soğuk savaş dönemi boyunca bu hiyerarşik şemadaki güç dağılımını aksettirmişlerdir. BM'in yapısı ve kararları bu durumun en çarpıcı misalidir. Bu uluslararası çerçevede Türkiye gibi bölgesel güçler belirlenen bir konjonktürün içinde ve kısa dönemde değişmeyen faktörlerle konum belirleme durumundaydılar. Uluslararası sistemdeki istikrarlı hiyerarşi ülkenin siyasi, ekonomik ve güvenlik parametrelerini çok daha statik bir tarzda kurgulamayı yeterli kılıyordu. Nato ve ikili anlaşmalar ile

güvenlik ve diplomasi parametreleri, AET ile dış ekonomik ilişkilerin temel yöneliş çizgisi ortaya konmuş oluyordu. Bu kurgu Türk dış politika yapımcılarını uzun dönemli bağımsız stratejiler oluşturmaktansa süper ve büyük güçlerin oluşturmuş olduğu stratejik çerçevenin içinde genellikle kısa, nadiren orta dönemli taktik planlar uygulama tercihine yöneltmiştir.

Sovyetler Birliğinin dağılması ve sosyalist blokun çöküşü bu şemada radikal bir değişikliği de gündeme getirmiştir. Carî sistemin dağılması hem politik istikrarsızlığı, hem sistemin belirsizliğinden kaynaklanan teorik ve pratik tutarsızlıkları beraberinde getirmiştir. Bu belirsizlik dönemi yeni bir sistemin oluşturulması esnasında avantajlı bir konum kazanarak bir üst kademeye sıçramak isteyen devletlere önemli bir hareket sahası kazandırmıştır.

Öncelikle uluslararası ekonomi-politikte ortaya çıkan yeni güç merkezleri uluslararası sistemin soğuk savaş dönemindeki işleyişinin öngördüğü süper güç-büyük güç ayrımını temelinden sarsmıştır. Seksenli yılların sonunda ekonomik olarak çöken SSCB'nin uluslararası ekonomi-politiğin en önemli güç merkezleri halinde yükselen Almanya ve Japonya ile mukayese edildiğinde süper güç konumunu sürdürmesi zaten mümkün değildi. Sistemin öngördüğü hiyerarşi ile reel ekonomi-politik hiyerarşi arasındaki tutarsızlık soğuk savaş dengelerini ortadan kaldıran temel faktör olmuştur. Bu yeni dengesiz durum sistemik güçler arasındaki rekabeti hızlandırarak statik bir hiyerarşik şemadan dinamik bir yeni hiyerarşi oluşturma çabasına geçiş dönemini başlatmıştır.

Bu geçiş döneminin ilk safhasında tek süper güç olarak kalan ABD'nin önderliğinde yeni bir dünya düzeni kurulacağı fikri Körfez ve Somali çıkarması gibi uluslararası operasyonlara meşruiyet kazandıran bir retorik olmaktan öteye geçememiş ve uluslararası ekonomi-politikte ortaya çıkan güçler dengesi kendi kurallarını dikte ettirmiştir. Berlin duvarının yıkılmasından bu yana yaşanan tecrübeler -özellikle Bosna bunalımı- bir taraftan uluslararası sistemin prensib ve mekanizma düzeyindeki tıkanmasını, diğer taraftan sloganik "evrensel demokratik değerler" mefhumunun reel-politik açıdan anlamsızlığını ortaya koymuş bulunmaktadır.

Bu dönem içinde özellikle stratejik önemi büyük jeopolitik ve jeoekonomik kuşaklar üzerinde yaşanan yoğun sıcak çatışmalar ve diplomatik gerginlikler iki kutuplu uluslararası sistemden güçler dengesi yapılanmasına geçişin işaretleri

olarak kabul edilebilir. 19. yüzyılda tipik uygulamasını gördüğümüz güçler dengesinin bugünkü farklılığı bu yapının kollektif güvenlik sistemi ile birlikte ortaya çıkmış olmasıdır. BM'in kollektif güvenlik sisteminin ana unsuru olarak bu geçiş sürecindeki rolü uzun vadeli sistem arayışları üzerinde önemli ölçüde etkili olacaktır. Demokratikleşme sloganlarının aksine gittikçe tekelleşme temayülü gösteren uluslararası ilişkilerdeki karar verme mekanizmasının ciddi bir yenilenmeye girememesi halinde güçler dengesinin önemli unsurları ile kollektif güvenlik sisteminin karar verici unsurları arasındaki çelişkiler daha geniş boyutlu çatışmaları kaçınılmaz olarak beraberinde getirecektir. Bu tartışmanın odak noktasını BM Güvenlik Konseyinin alacağı yeni şekil oluşturmaktadır. Uluslararası ekonomi-politiğin belirleyici üst kurumu olan G-7 sistemi ile uluslararası siyasi ilişkilerin teorik belirleyici üst kurumu olan BM Güvenlik konseyi arasındaki yapı ilişkisi sürdükçe uluslararası sistemin istikrara kavuşması da mümkün değildir.

Kuzey Amerika, Avrupa ve Pasifik merkezli yeni ekonomi-politik güç alanlarının etkin bir tarzda ortaya çıkışı bu etki alanları etrafında yeni kıtasal stratejilerin geliştirilmesi sonucunu doğurmuştur. Atlantik-merkezli statükonun hakimiyetinin ciddi bir sarsıntı geçirmekte olduğunu farkedenden ABD bir taraftan Kuzey Amerika Birliğini kurumlaştırmaya, diğer taraftan Asyamerika ideali ile Pasifikte yoğunlaşan ekonomik potansiyeli kullanmaya gayret etmektedir. Almanya ise Almanya Birliği-Avrupa Birliği-Avrasya global stratejisi arasındaki bağları sağlamlaştırmaya çaba sarfetmektedir. Öte yandan Amerika ve Avrupa ekonomileri içindeki etki gücünü artırarak globalleşen ekonomik yapılardan en etkin bir tarzda istifade etmeyi beceren Japonya ve demografik faktörü siyasi istikrar ve ekonomik kalkınma ile bütünleştirerek yeni yüzyıla bir süper güç olarak girme hazırlığında olan Çin batı-dışı unsurlar olarak gittikçe artan bir ağırlık kazanmaktadırlar. Sovyet imparatorluğunun süper güç olmasından kaynaklanan özel konumunu muhafaza etmeye gayret eden Rusya ise Avrasya'nın geçiş yolları üzerindeki geleneksel hakimiyetini sürdürme ve orta dönemde global bir stratejiye temel olarak kullanma çabası içindedir. Bütün bu yeni unsurlar hem uluslararası ekonomi-politik etki alanları arasındaki rekabeti hızlandırmış hem de bu etki alanlarının güç merkezleri ile çevre unsurları arasındaki çelişkileri artırmıştır.

Güçler dengesinin en dinamik özelliği bu yapı içinde prensip/ideoloji-bağımlı olmaktan çok mesele-bağımlı ve diplomatik manevralara açık kısa dönemli itti-

fakların oluşabilmesidir. Bu durum taktik alanda esnekliğe paralel bir belirsizliğin kaynağı olmaktadır. Bu çelişkiler ve belirsizlikler de kendisini en çok Türkiye'nin de içinde bulunduğu stratejik kuşak üzerinde hissettirmektedir. Dış politika oluşumlarını carî sistem içindeki aktörlere bağlayan ve uzun-dönemli/çok-alternatifli güç stratejileri yerine tanımlanması ve uygulanması başka güçlerin tekelinde olan kavramlara göre yönlendiren devletlerin yeni şartlara intibakı son derece güç olacaktır. Türkiye ancak ve ancak zengin tarihi birikimini, jeopolitik ve jeoekonomik imkanlarını etkin ve tutarlı bir iç siyasi yenilenme ile birleştirebildiği takdirde gelecek yüzyılda uluslararası konumunu güçlendirme ve kendi etki alanını oluşturma imkanına sahip olabilir.

C. Siyasi Kültür Yenilenmesi ve Uluslararası Konumun İç Parametreleri:

Türkiye son yıllarda uluslararası sistemde yaşanan dinamik değişim sürecine rağmen gerek iç yapısı gerekse uluslararası ilişkiler içindeki konumu itibarıyla değişimden çok statükocu bir görünüm içindedir. Siyasi partilerin hemen hemen tümü sistemin ciddi tikanıklıklar içinde olduğunu söylemelerine rağmen gerçek anlamda kültürel, siyasi ve ekonomik dönüşümü sağlayacak adımlar atılmamaktadır. Bu durum Türkiye'deki hakim siyasi elitin bu asrın başlarında oluşan siyasi kültür ve bu kültürün gerekli kıldığı uluslararası konum konusundaki tutucu tavrının bir sonucudur.

Türkiye'deki hakim siyasî elitin ülkeye biçtiği sistem-içi periferik rol Türk toplumunun gerçeklerine, tarihî birikimine ve gelecekle ilgili ideal ve beklentilerine uygun düşmemektedir. Türk toplumu bütünü ile kendini yeniden tanımlama çabası içerisinde. Bu yeniden tanımlama çabası yaşanan kimlik bunalımının tabîî uzantısıdır. Siyasî elitin yarım asırdan fazla süregelen Avrupalılık yönündeki kimlik zorlaması iflas etmiştir. Bu tek yönlü bir iflas değildir. Avrupa bu elitin İslam kimliği aleyhine verdiği bütün garantilere rağmen Türk toplumunu kendisinin bir parçası olarak görmemiştir. Türk toplumu ise sahip olduğu zengin tarihî birikiminin oluşturduğu kuvvetli kimlik duygusu ile Avrupa'nın kapısında betleilmeyi hiç bir zaman bağdaştıramamıştır. Kimi zaman futbol maçları gibi sıradan olaylarda tezahür eden Avrupa'ya karşı başarılı olma psikolojisi bu tür bir şuraltının sosyal patlama şeklinde tezahürüdür.

Bu kimlik zorlamasının iç politika içindeki yansıması her türlü çoğulculuğu ve alternatif açılımı reddeden baskıcı bir yapılanmadır. Bu kimlik zorlamasının dış

politikadaki etkisi ise tek yönlü bir dış politika yapımının oluşması şeklinde teşekkül etmiştir. Her türlü vizyondan, stratejik belirleyicilikten ve taktik esneklikten yoksun bu oluşum ne uluslararası ilişkilerdeki eksen değişimlerini zamanında farkedebilmiş, ne de Türkiye'yi büyük güçlerin taktik hedeflerinin edilgen unsuru olarak gördükleri sıradan bir bölge ülkesi konumundan bölgede etkin ve uluslararası politikada ağırlığı hissedilen bir ülke konumuna yükseltecek avantajları değerlendirebilmiştir.

Asrın başında kurtarıcı bir reçete olarak topluma sunulan bu tek yönlü tutuculuk artık ne toplumun talep ve beklentilerine ne de uluslararası yapı ve ilişkilerin gerçeklerine uyum gösterebilmektedir. Türkiye'de artık rasyonel düşünen hiç kimse bu kimlik zorlaması ve yön bağımlılığı içinde değildir. Artık Türkiye'nin doğu ile batı arasındaki köprü rolü Avrupalılık kimliğinden daha çok vurgulanır hale gelmiştir. Gerçekten Türkiye hem Avrupa hem Asya, hem Balkanlar hem Kafkasya, hem Orta-doğu hem de Akdeniz ülkesidir. Bu çok yönlü bileşke Türkiye'nin alternatiflerini artırması gerekirken bağnaz statükoculuk dolayısıyla Türkiye yakın bölgesiyle ilgili bir çok konuda bile edilgen bir tavır içine sürüklenmiştir.

Bu edilgenliğin ilk ve öncelikli sebebi psikolojiktir. Tarih içinde kendisine köprü olma rolü biçen toplumları bekleyen iki kader söz konusu olmuştur. Bu köprü rolünü kuvvetli bir kimlik ve kendine güven psikolojisi üstüne inşa edenler insanoğlunun ufkunu açan medeniyet canlanmalarını gerçekleştirmişlerdir. İslam medeniyeti içinde Endülüs, Osmanlı ve Hindistan eksenleri medeniyetler arası köprü ilişkisinin bir medeniyet paradigması içinde yoğrulmasının en güzel misalleridir. Endülüs bu köprü rolü içinde siyasî anlamda erirken bile başka toplumlara hayat kaynağı olacak iksirler sunmuştur. Osmanlı ise medeniyet tarihinin en karmaşık ve heterojen bölgelerinde bu çeşitliliği çelişki değil zenginlik olarak gören bir anlayışla hakim İslam paradigması içinde yeni bir medeniyet açılımını ve uluslararası ilişkiler anlamında kendine has bir dünya-sistemini kurma dinamizmini göstermiştir. Batı medeniyeti içinde Rönesans canlanmasını sağlayan İtalya kültür çevresine de bu misyonu dönemin hakim medeniyeti olan İslam medeniyeti ile kurduğu köprü ilişkisi vermiştir.

Bu köprü rolünü kendine saygı ve güvenden yoksun bir psikoloji ile sadece pragmatik sathilik içinde gören toplumlar ise medeniyet tarihinin şahsiyet krizi

geçiren Don Kışotları olmuşlardır. Türk ve Arap intelijensiyasının batılılaşma se-rüveni bu olgunun kimi zaman gülünç kimi zaman acıklı misalleri ile doludur.

Türk toplumu gerçekten böyle bir köprü rolünü yeni bir medeniyet açılımına döndürebilecekse öncelikle kendi kimliğini, psikolojisini ve siyasi kültürünü ye-niden inşa etmek zorundadır. Bu psikolojik yenilenmenin dış politika oluşu-mundaki uzantısı kendi hinterlandını (etki alanı-arka bahçe) tanımlamak olacak-tır. Kendisini başkalarının etki alanı olarak görmeye alışmış elitin bağımsız bir etki alanı oluşturması mümkün değildir.

Bu etki alanı tanımlaması ülkenin geleceğini kimlerle birlikte gördüğü ile ilgili bir tesbittir. Yoksa bu alan dışında kalanları mutlak düşman olarak görmek ve onları taktik anlaşma ve pazarlıkların dışında tutmak demek değildir. Böyle bir alan tanımlaması stratejik bir yöneliş ifade eder. Kültürel çevre, ekonomik ve si-yasî etki alanı bu stratejik yöneliş temeli üzerine kurulur. Türkiye artık içine ka-palı bir sistem oluşturarak dünya siyasî coğrafyasının sıradan bir birimi şeklinde varlığını idame ettirme şansına sahip değildir. Ya bu stratejik yönelişin getireceği çetin güçlükleri göze alarak dinamik bir medeniyet eksenini oluşturma çabasına girecektir ya da başkaları tarafından oluşturulmuş bir medeniyet ekseninin edilgen-çevre unsuru olarak bütün şahsiyet ve itibarını yitirecektir.

Çok yönlü bir yenilenmenin ve stratejik yönelişin asgarî şartı ülke içinde kutup-laşmayı artırmak suretiyle tutucu statükoculuğu pekiştirmek değil iç muhasebeyi kolaylaştıracak ve alternatifleri çeşitlendirecek bir fikir özgürlüğü ortamının sağ-lanmasıdır. Bu yönde bir değişim sözde ve sloganlarda değil felsefe, zihniyet, sosyal kültür ve yapılarda olmak zorundadır.

D. Coğrafi Konum ve Türkiye'nin Jeopolitik Yapısının Yeniden Yorumlanması

Türkiye'nin uluslararası öneminin vurgulandığı resmi, gayriresmi her toplantı ya da konuşmada Türkiye'nin jeopolitik konumuna atıf vardır. Bu sihirli kelime Türkiye'nin en önemli müzakere kozu olarak sürekli ileri sürülür. Fakat Türki-ye'nin jeopolitiğinin değişik dönemlerde farklı açılardan önem taşıdığı halde bu değişimler yeterince dinamik bir tarzda yeniden yorumlanmadığı için statik bir jeopolitik görüşün dar kalıpları içinde kalınmaktadır.

Bir ülkenin coğrafyası sabit bir faktördür. Fakat bu coğrafyanın belirlediği je-

opolitiğin diplomatik boyutu uluslararası güç dengelerindeki değişikliklere göre yeniden yorumlanması ve ayarlanması gereken dinamik bir değişkendir. Bu dinamizme ayak uyduramayan yaklaşımlar jeopolitik avantajların önceliklerini ortaya koyma becerisini gösteremedikleri için kimi zaman bu avantajları dezavantajlara döndürürler.

Türkiye jeopolitik açıdan kara ve deniz güç merkezlerinin doğu-batı ve kuzey-güney doğrultusundaki hakimiyet alan mücadelelerinin ve geçiş bölgelerinin merkezi konumunda bulunmaktadır. Kuzey-Güney doğrultusunda Avrasya merkez kara kütesini sıcak denizlere ve Afrika'ya bağlayan iki önemli kara geçiş bölgesi (Balkanlar ve Kafkaslar) ve bir deniz geçiş bölgesi (Boğazlar) Türkiye'de kesişmekte ve bu bölgeleri jeoekonomik kaynak merkezleri olan Ortadoğu ve Hazar bölgesine bağlamaktadır. Doğu-Batı doğrultusunda ise Anadolu yarımadası stratejik yarımadası kuşağının en önemli halkasıdır.

Kısaca özetlediğimiz bu jeopolitik özellikler tarih boyunca önemli olagelmıştır. Bunun içindir ki kavimler göçünün en önemli düğüm bölgelerinden biri olan Anadolu yarımadası sürekli olarak bir siyasi güç merkezi olmaya aday olmuştur. İstanbul merkezli Anadolu/Balkan ekseninin başka bir siyasi güç merkezine edilgen/çevre unsur olduğu dönemler istisnadır.

Bu coğrafi ve tarihi faktörlere rağmen jeopolitiğin uluslararası önemi onu kullanan diplomatik geleneğin birikim ve dehasına bağımlı olagelmıştır. Türkiye bu jeopolitik faktörü soğuk savaş boyunca son derece statik bir çerçevede çevre unsuru olmayı kabullendiği bir ittifak blokuna karşı bir koz olarak kullanmaya çalışmıştır. II. Dünya savaşından sonra Sovyet tehditine karşı batı blokunun güvenlik şemsiyesine ihtiyaç hisseden Türk hariciyesi jeopolitik avantajlarını bu güvenlik şemsiyesi mukabilinde pazarlamaya gayret etmiştir. ABD'nin veya genel olarak NATO'nun bu güvenlik şemsiyesi ile ilgili vecibelerini göz ardı ettiği veya Türkiye'nin başka alanlardaki pazarlık gücünün zayıfladığı dönemlerde Türkiye'nin en önemli kozu olarak müzakere masasına konan jeopolitik konum dünyaya açılım stratejisinin bir parametresi olmaktan çok statükoyu müdafaa stratejisinin bir aracı olarak görülmüştür.

Soğuk savaş parametrelerinin yok olduğu yeni uluslararası çevre içinde Türkiye jeopolitiğinin rolü de yeniden yorumlanmak zorundadır. Öncelikle bu rol geçmişin statükoyu muhafaza stratejisi aşarak değerlendirilmelidir. Global ve böl-

gesel dengelerin dinamik şekilde değiştiği bir dönemde jeopolitiği statükoyu korumak için kullanmak zamanla jeopolitik avantajların kullanılamaz hale gelmesine yol açar. Jeopolitik konum başlıbaşına bir değer değildir. Jeopolitik konum bu konuma uygun bir tarzda ortaya konan bir dış politika stratejisinin etkin aracı olması halinde değer kazanır. Bu anlamda Türkiye jeopolitiğinin dış politika stratejisi içindeki yerini yeniden yorumlamak ve uluslararası çevre içinde yeni bir anlam kazandırmak zorundayız.

Bu konudaki en önemli değişim jeopolitik konuma yaklaşımda söz konusu olmalıdır. Jeopolitik konum artık sınırları müdafaa dürtüsünün yönlendirdiği bir statükoyu muhafaza stratejisinin aracı olarak görülmemelidir. Aksine bu jeopolitik konum kademeli bir şekilde dünyaya açılmanın ve bölgesel etkinliği global etkinliğe dönüştürmenin bir aracı olarak görülmelidir. Sınırlara dayalı yerel etkinlikten kıtasal ve küresel etkinliğe yönelmenin öncelikli şartı jeopolitiğin uluslararası ekonomik, siyasi ve güvenlik ilişkilerinde dinamik bir çerçeve içinde kullanılmasına bağlıdır. Bu dinamizmin yoğun temposu yerine statükoculuğun rahatını tercih eden bir dış politika geleneği bırakın jeopolitiği küresel etkinliğe dönüştürmeyi cari sınırları bile muhafaza edemeyecektir. Mesela soğuk savaş döneminde Türkiye'nin bütünlüğünü Sovyetlerin sıcak denizlere inmesinin önünde bir engel olarak gören kimi müttefikler için bu jeopolitik konumun muhafazası önemli iken aynı müttefikler değişen şartlar içinde bugün Ortadoğu'da Türkiye'nin su-petrol dengesine dayalı jeoekonomik etkinliğini kendi çıkarları için zararlı görüp bu sınırların değişmesini veya uluslararası hukuk içinde görülmeyen fakat reel olarak kendini hissettiren yeni etki alanlarının oluşmasını isteyebilirler.

Jeopolitik ile ilgili bu yeni yaklaşım Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve güvenlik ile ilgili temel uluslararası parametrelerini de doğrudan etkileyecektir. Türkiye'nin gelecek yüzyıla yönelik dış politika stratejisi güç merkezleri ile ilişkilerin alternatifli tarzda yeniden düzenlenmesi ve uzun dönemli kültürel, ekonomik ve siyasi bağların sağlamlaştırıldığı bir hinterland oluşturulması şeklinde özetlenebilir.

Bu açıdan bakıldığında Türkiye bu dış politika stratejisini ilerde uluslararası çevreye kademeli bir tarzda açılabilmek için kullanabileceği üç önemli jeopolitik etki alanı içinde taktik önceliklere dayandırmak zarureti ile karşı karşıyadır:

1. Yakın *kara* havzası: Balkanlar-Ortadoğu-Kafkaslar
2. Yakın *deniz* havzası: Karadeniz-Adriyatik-Doğu Akdeniz-Körfez-Hazar denizi
3. Yakın *kıta* havzası: Avrupa- Kuzey Afrika- Güney Asya- Orta ve Doğu Asya

İç içe geçen dairevi kuşaklardan oluşan bu havzalar Türkiye'nin bölgesel etki alanlarının (hinterlandın) kademeli bir tarzda genişletilerek uluslararası küresel konumunun güçlendirilmesi hedefine yönelik dış politika stratejisinin jeopolitik temelidir. Türkiye ancak bu jeopolitik kuşaklar arasındaki geçişkenliği ve karşılıklı bağımlılığı iyi değerlendirebilen ve bunu iç siyasi kültür ile bütünleştirebilen bir yenilenme içine girerse uluslararası sistemin edilgen/çevre unsuru olmak konumundan kurtulabilir. Aksi takdirde bugünkü siyasi elit ülke jeopolitiğini başka siyasi güç merkezlerinin stratejik düzenlemelerinin taktik faktörü olarak görmeye devam ederse hem bu jeopolitik kuşaklar üzerindeki itibarını kaybedecek hem de kendi iç bütünlüğünü bile koruyamayan bir statükoya bağımlı olacaktır. Bu havzaların ekonomik, kültürel ve siyasi parametreler açısından iç özelliklerini ve karşılıklı bağımlılık ilişkilerini yeni bir jeopolitik teori çerçevesi içinde ele almak gerekmektedir.

E. Uluslararası Konumun Geleceği ve Kademeli Dış Politika Stratejisinin Esasları:

Yukarda ortaya konan jeopolitğin yeniden yorumlanması çerçevesinde çerçeve içinde Türkiye'nin uluslararası konumunu belirleyici kademeli dış politika stratejisinin esasları şu şekilde ortaya konabilir:

I. YAKIN KARA HAVZASI: *Balkanlar-Ortadoğu-Kafkaslar*

Türkiye gerek tarihi birikim gerek coğrafi konumu itibarıyla bu yakın havzanın ayrılmaz bir parçasıdır. Türkiye'nin dış politikasını doğrudan etkileyen temel meseleler de bu politikayı şekillendiren ana unsurlar da bu yakın havzadaki oluşum ve gelişmelerin tabii neticeleridir. Türkiye daha önceki dönemlerde olduğu gibi Batı Avrupa ile bütünleşme hülyaları içinde bu yakın havza ile yabancılaşıma hatasına düşmemelidir. Unutulmamalıdır ki Türkiye'nin uluslararası konum içindeki siyasi, ekonomik ve kültürel ağırlığı bu havzada sahip olduğu etkinliğe ve performansa bağlı olmaya devam edecektir. Türkiye'nin iç bütünlüğü dahi bu havza içindeki faktörlerle doğrudan ilgilidir. Balkanlar, Kafkaslar ve Or-

tadoğu'daki gelişmeler üzerinde etkili olamayan bir Anadolu ülkesi ne bu hassas jeopolitik alan üzerinde bütünlüğünü muhafaza edebilir ne de dünyaya açılabilir.

Türkiye'nin Balkanlardaki siyasi etki temeli Osmanlı hakiyesi müslüman topluluklardır. Geçmiş dönemde yanlış bir yaklaşım ile bu toplulukları Türk dış politikasının yükleri gibi görerek göç yoluyla Balkanları boşaltma politikasının yanlışlığı bugün açık bir tarzda ortaya çıkmıştır. Türkiye şu anda Balkanlarda Osmanlı tarihi birikimin sağladığı önemli imkanlara sahip görünmektedir. Öncelikle Türkiye'nin tabii müttefikleri konumunda müslümanların çoğunlukta olduğu iki ülkede (Bosna ve Arnavutluk) bu ortak tarihi birikimi siyasi bir ittifak haline döndürme iradesi ortaya çıkmıştır. Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Sancak, Kosova ve Romanya'daki müslüman azınlıklar ise Türkiye'nin Balkan politikasının önemli unsurlarıdır.

Türkiye'nin Balkanlardaki kısa ve orta dönem dış politikasının iki önemli hedefi Bosna ve Arnavutluğun istikrarlı bir yapı içinde güçlendirilmeleri ve bölgedeki etnik azınlıkları güvenlik şemsiyesi altına alacak bir uluslararası hukuk zemininin oluşturulmasıdır. Bu hukuki zemin içinde Türkiye Balkanlardaki müslüman azınlıklar ile ilgili meselelerde müdahale etme hakkını kazanacak bir garanti elde etme hedefini sürekli gözetmelidir. Kıbrıs müdahalesi böyle bir hukuki çerçevede içinde meşru kılınabilmıştır. Türkiye'nin Balkanlarda bu tür bir hak elde etmesi ancak ve ancak Türkiye'nin İslam medeniyetinin merkezi hakiyesi olduğu gerçeğini unutmaması ile mümkün olabilir. Aksi takdirde Fener patrikhanesi aracılığıyla Türkiye'nin içindeki ufak Rum azınlığı ile ekumenik iddialara kalkışan Yunanistan ve Balkanlar-Kafkaslar çemberinde Ortodoks-Slav etkinliği kurmaya kalkışan Rusya karşısında Türkiye sadece Balkanlar üzerindeki etkinliğini kaybetmekle kalmayacak aynı zamanda Boğazlar üzerindeki Rus ve Yunan iddialarının karşısında da dayanaksız kalacaktır. Lozan'ın sağladığı garantilerin reel politığın zorlamaları karşısında ne derece etkin olduğu Ege adalarının silahlandırılması ile ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Türkiye asrın başındakine benzer yeni bir Balkan faciası ile karşılaşmamak için hem müslüman toplumların geleceklerini ilgilendiren meselerde aktif bir politika takip etmek hem de bölge içi dengeleri ve bölge dışı faktörleri etkin bir tarzda kullanarak bir Balkan bloku karşısında yalnız kalmamaya özen göstermek

zorundadır. Bölge dışı faktörler içinde bir taraftan Rusya-Almanya arasındaki dengeler yakinen takip edilmeli, diğer taraftan da bölge içindeki yakın hakimiyet merkezleri olan Avrupa ve Rusya karşısında uzak güç merkezleri konumundaki ABD, Japonya ve Çin ile dengeleyici politikalar takip edilmelidir.

Başka bir deyişle Balkanların güvenliği Türkiye'nin batı sınırları doğrultusundaki güvenlik parametreleri ile gittikçe özdeşleşmektedir. Soğuk-savaş döneminde Doğu Trakya'da oluşturulan güvenlik hattı Balkanlar düzeyinde çok taraflı ve ikili güvenlik anlaşmaları ile daha batıda bir düzlemde gerçekleştirilmeye çalışılmalıdır. Bu açıdan bölge üzerindeki Rusya faktörünü dengeleyecek bölge-içi ve bölge dışı güvenlik şemsiyeleri oluşturmak ve özellikle Arnavutluk, Bosna ve Makedonya'nın iç güvenliği va toprak bütünlüğünü garanti edici bir çerçeve plan hazırlamak kaçınılmazdır.

Bu siyasi boyut dışında Balkanlarda Türk dış politikasının ekonomik temeli ulaşımıdır. Bu çerçevede Balkanların Ortadoğu ve Asya ile gerek kara gerekse deniz ulaşımında etkin bir koordinasyon temin edilmeli ve bu ulaşım yolları gerektiğinde hem işbirliği hem de bir dış politika unsuru olarak devreye sokulmalıdır. İstanbul-Adriyatik, İstanbul-Tuna hatlarını birleştirecek ortak projelere yönelmek suretiyle bölge içi ekonomik ve siyasi oluşumlarda merkezi bir konumda bulunulmalıdır.

Türkiye genel özellikleri itibarıyla Balkanlara benzeyen Kafkaslarda da soğuk savaş şartlanmalarının dışına çıkmakta gecikmiş bulunmaktadır. Bu gecikmenin farkına varıldığında ise Kafkaslar politikası sadece Azeri-Ermeni savaşı sınırları içinde ele alınmıştır. Azeri-Ermeni savaşı genel Kafkaslar meselesinin bir parçasıdır. Öncelikle çok yönlü bir Kafkaslar politikası tayin edilmek ve bu politika ile Ortadoğu politikası arasındaki bağlantılar kurulmak zorundadır. Unutulmamalıdır ki, Kafkaslar, Doğu Anadolu ve Körfez-Doğu Akdeniz hattını kapsayan Kuzey Ortadoğu jeopolitik olarak; Azeri petrolü, Doğu Anadolu'nun su kaynakları ve Kuzey Irak petrolleri de jeoekonomik olarak bir bütünlük arz etmektedirler. Bu jeopolitik ve jeoekonomik hat üzerindeki gelişmeler birbirlerinden soyutlanamazlar. Dolayısıyla bu hat üzerinde Kuzey Kafkas Cumhuriyetlerinden Körfeze kadar uzanan kuşağı kapsayıcı bir Batı Asya politikası geliştirilmesi zaruridir. Bu Batı Asya politikası Türkiye'nin Orta-Asya ile ilişkilerini de sıhhatli bir tarzda düzenleyebilmesinin temel şartıdır. Bu bağlantılar arasındaki ilişkiler üzerinde

etkili olamayan bir Türkiye ne iç ve dış güvenlik parametreleri arasındaki ilişkileri farkedebilir ne de ekonomik güç alanı oluşturacak kaynakları verimli bir tarzda kullanabilir.

Türkiye'nin Ortadoğu politikası da ciddi bir revizyondan geçirilmek zorundadır. Ortadoğu ile ilişkilerini geçmişte Batı blokuna endeksleyen Türkiye görünen odur ki yeni dönemde de İsrail'e endeksli bir politikaya yönlendirilmek istenmektedir. Türkiye geçmişteki batı blokuna endeksli dönemde hem Ortadoğu'nun jeokültürel yapısı ile yabancılaşmış hem de batı blokunun dış politika stratejilerinin maliyetlerini üstlenen karlarına ise ortak edilmeyen bir kısıp için kalmıştır. Yetmişli yıllarda petrol bunalımı ile ortaya çıkan bu durum son olarak da Körfez savaşı sonrasında kendini göstermiştir. Körfez savaşı ile diğer ittifak üyeleri hem hedeflerine ulaşp hem de ciddi ekonomik gelirler elde ederken Türkiye'ye siyasi ve ekonomik faturaları ödemek düşmüştür. Türk dış politikası siyasi olarak Kuzey Irak ile Doğu Anadolu'da tam bir açmaz ile karşı karşıya kalmış, ekonomik olarak da kendi sınırları içindeki petrol boru hattını bile boşaltamayacak şekilde mağdur edilmiştir.

Ortadoğu bölgesi ile ekonomik entegrasyon konusunda tarihi birikimine aykırı düşecek şekilde geç kalan Türkiye şimdi de barış süreci ile birlikte İsrail'e endeksli bir tarzda Ortadoğu'ya girme gayreti içindedir. Bu durum Türkiye için yeni maliyetleri ve ipotekleri beraberinde getirebilir. Türkiye her şeyden önce Ortadoğu ile ilgili olarak kendi tutarlı politikasını oluşturmak ve kendi namı hesabına bunun takipçisi olmak zorundadır. Politikalarını genel dalgalanmalara ve başka ülkelere endeksleyenlerin öncelikle endeksledikleri ülke nezdinde itibar ve kozlarını kaybetmekle karşı karşıya kaldıkları gerçeği Türkiye'nin soğuk savaş dönemi politikalarından alması gereken en önemli derstir.

2. YAKIN DENİZ HAVZASI: *Karadeniz, Doğu Akdeniz, Körfez, Hazar*

Türkiye Abdülaziz dönemindeki donanma potansiyelinden bu yana bir deniz ülkesi olduğu gerçeğini hep göz ardı edegelmiştir. Türkiye'yi neredeyse Ege denizine dahi çıkamaz hale getiren bu gaflet ülkenin ekonomik ve siyasi yetersizliklerinin önemli sebeplerinden birisidir. Türkiye'nin uluslararası konumunu güçlendirecek şekilde dünyaya açılmasının en önemli şartlarından biri de bu gerçeğin kavranması ve hem ekonomik, hem siyasi hem de askeri anlamda bir deniz stratejisinin oluşturulmasıdır. Kıbrıs krizi sırasında farkedilen askeri deniz gücü

ihtiyacı hala ekonomik ve siyasi anlamda ele alınabilmiş ve gerekli politikalar oluşturulabilmiş değildir.

SSCB'nin dağılmasından sonra Türkiye Karadeniz'in bütün güney hattını tutan ve bu denize en uzun kıyısı olan ülke durumundadır. Türkiye artık Karadeniz'i müdafaa stratejisinin bir parçası olarak sadece Boğazlarla dünyaya açılan, dolayısıyla da kuzey komşuya karşı bir koz olarak kullanılabilen bir deniz sahası olarak görmekten kurtulmalıdır. Aksine atak bir politika ile Karadeniz Türkiye'nin bir taraftan Doğu ve Kuzey Avrupa'ya diğer taraftan Kafkaslar ve Orta-Asya'ya açılmasını sağlayacak bir deniz yolu olarak görülmeli ve bu doğrultuda bir alt yapı çalışmasına gidilmelidir. Karadeniz İşbirliği Örgütü doğrultusunda başlamış olan çalışmaların rasyonel bir ekonomik işbirliği ve siyasi güvenlik çerçevesi oluşturmaktan çok sadece Türkiye'nin AT'na karşı bir kozu olarak telakki edilmesi ve çok ihtirash bir kapsamı öngörmesi dolayısıyla istenilen neticelere ulaşmamıştır. Bunun yerine daha dar kapsamlı fakat daha etkin projeler geliştirilmek zorundadır.

Balkanlardaki krizden sonra farkedilmesi gereken bir başka gerçek de Türkiye'nin sadece bir Ege ülkesi değil Adriyatik'ten İskenderun Körfezine ve Süveyş kanalına kadar uzanan bölgede bir Doğu Akdeniz ülkesi olduğu gerçeğidir. Türkiye Kıbrıs ve Ege politikasını da bu çerçevede yeniden gözden geçirmelidir. Ege'den soyutlanmış ve Kıbrıs Rum kesimi ile güneyden çevrilmiş bir Türkiye'nin dünyaya açılma kapıları önemli ölçüde sınırlanmış demektir. Türkiye gerçek anlamda bölgesel bir güç olma iradesinde ise Ege'den Adriyatığa, Süveyş'den Kızıldeniz üzerinden Körfez'e uzanan deniz yolları üzerinde siyasi ve ekonomik etkisini artırmak zorundadır.

Türkiye'nin bölgesel ve global etkinliğini kıtasal etkinliğe dönüşterebilecek diğer iki önemli deniz havzası ise Körfez ve Hazar denizidir. Türkiye'nin dünyanın en önemli enerji kaynaklarına sahip olan Körfez'e bu kadar yakın olmakla birlikte bölge üzerinde bu derece etkisiz olması dış politika geçmişinin en önemli zaaflarından birisidir. İdeolojik temelli Ortadoğu'ya sırtını dönme politikası Türkiye'nin seksenli yıllara kadar bu bölgenin zengin kaynaklarından uzak kalmasına yol açmıştır. Türkiye hala Körfezle ilgili meselelerde ancak ve ancak İncirlik hava üssünün menzil sahası kadar ilgili olabilmektedir. Ne Körfeze kıyı ülkeler Türkiye'yi önemli bir bölge gücü olarak görmekte ne de global güç

odakları Türkiye'ye müzakere tarafı olarak yaklaşmaktadırlar. Son Ortadoğu barış sürecinde Türkiye'nin açık bir şekilde devre dışı bırakılması da aslında büyük güçlerin Türkiye'yi Ortadoğu'nun zengin jeoekonomik kaynaklarından uzakta Avrupa kapılarında bekletilen ve gerektiğinde sıgaya çekilen edilgen bir ülke statüsünde tutmak istediğini açık bir tarzda ortaya koymuştur.

Hazar denizi ise Türkiye'nin Orta-Asya'ya açılmasındaki kilit deniz yoludur. Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan arasında Hazar denizi konusunda Rusya karşısında gerçekleştirilecek bir işbirliği Türkiye'nin Orta Asya politikasının temel esaslarından biri olmak zorundadır.

Türkiye'nin Kafkaslar-Hazar-Orta Asya bağlantı politikası üç temel taktik prensipten hareket etmek durumundadır: (i) Kuzey Kafkas Cumhuriyetlerinin Rusya federasyonu içindeki statülerinin kademeli bir şekilde güçlendirilerek Hazar-Karadeniz bağlantısının bu cumhuriyetler üzerinden gerçekleşmesini temin etmek, (ii) İran ile ideolojik söylemle gölgelenmek istenen ilişkilerin dinamik ve rasyonel bir ekonomik işbirliği çerçevesinde sağlamlaştırılarak Rusya'nın Orta-Asya ve Kafkaslar üzerindeki etkisini dengelemek ve (iii) Orta Asya ülkeleri arasındaki her türlü işbirliğini teşvik etmek. Bu hedeflerin kısa dönemli problemlerle göz ardı edilmesi Sovyet imparatorluğunun Rusya imparatorluğu şeklinde geri dönüşüne zemin hazırlayarak Türkiye'yi Hazar deniz havzasından uzaklaştıracaktır.

3. YAKIN KİTA HAVZASI: *Avrupa-Kuzey Afrika- Güney Asya-Orta ve Doğu Asya*

Türkiye'nin jeopolitik ve uluslararası stratejik konum itibarıyla yeni bir kıta havzası tanımlaması yapması Avrupa sistemi içinde periferik bir role soyunan dış politika yapılanmasının temel alternatifidir. Türkiye'nin jeopolitiğine sahip bir ülke uluslararası konumunu tek bir yön şartlandırmasına terkedemez. Kaldı ki hedef güçlü bir ekonomi-politik statü elde etmekse ekonomik kaynakların yoğunlaştığı ve global ekonomik dönüşümlerin hızlandığı merkezlere yönelmekte fayda vardır.

Uluslararası ekonomi-politikte görülen yeni dönüşümler ve jeoekonomik kaynak paylaşımı bölgeler açısından ele alındığında 21. yüzyıl başlarında bir Asya sonlarında ise bir Afrika yüzyılı olmaya aday görünmektedir. Orta ve Batı Asya'daki ekonomik kaynaklar ve Doğu Asya'daki ekonomik dinamizm ile gittikçe

ağırlığını hissettiren Asya kıtasını ihmal eden bir dış politika stratejisi Türkiye'nin 21. yüzyılın sonunda da Brüksel koridorlarında üyelik tavizleri koparmaya çalışan bir ülke statüsünde kalmasına yol açacaktır.

Türkiye bulunduğu coğrafi konum açısından Avrupa ile ilişkilerden uzak kalamaz ve bu ilişkilerin düzeyi Türkiye'nin uluslararası konumunu etkilemeye devam edecektir. Ama Türkiye'yi sadece Avrupa ve Atlantik parametrelerine bağımlı hale getirmek ve alternatif güç merkezlerinin oluşum çizgisinin dışında tutmak her şeyden önce uluslararası ekonomi-politiğin kendi iç yapısına ve gelişim seyrine uygun düşmemektedir. Türkiye Avrupa ile birlikte kendi yakın kıta havzasını Kuzey Afrika- Güney Asya- Doğu Asya- Orta ve Kuzey Asya şeklinde görmek durumundadır. Yakın kara ve deniz havzasında etkin bir konum elde etme stratejisinin ana unsurlarından biri de bu havzaları kıtasal anlamda kuşatan bölgelerle ilgili meseleleri yakinen takip etmek ve alternatif politikalar oluşturabilmektir.

F. Sonuç:

Türkiye ortaya çıkan yeni uluslararası konjonktür içinde uluslararası konumunu ciddi bir tarzda yeniden değerlendirmek zorundadır. Türkiye'nin yeni bir uluslararası konum doğrultusundaki stratejik hedefi bölgesel etki alanlarının kademeli ve koordineli bir tarzda genişletilerek uluslararası küresel konumun güçlendirilmesidir. Ekonomik kaynakların yapısı, jeoekonomik özellikler ve ekonomik kalkınma modeli ile uluslararası konum arasında doğrudan bir ilişki kurulmalıdır. Türkiye'nin sahip olduğu ekonomik kaynaklar başlı başına bir küresel strateji izlemeye müsait olmadığı için taktik temelde en önemli mesele ise bu etki alanları içindeki ittifak unsurları arasındaki ilişkinin etkin bir tarzda kurulmasıdır. Dünyaya açılma sürecinin ön şartı ise karşılıklı bağımlılık gerçeğinin manevra kabiliyeti yüksek bir diplomasi ile çıkarları azamileştirecek şekilde kullanılabilmesidir. Türkiye'yi kısa dönemli ittifakların edilgen çevre unsuru olmaktan etkin merkezi unsuru olmaya yöneltmek ise ancak uluslararası konjonktürün gerektirdiği şekilde en geniş anlamıyla esneklik kazanan taktik etkinlik alanının oluşturulabilmesine bağlıdır.

Uluslararası konumun yeniden değerlendirilmesi süreci ülke-içi kültürel, siyasi ve ekonomik parametrelerin de gözönüne alındığı bir yenilenme süreci ile uyumlu bir tarzda ortaya konmalıdır. Kendini tanımlamakta bile güçlük çeken

bir toplumun uluslararası strateji oluşturmada siyasi irade ortaya koyabilmesi mümkün değildir. Toplumun, ülkenin uluslararası konumunu belirleyen dış politika stratejisine katılımı ancak sağlam temellere oturmuş bir kimlik şuurunun belirlediği bir siyasi kültür oluşumu ile mümkün olabilir. Bu sağlanabildiği takdirde Türkiye sahip olduğu tarihi birikim, jeopolitik ve jeoekonomik özellikler ile gelecek yüzyılda etkin bir uluslararası konum elde etme imkanına sahiptir. Aksi takdirde Avrupa haritalarında Avrupa'da, Ortadoğu haritalarında Ortadoğu'da, Asya haritalarında Asya'da görülmeyen, nerede olduğunu kendisi de tanımlayamayan edilgen bir ülke statüsünden kurtulmak imkansızdır.

21. YÜZYILA GİRERKEN TÜRKİYE’NİN HEDEFLERİ AÇISINDAN BİLİM VE TEKNOLOJİ

Prof. Dr. A. Hikmet ÜÇİŞİK

Boğaziçi Üniversitesi

Biyo-Medikal Mühendisliği Enstitüsü

GİRİŞ

İki büyük harp, çöken imparatorluklar, tekrar tekrar değişen rejim ve sistemler, iş-galler, ihtilaller, soğuk harp, milyonların öldürülmesi, dağılan aileler, göçler, v.b. insanlık için hüznün verici, elem ve keder dolu yıllar ile birlikte, ve bilhassa son çeyreğinden itibaren bilim ve teknolojiye daha öncelere nazaran çok büyük değişikliklerin meydana geldiği yirminci asır, altı sene sonra yeni bir asır, 21. asır başlangıcı ile son bulacaktır. 21. asra doğru zamanın ilerlemesi, yer küresindeki insanları heyecana boğar tarzda lanse edilmektedir. Ülkemizde de, bu mevzuda aktüalitenin dışında kalmama gayretleri, genellikle, toplantılarla sınırlı kalır görünümündedir. Esasen 2001 senesinin başlayacağı ilk saatler, yuvarlık rakamın tilsımı varmış gibi cemiyetde etki yapmakda ise de, yirmibirinci asır başlangıcı 2001’e girişin öneminin rakamla ilgisi yoktur. Zira, psikolojik etki bir yana değişim, sadece nümerik olarak kabul edilebilir. Hele takvimlerin izafiliği gözönüne alınırsa, ehemmiyet kaybolur gibi olur; mesela miladi 2001, yahudi ve hicri takvimlerde yuvarlak rakama tekabül etmez. Mügalata ve mizaha açık bu tür yakıştırmalar bir yana, esas heyecan verici husus, temel ve uygulamalı bilimlerde yapılan araştırmaların teknolojiye intikali ile son senelerde yaşanan, gerçekde tabii, fakat insan suurunda hayret, heyecan ve zaman zaman dehşet uyandırabilen şaşkınlık verici yeniliklerdir. Önümüze serilen yüksek teknoloji mahsullerinin yanında, güvenlik

ve ticari sebeplerle piyasaya arz edilmeyenler de şüphesiz mevcuttur. Bilim-Teknoloji-Ekonomi-Politika değişkenlerinin fonksiyonu olarak, halkın refahı, ticaret hacmi, ülkenin emniyeti ve itibarı, sağlık ve sosyal hadiseler çok hassas dengeler üzerinde oturur hale gelmiştir. Gerçi bu değişkenler her devirde rol oynamıştır, fakat hız mefhumu ve hassas dengeler sisteminde anbean yürüten hatta koşan teknoloji platformu, önümüzdeki seneleri, yani 21. asrı önemli kılmaktadır.

Yer yer, zenginin daha zengin, fakirin daha fakir hale geldiği, bir birine zıt olaylar yaşandığı, bazı devletlerin ameliyat masasına yatırıldığı, ayrılıkların ve birleşmelerin meydana geldiği, küçük-büyük harpler, irili-ufaklı ihtilal ve darbeler, devasız dertler ve kısa süreli fakat büyük teknoloji periyotları içerisinde, 21. asra girerken Türkiye'nin Bilim ve Teknoloji bakımından sahip olduğu maraz ve sıhhat emarelerinin objektif bir tarzda ortaya çıkarılması, bilgili, vatansever ve akıllı kişilerce tedbirlerin tesbit ve teklifi ile icrası, neyin tesviye ve neyin tasfiye olacağının kararlaştırılması, şart ve elzemdir. Ülkemizin ilelebet bağımsızlığı, halkın refah ve saadeti, sağlam tesbitlerle yapılacak iyi bir strateji içinde bulunan bilim ve teknoloji hamlesine bağlıdır. Çürük iplikle gayye kuyusuna inilemeyeceği gibi, doğru olmayan tesbitler yanlış istikametlere gidilmeğe sebep olur, keza kırk testi ile de kurumuş pınardan su alınması nasıl imkansız ise, olmayan kaynaklara ve hedeflere işe yaramaz vasıtalarla gitmek de abes ile iştigaldir. Göremediğimiz ve gösterilmeyen ilmi ve teknolojik terakkinin içinde bulunmak 21. asırda var ve kudretli olmanın ön şartıdır.

DURUM TESBİTİ

Tarih boyunca ilim sahibi insanlara ve/veya alimlerin yaydıkları bilgileri en iyi şekilde ülke menfaatine, halkın refah ve saadetine kullanan idarecilere sahip devletler hakimiyetde daima ön plana çıkmışlardır. Büyük medeniyetlerin ortaya ortaya çıkışı, imparatorlukların ve unutulmaz iz bırakan devletlerin büyüyüşü veya bunların inkırazının temelinde, bilime ehemmiyet ve bilimin uygun bir tarzda tathikata geçişi, diğer bir ifade ile bilgilerin rantabl kullanılışı direkt veya endirekt etkili olmuştur. Batıda; eski Yunan ve Roma, doğuda Çin, Hint, Arap, Osmanlı v.s. medeniyetlerindeki yükseliş ve çöküşe yol açan sebep, amil ve saiklerde; siyasi, askeri, ekonomik, ahlaki ve diğer faktörlerin ayrı ayrı veya beraberce rolleri çok sayıda araştırmacının eserlerinde zikr edilmekle beraber, söz konusu faktörlerin müsbet veya menfi etkisi, zamanın en üst seviyedeki bilgilerine sahip olma, bunları

hazm edip kullanılır hale getirme, yani teknoloji üretimi ve daimi surette bilgiyi artırıp akabinde teknolojiyi daha mütekamil hale getirebilme veya tam tersinin mevcudiyeti ve icrası ile ilgilidir. Bilgisiz siyaset ile ve işe yarar teknoloji olmadan rekabet edebilir iyi ekonomiye sahip olmak mümkün değildir. Bilhassa askeri kuvvet, en yeni ve daima yenilenen teknolojileri kullanan vatansever kişilerle artar. Bilim ve bilimin türevi teknolojinin sadece madde planında değil, cemiyetin sosyal yapısı üzerine menfi tesir etmiyecek tarzda nesiller boyu dikkatli kullanılması gerekir; öteleri feth etme arzusu fitratında bulunan insan, evvela bu dünyaya feth ederken, müsbet bilgileri uygulama esnasında cemiyeti yaralayacak, tahrip edecek tarzı da seçmemelidir.

Ülkemizdeki bilimsel ve teknolojik alt yapı inceleme ve tesbitine tarihi bir perspektifle bilhassa yakın tarihi içine alacak tarzda göz atmak, stratejik planlama yapacaklar için faydeli olur kanaatindeyim. Yakın tarihimizde, bazı kişilerce kritik bir dönüm noktası olarak kabul edilen, Tanzimat öncesi ilk üç asır ve daha evveli ile sonrası son 1.5 asır içerisinde, ülkemiz kuvvet ve kudretini hazırlayan bilim ve teknolojiadaki değişimleri muhtelif dilimlere ayırarak tetkik etmeyi ve vesikaları ortaya dökmeyi sadece bilim ve teknoloji tarihçilerine değil; aynı zamanda, stratejik planlama yapacak kişilere de bırakmak zorundayız. Söz konusu olabilecek dilimlerde diğer memleketlerin o zamanki ve bugünkü hali mukayeseli tetkik edilmeli; bu suretle aynı sürelerde farklı konumlara gelinmişse, neticeyi ortaya çıkaran sebeb ve amiller bulunarak ileriye matuf yeni tedbirler alınabilsin. Mesela Tanzimat ile hemen hemen hemzaman Japon İmparatoru Meiji'den bugüne gelişdeki mevcut farklılık net bir şekilde ortaya çıksın, bundan da ders ve nasihat alınabilsin. Bu analogi Kanuni öncesi ile sonrası, Tanzimatı takiben Meşrutiyet, 1. Dünya harbi, Çanakkale ve İstiklal harpleri, Cumhuriyet'e geçiş, tek partili idare, 1946, 1950-60, 27 Mayıs sonrası ve 12. Eylül'ü takip eden dilimler içerisinde de inceleme ile devam etmeli ve zamanın liderlerinin Bilim ve Teknoloji'ye karşı tavırları, elde edilen sonuçlar objektif kriterlerle göz önünde tutulmalıdır. Bütün devrelerin doğru olarak burada anlatılabilmesi, hem yazının hacmi, hem de yazarın tecrübesinin dışına çıkar. Lakin, 21. asra girerken, 20. yüzyılda ülkemizin en şöhretli ve etkili devlet adamları ve iktidarlari;

- a) Sultan II. Abdülhamid (...-1909),
- b) İttihat ve Terakki Partisi (1908-1919),
- c) Mustafa Kemal Paşa (1919-1938),

- d) İsmet İnönü ve CHP İdaresi (1938-1950 iktidar, 1950-60 muhalefet, 1960 sonrası koalisyon ve destekli iktidar, muhalefet)
- e) Adnan Mendres ve DP İdaresi (1950-60)
- f) 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül yönetimleri
- g) Süleyman Demirel (60'lı, 70'li yıllar, 1987 ve sonrası)
- h) Turgut Özal (1983-1991),

ekseriyetle çok çetin şartlarda görev yapmakla beraber, sayısı 50'nin üzerinde bugünkü adı ile "*Üniversite*", 1933 öncesi "*Darülfünun*" daha önceleri medrese; Medrese-i Süleymaniye, Mekteb-i Mülkiye, Tıbbiye, Mühendis Mektebi v.b. eğitim kuruluşları sık sık gündemi işgal etmiştir. Ayrıca devlet eliyle kurulu teknoloji uygulama yerlerinin mevcudiyeti ile araştırma ile direkt ve endirekt ilgili kuruluşlar da göze çarpmaktadır; haruthane, tophane, feshane, Kırıkkale Silah fabrikaları, MTA Enstitüsü, Etibank, Sümerbank, DPT, TÜBİTAK, vs. Hepsinin tek tek gaye ve hedefleri, yaptıkları, yapamadıkları, başarıları faydaları zararları ve ihmallerinin ortaya çıkarılışı müstakbel stratejileri için çok yararlı olacaktır.

Cumhuriyet döneminin göze çarpan ileri devletlere yaklaşma hamlesi, iktisadi ve teknik kalkınmayı hedefleyen Rahmetli Başvekil Adnan Mendres ile kendini net olarak göstermiştir. Karşısındaki yıpratıcı ve sert muhalefet ve nihayet 27 Mayıs faciası sonrası hazin bir tarzda hayata veda eden merhum Menderes çok iyi kalbi ile icra ve ifa etmeye niyetli olduğu bilim ve teknoloji hamlelerini ne yazık ki istediği şekilde tamama erdirememiştir. Bu devrede daha önce kurulu İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi'ne ilaveten Ege Üniversitesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi (faaliyete geçişi; 1963) kurulmuştur. 1963'de kurulan TÜBİTAK'ın temeli, 1960 öncesi zamanın İşletmeler Bakanlığı ile endirekt ilgili olarak yapılan bir çalışma ile atılmışsa da müessesenin kuruluşu 1963'de tahakkuk etmiştir.

Bu yazının esas gayesi tarihi bilgi vermek olmamakla beraber sayı itibarı ile 1970 ve 1980'li yıllarda artış gösteren eğitim kuruluşlarına ilaveten bilhassa 1992 sonrası devletçe kurulan Üniversiteler dikkatleri çekmekte fayda mülahaza edilmelidir. Kuruluş kanunu ve üniversiteler zihniyetden uzak sübjektif mahalli politikacının menfi etkilerinin ileriye dönük prediksyonları yapıp, şekillerde acilen değişikliğe gidilmesinde faydalar vardır.

Yukarıda verilen yarı tarihi perspektif içerisinde, Avrupa, Kuzey Amerika, Japonya, Güneydoğu Asya Pasifik ülkeleri ve bunlara yakın zamanda ilave olacak devletlerdeki "Bilim ve Teknoloji" alanındaki harikaları müşahadeye alıp içimize sindirmek, bunu yaparken şahsiyetimizden kaybetmemek durumundayız. Hayret ve dehşet psikolojisine düşmeden, kabuğu oyarak esas meyveye ulaşmak icab eder.

İNSAN GÜCÜ

700 sene önce "*İlim kendin bilmektir*" diyen Yunus Emre, "Democracy and Education" adlı meşhur kitabın müellifi tanınmış eğitimci John Dewey'in "*Bilgi, müşahadelerin, deneylerin, metodların mabsulü...*" tarzında başlayan uzun tarifi ve diğer benzer ifadelerin verdiği metodu algılayacak ve edinilen bilgiyi rekabet edebilir uygulamalara dönüştürecek ülkeye katkıda bulunacak kitle, "*İnsan gücü*" (*Man-Power*) yetiştirilmesi bilim ve teknoloji üretiminin ön ve ilk şartıdır. İnsan gücü yetiştirme ile ilgili "Müstakil Dünya Görüşü"ne sahip olmak şart olduğu gibi, bu gayenin de alimi olmak icab eder. Bilim ve teknolojide inkılap çapındaki müsbet ve büyük değişiklik, her ne kadar bilim ve uygulaması uluslararası kabul edilirse de, bu hususda marşa basma azim ve kararı, büyük hızlara ulaşma şuuru millilik vasfı da ister. Yani bu mevzuda "*Müstakil Dünya Görüşü*" serdetmeliyiz.

"Globalleşme", "Küreselleşme", "Bilgi Çağı" v.s. sözleri bütün bilgilere kolaylıkla ulaşılabilirliği intibahı veriyorsa da, bilinmelidir ki, bütün bilgilere ulaşmak mümkün değildir. Hele bilginin pratiğe aktarımı "*Teknoloji*"yi karşılıksız temin etmek imkansızdır. Ayrıca gizil tutulan bilimsel çalışmalar, ticari ve askeri gayelerle dışarıya verilmesi mümkün görülmiyen teknolojiler göz önüne alınırsa, bu hususda "*Müstakil Dünya Görüşü*"ne sahip olmamızın elzem olduğu ortaya çıkar. Stratejik planlamanın bir parçası olarak bu görüşü hazırlayacak, gayesini, gayesinin alimi kişi ve kuruluşlarla, öğrenecek, öğrenmenin usullerini öğretecek, uygulayacak, uygulatacak, yenilik getirecek derinlik ve genişlik sahibi *İnsan-gücü* ülkemizi 21. asırda nurla ufuklara taşıyacaktır.

Türkiye'nin Bilim ve Teknoloji'de dünya sıralamasının çok gerilerinde bulunması;

- i) Mevcut yetişmiş insan gücünün planlı kullanılamaması,
- ii) Mevzuat ve sistemdeki Bilim ve Teknolojinin önündeki bürokratik engelleme ve kâfi miktarda teşvik olmaması
- iii) Sanayi kuruluşlarının çoğunlukla üzerine genellikle hiç bir ilave yapılmaması

- yan transfer edildiği gibi bırakılan teknolojileri kullanması,
- iv) eğitim kuruluşlarının öğrenmenin usullerini öğretme yerine çoğunlukla sadece rutin bilgi nakletmesi v.b.

gibi *stratejik planlamadan* yoksun oluşumuza bağlıdır.

Aşağıdaki paragraflarda bilimde ön sıralarda bulunmak ve hızla yürüyen teknoloji platformunda layık olduğumuz itibarlı yerde olmamız için gerekenlerin bazıları verilmiştir:

- En küçük zaman dilimi içerisinde dahi bir öncesine nazaran daha fazla bilgili olma ve bilgiyi artırma mecburiyeti vardır. Bilginin fayda için olması gerektiği fikri ile yeni bilgilerin yeni teknolojilere dönüşmesi ve/veya mevcut teknolojilerin terakkisini sağlayacak inovasyonların ortaya çıkması gerekir.
- Bilim adamı yetiştirecek ortamı yurt içinde hazırlama gayretine paralel bir tarzda, muhtelif sahalarda en ileri seviyede bulunan yabancı Üniversite ve Araştırma Merkezleri'ne kaabiliyetli gençler lisansüstü ve doktora sonrası eğitime yönlendirilmelidir. Bu gençler öyle yetişmelidir ki, hedefi 12'den vuran William Tell gibi ülke menfaatlerine çözülmesi faydalı ilmi problemleri tesbit edilecek seviyeye ve halledecek dirayete erişmiş olsunlar. Böylece eşyanın hakikatının tesbiti faydaya dönüşecek, doğru ve yanlış birbirinden ayırd edilecektir.
- Bilim ve teknolojiye devamlı ilerledikleri sabit ülkelerin itibarlı Üniversitelerine ve araştırma merkezlerine lisans üstü ve doktora sonrası öğrenci göndermek, prensiplerinin çok iyi vaz edilmesi kaydıyla büyük faydalar getirir. Bu suretle iyi tecrübe sahibi bilim adamlarının yanında, sadece bir akademik derece sahibi ve itibarlı dergilerde yayın yapabilir hale gelinmez, aynı zamanda akıl planlarına da hakim olmak mümkün olabilir. Maalesef, yurtdışına talebe gönderme hususu, bu yazının dışında kalan problemleri ile bir asırdan fazla zamandır halledilememiş dertlerden biridir. Gerek yurtdışına öğrenci gönderilmesi ve gerekse yurtdışından mütehassıs getirilerek bilim ve teknolojiye hizmet gayesinin esas alınması çok iyi strateji ve taktiklerle uygulandığı takdirde büyük faydalar husule gelebilir, aksi halde dışarıdan devşirilen, gıda yerine zehir olabilir. Burada esas, kendi öz gayemizin alimi olmaktır.
- Bilim ve teknolojinin ilerleyiş, yenileniş, tekamül ediş v.b. terakki ile ilgili her

safhasında günümüzde ve istikbalde mühim vazifeler ifa edecek "gençlik" Türkiye'de, ülke bilim ve teknolojisinde inkılap niteliğindeki terakkilerin ortaya çıkması için gerekenin kalıbına dökülmesini bekler durumdadır. Doğum-çocukluk-gençlik- olgunluk-yaşlılık kademeleri dinamikdir. Bilginin artışı, alınışı, hazmı, teknolojiye intikal hızı artar bir biçimde olan dünyamızda, gençliğin daha fazla beklemeye tahammülü yoktur. Diğer bir ifade ile, başka ülkelerin bir çoğuna nasip olmayan bu avantajı Türkiye'nin kullanması elzemdir, zaruridir, hayatidir. Sadece kitapların ve konuların başlıklarına takılı, rehbersiz, gayesiz, heyecansız bırakılan genç dimağların bilim ve teknoloji bayrağını ileri götürmesi mümkün değildir. Bunların aksini ortaya çıkaracak metodları objektif tarzda kullanmak, sübjektif ve oportunist mahalli politikacıları devre dışı bırakarak neticeye gidilebilecektir.

- Yeni ve ileri teknolojiler, gelişmiş cemiyetlerin sosyal ve ekonomik sistemlerinin vazgeçilmez parçası olmaktadır. Teknolojik ilerlemenin temelinde yatan kullanılabilir bilgilerin geliştirilmesi için insan ve finans kaynaklarının uygun bir tarzda biraraya getirilmesi büyük ehemmiyet arz etmektedir. Birbirlerine bağlanacak olan insan ve finans kaynağı ile kullanılabilir bilgi ve **neticede** ortaya çıkan teknolojik gelişme, disiplinler altında icra edilen ameliyeler **silsilesidir**.
- Eğitim kuruluşları, gençliğe müsbet manada bilim ve teknoloji anlayışını **öğretecek**, etik değerlere riayet etmek hususunu en öne alarak bilimin edinilişi, genişletilmesi ve tatbikatı ile ilgili anahtar metodları öğretir vasıfda olmalıdır. Şüphesiz, ülkenin selameti ve hakimiyeti bakımından, müsbet bilgilerin tahsil edilmesi vazgeçilmez bir mecburiyettir. Bilahare bu bilgiler tatbikata, teknolojiye mal edilecektir.
- Teknolojiyi yenileyip ileri götürecek vasıtalar ve bunları hayata geçirme mümkün olmadığı takdirde, eskimiş ve randımanı düşük teknoloji bir ihya aleti olmaktan çıkıp, imha aleti rolünü oynar. Böylece öğretilen bilgiler, rantabl olmayan teknoloji, sık sık sözü edilen muasır medeniyetler seviyesinin üstüne çıkma bir yana, tam tersine zamanla ve hızla yok edici rol oynar. Bu ince nokta kavranılmadığı takdirde zararlı hamaratlıklar kendini gösterir. Türkiye'nin durumunu "Bilim ve Teknoloji" bakımından ele alacakların, durumu bu açıdan muhakeme etmeleri icab eder.
- Ülkeyi diğer sosyal, ekonomik ve savunma kayıplar yanında, sadece mamul eş-

ya pazarı haline getirecek bilimsizlik ve neticesi öz teknolojiye sahip olmama gafleti, bağımsızlığı tehlikeye sokar hale kadar gider ve diğer devletleri daha imtiyazlı duruma getirir. Kement içine alınmaya denk bu durum, tedbirler göz ardı edilince yabancıların aşırı istismarına da fırsat doğurur. Hatta mamul eşyanın temini de gittikçe güçleşir, azalır hatta karşılığı sağlanmayabilir veya diğer ülkelerin eline tehdit unsuru silah verilmiş olur. Zira teknoloji üretmiyen, bilim ve teknolojiye ilgisiz kalan memlekete bir süre sonra teknoloji de satılmıyabilir. Ekonomik ve savunma güçlerine büyük darbeler oluşturabilen bu hal, neticede halkın refahını ve emniyetini elbette düşürür.

- Devlete ait bir çok kuruluşun, "Devlet Bankaları", "Kamu İktisadi Teşekkülleri" vs. özelleştirilmesinin gündemde olduğu günümüzde,
 - a) Sağlam temellere oturtulmuş güçlü vakıfların yönetiminde, gerçekten Üniversite vasfına sahipliği objektif kriterlerle kontrol altında tutulan üniversitelerin sayısının artması,
 - b) Mevcut devlet Üniversitelerinin uygun bir kısmının benzer şartlarda özel statüye geçirilmesinin özendirilmesi, hem devletin yükünü azaltır, hem de günümüzde maalesef mevcut sübjektif mahalli politikacının makul ve makbul olmıyan zornaları bertaraf edilmiş olur.
- En liberal devletde dahi stratejik araştırmalar yapan resmi araştırma laboratuvarları mevcuttur. Bilhassa, devletin savunma ve ekonomik gücüne etki edecek çalışmaları çok planlı bir tarzda yürüten bu kuruluşların modern idare metodlarından uzak, verimsiz çalışması kabul edilemez. Zira, ülkenin istikbaline tesir edecek gayretler içerisinde olması icab eden kuruluşlar, bütün vergi mükelleflerinin malıdır. Türkiye'de kamu iktisadi teşekkülleri ve diğer resmi müesseselerdeki laboratuvar ve araştırma ünitelerinin;
 - a) kuruluşlarından bu yana bütün zaman dilimlerindeki verimlerini artıran ve azaltan amil ve sebepler araştırılarak,
 - b) stratejik faaliyetlerinin değerlerine bakılmak suretiyle, ıslah olup olamayacakları da tesbit edilerek, uygun bir metodla, gerçekten hizmet verecek, rant v.b. hedeflere alet olımayacak tarzda kurulacak özel araştırma merkezine intikalleri sağlanmalıdır.

- KİT, "Kamu" "İktisadi" "Teşekkülü" kelimelerinin baş harflerinden meydana gelen bir akronim olmakla beraber, "Kitleşme", bugün, kötü idarenin ifade edildiği bir deyim haline gelmiştir. Türk Metal İş Sendikasının bir yayınında; "KİT"ler üzerinde "Partili" olan "Vasıfsız insanların, KİT'lerde uzun zaman görev almış veya görev almaya talip "partisiz" ama "vasıflı" insanlar üzerinde acımasız bir baskısı vardır" demektedir. Hiçbir eğitim ve araştırma kuruluşunun "kitleşme"si-ne müsaade edilmemeli, Kitleşenlerin de derhal icabına bakılmalıdır.
- Bilim ve teknoloji politikası gereklidir. Fakat, gündelik politika ve mahalli siyasetçilerin sübjektif tavırları bilim ve teknoloji sahasında kati surette bulunmamalıdır. Aksi hal, memleketimizin bilim ve teknolojide diğer ülkeler arasında mümtaz bir konuma gelmesine mani olur. Maalesef ülkemizde net bir bilim-teknoloji politikası yoktur. Anayasa gereği, ilk ve son Bilim-Teknoloji şurası 1990 Mayısında toplanmış, mühim kararlar almıştır. Ancak, şuranın basılan kitabı dağıtılmadığı gibi, kararların takipçisi de olunmamıştır. Buna mukabil, günümüzde bazı mahalli politikacıların sübjektif ve indi arzu ve isteklerini bazı yeni üniversitelerde uygulatmak istedikleri açıkça ortadadır. Burada siyaseti en üst seviyede devlet hizmeti gören saygıdeğer siyasetçileri tenzih ederim. Siyasetin en üst seviyede hizmet sahası olarak kabulü şarttır. İlerlemek için, icrasının da bu espri içerisinde samimi, gayretli ve akıllı bir tarzda yapılması gerekir. Siyaset ülke menfaatine kullanılacak iyi bir manivela olması gerekirken, aksine teşebbüs aklı selime uygun değildir. Çok farklı ve diğer alanlarda benzeri görülmiyen rekabetin hızlı ve acımasız olduğu teknoloji üretimi, transferi ve uygulaması, sübjektif mahalli politikacıların zararlı indi görüşlerinin baskıya tahvili ile bilim ve teknoloji sahasında kendini göstermesi, yola çıkmadan istikameti kaybetmek demektir.
- Bilim ve türevi teknoloji, dünya ve isanlık çapında, yanlışları doğrultucu, bozuklukları düzeltici rol oynayabilir. Liberalizm ve kapitalizm, sosyalizm ve komünizm, faşizm ve nazizm velhasıl sonu "izm" ile biten bütün sosyal ve ekonomik sistemlerin her birinde ayrı ayrı doğrular olup olmadığı tartışmasını bir yana bırakarak, söz konusu "izm"lerden birinin mevcut olduğu ülkelerde, bilim ve teknolojinin rekabet edebilir seviyede olduğu müşahade edilirse, muhakkak surette bu ülkelerdeki bilim ve teknoloji kuruluşları tetkik edilmeli ve gelişmeleri takip edilmelidir.

- Bilinen ve gizli tutulan ilmi ve teknolojik gelişmelere, diğer ülkelerle aynı kuldarda, en azından eşit, hatta daha ileri hızlarda koşarak sahip olma imkanını yakalama temennisinde bulunduğumuz ülkemizde, insan ruhunun huzur ve gagesini kaybetme buhranına elbette düşülmemelidir.

KAYNAKLAR:

- APPLETON, B.R. "Priorities in Science" MRS Bulletin, vol XVI, pp. 5-7, 1990.
- DEWEY, J. "Democracy and Education", The Free Press, 1966 (First Edition 1916)
- ERGIN, M., ÜÇİŞİK, A. H. "Fundamental Aspects of Science and Technology Manpower Development", in Science and Technology Manpower for Development in the Islamic World, Ed. F. Daghestani, H. Mulki, A. Altamami, Royal Scientific Society, Amman pp. 119-141, 1993
- FROST, B.R.T "Ethical Issues in the Transfer of Technology to Industry", MRS Bulletin, vol. XV, pp. 4-5, July 1990.
- GARFIELD, E., "Current Comments", Current Contents, pp. 3-12, Dec. 19-26, 1988
- HUNTINGTON, S.P. "The Clash of Civilizations", Foreign Affairs, vol. 72, no. 3, Summer 1993.
- HENCH, L.L., "From Concept to Commerce: The Challenge of Technology Transfer in Materials", MRS Bulletin, pp 49-53, Aug. 1990.
- ALBERTS, L., "Towards a New Technology Policy", J.S. African Min. Metall, vol. 89, no. 10, pp. 325-330, 1989
- KISAKÜREK, N.F. "İdeolojya Örgüsü", b.d. Yayınları, 1986.
- GRAY, A.G., "Technology for Prosperity", Metal Progress, p. 51, Jan. 1972
- ÜÇİŞİK, A.H., "Bilim, Teknoloji, Orman Yangını ve Yeni Üniversiteler," Dünya Gazetesi, 6. Eylül, 1994.
- _____, "I. Bilim Teknoloji Şurası", 14-16 Mayıs 1990 (TÜBİTAK'ça Basılmıştır).
- _____, "Küreselleştirme Akımı İçinde Özelleştirmenin Yeri ve Özelleştirme Uygulamaları" Sempozyumu, Türk Metal Sendikası, 20-21 Nisan 1994.

ÇAĞLAR-ÜSTÜ BİR DEĞER OLARAK AHLAK

Prof. Dr. Mahmut KAYA

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

İnsanı öteki canlılardan ayıran temel unsurun onun manevî yönü olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. İnsan dünyaya geldiği andan itibaren kendisini bir değerler sistemi içinde bulur; önce ailesi, sosyal çevresi, daha sonra eğitim kurumları ve toplumun topyekûn değer yargıları onun kişiliğinin oluşmasında, manevî ve ahlâkî yapısının şekillenmesinde önemli paya sahiptir. Bununla birlikte o, hiçbir zaman bulunduğu kaba göre şekil alan pasif bir nesne gibi telakkî edilemez; tam tersine o, Allah'ın kendisine bahşetmiş olduğu akıl ve yaratılışındaki tekâmül duygusu uyarınca her şeyi sorgulayan, neyin iyi neyin kötü, hangi şeyin yararlı hangisinin zararlı olduğu hususunda eşya ve olayları değer açısından tasnife tâbî tutan; ayrıca eşyaya nizam ve olaylara yön veren, yaşadığı çevreyi değiştiren; bu arada kendisini de değiştirip yenileyebilen aktif bir varlıktır. Bu bakımdan insan, sahip olduğu üstün yetenekleri sayesinde hem kendisinin hem de çevresinin değer yargılarını, hayat tecrübelerini ve bilgi birikimini sonraki nesillere aktarma hak ve imtiyazını elinde bulunduran tek varlıktır. Bu özelliği sebebiyle o, kendisine bir gâye ve hedef tayin etmek, bunları gerçekleştirmek için plânlar yapmak durumundadır. İşte insanın herhangi bir gâye ve hedefi seçmesinde, bunları gerçekleştirmeye yönelik plânlar yapmasında rol oynayan en önemli faktör değer duygusudur. Çünkü insanın iradesini etkileyerek davranış ve eylemlerini yönlendiren inandığı ve beğenip bağlandığı değerlerdir. Elbetteki bizim burada üzerinde durmak istediğimiz değer, ferd ve toplumlar için vazgeçilmez olan ve mânevi değerlerin başında yer alan ahlâk olacaktır.

Hemen belirtelim ki ahlâk, öğretimden çok eğitimle ilgili bir disiplin olduğu için, düşünce tarihi boyunca çeşitli filozoflar tarafından ortaya konan ahlâk doktrinleri, bu konuda düşünce hayatımıza yeni boyutlar kazandırmanın ötesinde pratikte insanlığa pek yarar sağlamadı. Hatta denilebilir ki herhangi bir filozofun ahlâk sistemi doğrultusunda hayatlarını düzene koyan en ufak bir topluluğa şimdiye kadar rastlanmış değildir. Buna karşılık birer ahlâk kahramanı olan peygamberlerin ve din ulularının getirdiği yüksek ahlâk ilkeleri ve kendilerinin faziletle dopdolu örnek yaşantıları, tarihin her döneminde insanlık için en feyizli birer kaynak olmuştur. Şu bir gerçek ki hayatta hiçbir kimsenin zekâ veya dehânın ardından gittiği görülmüş değildir. İnsanoğlu dâima yüksek ahlâk ve fazilet sahibi olduğuna inandığı, özü-sözü bir, düşüncesiyle yaşantısı arasında tam bir tutarlılık bulunan şahsiyetleri kendisine örnek almış, huzur ve mutluluğun onların izinden gitmekle mümkün olacağına inanmıştır. Ahlâk eğitiminde örnek şahsiyetlerin önemi inkâr edilmez bir gerçektir. Bu açıdan bakıldığında manzaranın günümüzde hiç de iç açıcı olmadığı görülür. Zira çağımızda genç nesillere örnek ve önder olacak kimselerin sayısının, nesli tükenmekte olan Kelaynaklar düzeyinde olduğu düşünülürse durumun vehameti daha iyi anlaşılır. Değerler sisteminin tersyüz edildiği, faziletlerin rezilet sayıldığı, ayakların baş, başların ayak olduğu bir dünyada örnek şahsiyetlerin yetişmesi herhalde kutuplarda gül yetiştirmek kadar güç bir iş olsa gerek.

Son ikiyüz yıldan beri bütün dünyada manevî ve ahlâkî hayatın günden güne fakirleşmesinin nedenleri araştırıldığında görülür ki, insanlığın binlerce yıldan beri idealize ederek yaşatıp geliştirdiği, hepsi de birer ahlâkî değer olan sevgi, saygı, doğruluk, dürüstlük, ahde vefa, namus, iffet, haya, samimiyet, hashbîlik ve fedâkârlık gibi kavramların zayıflayıp giderek zihinlerden silinmesinin veya yozlaştırılmasının başlıca sebebi materyalist dünya görüşünün yaygınlık kazanmasıdır. Bir başka deyişle bu durum, insanoğlunun her türlü tatmini, huzur ve mutluluğu sadece maddî hazlarda aramasının bir sonucudur.

Şüphesiz Batı toplumunda materyalist felsefenin yayılarak kurumlaşmasında, hristiyanlığın madde ile ruh arasında sağlam bir denge kuramayışının, hatta maddeyi bütün kötülüklerin kaynağı kabul ederek dünyaya gelmeyi ve ete-kemiğe bürünmeyi suç sayışının önemli rolü olmuştur. Her ne şekilde olursa olsun, dini ve insanlığın dinin etrafında gelişen binlerce yıllık manevî mirasını reddeden, adı ister kapitalizm, ister marksizm olsun, kökü materyalizme dayanan bütün sistem ve

doktrinler, başarılarını istismar üzerine bina ederek insanlığın sömürülmesine yol açmışlardır.

Mesela XVIII. yüzyıldan itibaren bilimlerdeki gelişmeyi, keşif ve buluşları hep kendi başarıları olarak gösterdiler. Özellikle sanayi devrimiyle birlikte üretim, pazarlama ve tüketim ilişkileri istismar olayını bütün bütüne kurumsallaştırdı. Bir kesim, çalışanların iş gücünü ve çalışma şartlarını istismar etmek suretiyle hegemonyasını kurarken, bir başka kesim, çalışanların alın terini ve küçük sermayeyi istismar ederek sermayenin hakimiyetini tesis etti. Kurulan iktisadî sistemler, üretim-tüketim çarkının hızlı dönmesini sağlamak ve geleceklerini güvence altına almak için yeni bir şey keşfetmişlerdi: Kadın ve âile! Biliyorlardı ki geleneksel değerleri sînesinde barındıran büyük âile tipi ve âilenin temelini, nesillerin mayasını oluşturan kadın değişince zaman içinde bütün toplumları değiştirmek kolay olacaktır. Böylece istismarların en korkuncu başladı ve kadının çalışma hayatına katılması teşvik edildi ve buna bir de “hak” ve “özgürlük” kılıfı giydirildi. Oysa Batı kapitalizminin gerçek amacı “kadın hakları” ve “çalışma özgürlüğü” gibi sloganları kullanarak erkeğe nisbetle kadının daha ucuz olan iş gücünden yararlanmaktır. Demek istiyorum ki başlangıçta kadın, özgürlüğünü elde etmek için kendi isteğiyle çalışma hayatına atılmış değildir. Bütün bu olaylar istismarlar zincirinin kadın adına kadını istismarın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bugün gelinen noktada kadın artık nesnelleşmiş yani bir eşya ve bir meta haline gelmiştir. Özellikle onun kendisini teşhir duygusu ve cinsî câzibesini alabildiğine istismar edilerek her konuda ve her şey için o, bir reklâm aracı olarak kullanılmaktadır. Nesillere ruh ve mânâ kazandıran kadının bu hale düşürülmesiyle insanlık nice ulvî değerlerini yitirmiştir!

Bugün birtakım magazin ve moda dergileri, bir yandan “çağdaşlık” sloganının arkasına saklanarak “çağdaş anlayışta namusun insan vücuduyla ilgisi yoktur” safsatasını yayarak fuhşun propagandasını yaparken, öteyandan “modayı takip etmek, gösterişli giyinmek ve makyaj yapmak insana saygının bir ifadesidir” şeklinde telkinde bulunarak moda evlerinin, güzellik salonlarının, parfümeri ve şampuan sektörünün reklamını yapmak suretiyle lüks ve israfı teşvik etmekte; böylelikle çalışan kadına bir elle verilen para öbür elle geri alınmaktadır. Bu demektir ki günümüzde kadın ne kendisi için ne de kocası için giyinmektedir; o artık moda imparatorluğunun sadık bir bendesi durumundadır! Önce maddeye karşı olan zaafî ve estetik duyguları istismar edilerek reklâmlarla beyni yıkıyor, sonra da tüketim çarkının dişlileri arasında insafsızca eziliyor. Bu durum, uyuşturucu mafyasının

önce alıştırıp sonra kendilerine sadık müşteri edinmelerinden farksızdır. Ne diyelim “belâ odur ki belâyâ alışır kişi!”

Manzaranın yürek yakıcı yanı, çağdaş kadın dernekleri, kadının sosyal ve siyasî haklarını savunduğunu iddia eden feminist kuruluşlar, görünüşte kadının sömürü aracı olarak kullanılmasından şikâyetçilerse de, çağdaşlık ve modernlik adına geleneksel âile düzeninin yıkımına yol açtığı için bu gidişi canıgönülden alkışlamaktadırlar. Çünkü onlar da gözü dönmüş kapitalizmin sahnelediği bu oyunda birer figürandan başka bir şey değillerdir.

Burada bir hususa işaret etmem gerekiyor; filozoflar insanı “düşünen canlı”, “sosyal canlı” ve “ekonomik canlı” gibi çeşitli şekilde tarif etmişlerdir. Şüphesiz bunların hepsinde belli ölçüde bir doğruluk payı vardır. Ama bana öyle geliyor ki “insan istismarcı bir canlıdır” ve bu şekildeki bir tarif onun karakterini, tarihî ve sosyal realiteyi en çarpıcı bir şekilde vurgulamaktadır. Özellikle ruh terbiyesi eksik olan insanın her şeyi, ama her şeyi istismar ettiğini hatta en kutsal değerleri bile kendi çıkarına alet etmekte en ufak bir sakınca görmediğini müşahade ettikten sonra böyle bir tarife katılmamak mümkün değildir. Oysa kutsal değerler istismar edilecek olursa zamanla halk nezdinde saygınlığını ve kutsallığını yitirir. Bir millette kolektif şuur, kutsal ve manevî değerler etrafında oluşup geliştiğine göre bunların saygınlığını yitirmesi veya zaafa uğratılmaları toplumda telâfisi güç birtakım krizlere ve çözümlere yol açacaktır.

Yüzyılımızın ilk çeyreğinde şair:

*Oyuncak sanmayın ahlâk-ı millî rûh-u millîdir;
Onun iflâsı en korkunç ölümdür, mevt-i küllîdir!*

diyerek, ahlâk alanındaki çözüluşün bir milletin topyekûn intiharını hazırlayan en korkunç felâket olduğunu haykırırken, onun ne kadar haklı olduğu bugün daha iyi anlaşılmaktadır.

Bugün bütün dünya havanın, suların ve doğal çevrenin kirliliğinden; toplumlar ise yönetim kadrolarında kirli ellerden şikayetçidir. Bu olayların neden ve niçinlerine inilmeden alınan kanunî tedbirler de şimdiye kadar beklenen sonucu vermedi ve vermemektedir. Vermemektedir, çünkü bütün kirliliklerin asıl sebebinin ruh kirliliği olduğu gerçeği gözardı edilmektedir. Materyalist eğitimin kirlettiği ruhlar, dün-

yayı da yönetimleri de kirletmiştir. Ruhu temiz olmayan insanın elinin temiz olduğu nerede görülmüştür!

Bugün tek kutupla bir dünyada liberalizmin en ideal ekonomik sistem olduğu fikri yaygınlık kazanırken, hiç kimse bu sistemin manevî ve ahlâkî boyutu üzerinde durmamaktadır. Oysa liberalizmin en büyük zaafı, herhangi bir ahlâkî müeyyide-den yoksun oluşundan ve her şeyi kişinin vicdanına havale edişinden kaynaklanmaktadır. Halbuki ekonomi gibi milletlerin mukadderatını ve toplumların huzur ve refahını tayinde en önemli fonksiyona sahip olan bir gücün kullanımı, vicdan gibi son derece sübjektif bir değere havale edilmez. Zira ne kadar insan varsa o kadar da vicdan vardır. Günümüzde kendi aklından başka âmir, vicdanından başka hakim tanımayan, manevî ve ahlâkî değerlere tepeden bakan sözde aristokrat bir kesimin, fırsatını bulunca devleti ve milleti nasıl talan ettikleri artık herkes tarafından bilinmektedir. Genellikle bu tür yolsuzlukları yapanlar ve yıllar yılı devletin kaymağını yiyenler, pozitivist dünya görüşüne bağlı, yüksek âilelere mensup, yüksek tahsilli, yüksek vicdanlı ve evrensel değerlere sahip olduklarını iddia eden kesime mensup kişilerdir.

Gerçek şu ki Batının sosyal tarihine damgasını vuran liberalizm, kendi kurumsal dinamiklerine ve protestan ahlâkına dayanırken, bu sistemin son elli yıldan beri bir şablon gibi alınarak, bu değerlere yabancı olan Türk toplumuna uygulanmasıyla son derece çarpık bir iktisadî yapı ortaya çıkmıştır. Bu sistemde kazancın menşei ve meşruiyetinden çok, kazanmak önemlidir; dolayısıyla liberalizm bizde ibâhîlik şeklinde anlaşılıp uygulanmaktadır. Devlet de "vergilendirilmiş kazanç kutsaldır" ibaresini sloganlaştırırken, kazancın kaynağı ve sarf yeri ne olursa olsun, meşruiyet için vergilendirilmiş olmasını yeterli görmekte ve hatta bu tür serveti kutsal saymaktadır. Oysa bu anlayış milletimizin inancına ters düştüğü gibi geleneksel yapıyla da bağdaşmamaktadır. Bunun yerine mal ve kazanca ait her türlü meşruiyeti içeren "helâl kazanç kutsaldır" ifade ve inancı zihinlere rekzedilecek olursa bundan hem devlet hem de toplum daha çok kazançlı çıkar.

Öte yandan aynı zihniyetin, manevî değerler alanında ön sırada yer alan sanatı da istismar ettiğini; sinemadan tiyatroya, resimden heykele, karikatürden müzik ve edebiyata varıncaya kadar her alanda müstehcenliği, hayasızlığı ön plana çıkararak âile mahremiyetini, insanımızın namus ve iffet duygusunu tahrip etmekte önemli mesafeler aldığını burada dile getirmeye bilmem gerek var mı! "Sanatta müstehcenlik

olmaz" safatasından yola çıkan bu beylere göre, sanat bir araç değil, elde edilmesi ve saygı gösterilmesi gereken en kutsal bir amaçtır ve o kutsala ulaşmak için herşey mübahtır!..

Bu konuda resmî ideolojiyi ve medyayı da yanlarına alarak çağdaşlık ve ilerencilik adına muncıklamadıkları, örseleyip pörsütmedikleri bize ait hiçbir değer bırakmamışlardır. Ne var ki aradan geçen bunca yıla, verilen bunca emeğe rağmen aralarından ne dünya çapında bir şair, ne romancı, ne senarist ne de müzikolog çıkmıştır. Zaten çıkması da beklenemezdi, çünkü sanayisi montaj olan milletlerin, ilmi de sanatı da montaj olacaktır. Ayrıca kendi milletini ve değerlerini tanımayanların evrensel düzeyde bir eser ortaya koyduğu şimdiye kadar görülmüş değildir. Özellikle sanatın en zengin kaynağı olan metafiziği inkâr eden bir zihniyetin herhangi bir sanat alanında yaratıcı olması mümkün değildir.

Son olarak şu hususu önemle belirtmek istiyorum ki insanlığın binlerce yıldır yaşatıp geliştirdiği mânevî ve ahlâkî değerler, son ikiyüz yıldan beri pozitivizm ve marksizm gibi materyalizmden kaynaklanan sistem ve doktrinlerin etkisiyle büyük bir tahribata uğramış; bunun sonucu olarak insanlık yirminci yüzyılda iki büyük dünya savaşına sürüklenerek milyonlarca evlâdını kaybetmiştir. Bugün de yine kökü materyalizme dayanan iktisâdî sistemlerin insanlığın bu mânevî mirasını tahribe devam ettiklerinde şüphe yoktur.

Eğer insanlık yirmibirinci yüzyılda böyle bir trajediyi tekrar yaşamak istemiyorsa, bugünden tezi yok, insanı bir bütün olarak ele almak ve onun mânevî ve ahlâkî hayatına da en az maddî istek ve ihtiyaçları kadar eğilmek zorundadır. İnsanı madde ve mânâsıyla bir bütün olarak ele almayan hiçbir sistem, fert ve toplum olarak insanlığa özlenen barış ve huzuru getiremeyecektir.

Özellikle Tanzimat'tan beri süregelen Batılılaşma, çağdaşlık ve ilerencilik gibi neidüğü belirsiz sloganlarla Türk toplumuna empoze edilen hazır şablonlar, geleneksel Türk âile hayatını sarırmakla kalmamış, toplumun bütün kesimlerinde büyük bir tahribata yol açarak adetâ sağlam hiçbir müessese bırakmamıştır. Yirmibirinci yüzyıla girerken bu konuda yapılacak en olumlu hareketlerden biri, Türk âile yapısını güçlendirmek; bunun için de Türk Aile Araştırma Kurumu'nu her türlü günübürlük politikadan ve değişen iktidarların eğilimlerinden etkilenmeyecek şekilde politikaüstü bir statüye kavuşturmadır.

Ayrıca şu da inkâr edilmesi imkânsız bir gerçektir ki milleti millet yapan değerler sisteminin başında gelen din gerçeğinin ihmali, yirminci yüzyılda bize pahaliya malolmuş ve bunun sonucunda milletimiz anarşi ve ihtilâllerden bir türlü yakasını kurtaramamıştır. Fert ve toplum düzeyinde ahlâkî değerlerin en zengin kaynağı ve en büyük hâmîsinin din olduğu konusu tartışma götürmez bir gerçektir. Bu feyizli kaynaktan yararlanarak daha dinamik ve daha huzurlu bir toplum yapısına kavuşmak için önümüzdeki yüzyılda her düzeydeki eğitim kurumlarında din ve ahlâk eğitime gereken yer ve değerin verilmesi, milletimizin bekâsı açısından kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Bütün bunların yanısıra sözlü, yazılı ve görüntülü yayın organlarında yer alan; fert, âile ve topyekûn millet olarak bizi biz yapan değerleri dejenere eden; gençliğin duygularını alabildiğine istismar ederek onlara nihilist ve kozmopolit bir dünya görüşü telkin eden; alkolizm, fuhuş ve hayasızlığın reklâmını yapan her çeşit faaliyetin etkisiz kılınmasının da devletin ve toplumun yerine getirmesi gereken vazgeçilmez bir görev olduğunu düşünmekteyim.

21. YÜZYILDA TÜRKİYE'NİN HEDEFLERİ AÇISINDAN EĞİTİM

Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu

Yale Üniversitesi, ABD

1) GİRİŞ

Yirmi birinci yüzyılda dünya nereye doğru gidiyor? Yeni güçler kimler olacak, ne gibi güç dengeleri gelişecek, yeni teknik bilimlerin toplumlara, onların kültürlerine etkileri ne olacak? Millî kültürlerin, dillerin yerini, tek bir dünya kültürü, bir dünya dili mi alacak? İnsanların insan anlayışları, birbirlerine davranışları, ahlakları nasıl olacak? Bu yakın geleceğin dünyasında Türkiye'nin ve de Türk Dünyasının yeri ne olacak? Bütün bunlara, görünen ufuklara önce bir göz atacağız? Sonra, bu görünen ufuklara doğru körü körüne sürüklenip gidecek miyiz, yoksa gidişatımıza bir yön verebilir miyiz, bunu düşüneceğiz. Her istediğimiz gerçekleşebilse nasıl bir Türkiye, nasıl bir Türk Dünyası, nasıl bir Dünya olmasını isterdik? Bunu tahayyül edelim. O parıldayan uzak yıldızlara doğru yürüyelim. Oralara varmak için bizler ancak temeller atabiliriz. Yahut, çoktandır atılmakta olan hainlik temellerini kırar, yerine yenilerini atarız. Binanın gelişmesini, çatısının kurulmasını ancak önümüzdeki 5-10 yılda yetişmeğe başlayacak nesiller ve sonra onların halefleri görebilecekler.

Atılacak temeller, görünen mavi semâya doğru nesillerin yükselişi ancak, "dâhilî ve hâricî bedbâhlar"ın hain elleriyle çarpıtılan eğitim düzenimizin yeniden kurulmasıyla mümkün olacaktır. Onun için, gönlümüzün istediği, bekamızın ise gerektirdiği bir Türkiye'ye doğru yürümeyi mümkün kılacak bir eğitim düzeni ve onun temel ilkeleri üzerinde duracağız. Allah gönüllerimizi bu yönde birleştire, gönül ehline kuvvet vere.

II) DÜNYA NEREYE GİDİYOR, TÜRKİYE NEREYE?

İkinci Cihan Harbinin bitiminde Avrupa ve Asya tükenmiş, ortalıkta bir tek Amerika (Batı Bloku) ve Rusya (Doğu Bloku) kalmıştı. Bu iki güç önce dünyayı aralarında paylaştılar, sonra aralarında amansız bir silâhlama yarışına düştüler. O aranın tehdit ettiği ülkeyi, öbürü "merak etmeyin, ben sizi korurum" diyerek eline geçirdi. Kimi resmen işgal etti, kimi dost görünüp içine nüfuz edip, kültürüyle, eğitimiyle, toplum yapısı ile oynadı, içinde kendine yordakçi ortaklar yetiştirip yerlerine oturttu, bu suretle o zavallı, saf ülkeyi içinden fethetti.

Ama kırk yıl içinde iki dev güç birbirlerini iktisâden yıpratıldılar. İkisinin de parası kalmadı. Kendi ülkeleri içinde gereken harcamaları yapamaz oldular, toplumları hızlı bir çöküşe girdiler. Ne iş ahlâkı, ne aile hayatı, ne sokaklarda can ve mal güvenlikleri kaldı. Ancak iki DEV'in kendi nüfuzları altındaki ülkeler üzerindeki hâkimiyetleri gene de sürdürdü. Çünkü o ülkelerde her kesime sızmış, kendilerine bağlı, "kraldan fazla kralcı" kadrolar yetiştirmişler, o ülkelerin kendi öz-kaynaklarını kendilerine kullandırarak, dev gücün uzun vâdeli amaçları ve çıkarları yolunda yürüttürmeyi başarmışlardı. Bu, dev-güç ülkeye bir yük olmuyordu artık.

Gene de, bu ara Avrupa ve Uzak-Doğu, iktisâdî, sınaî ve ticarî yönden gittikçe kuvvetlendi ve zamanla iki dev güce biraz söz geçirebilir hâle geldiler. İki dev güç yalnızca silâh üretir ve bu silâhlara sürekli pazar yaratır, bunun için orda burda komşu kavgaları, iç kargaşalıklar çıkarır oldular.

Herşeye rağmen iki dev de içinden çökme durumuna geldiler. Sovyetler Birliği dağılır gibi göründü. Dışardan pek belli olmamakla beraber Amerika ve İngiltere de içinden iyice çökmeye başladı.

Bu ara Avrupa Birliği ve Uzak Doğu (Japonya, Kore, Tayvan, Singapur, Malezya) yeni iktisâdî güçler olarak ortaya çıktılar. İki eski dev birbirini yıpratadursun, o ara Çin sessiz sadâsız büyük bir iktisâdî, sınaî ve teknik güç haline gelmeye başladı. En zayıf durumda kalan ülkeler ise İslâm ülkeleri, Afrika ve Güney Amerika ülkeleri.

İkinci Dünya Harbinden sonra bilim, teknik, eğitim, basın-yayın (ve "propaganda") üstünlüğü iki dev ülkede kalmış, Doğu Blokunun geçerli dili Rusça, Batı'nınki ise İngilizce olmuştu. Ruslar Orta-Asya'da eğitim dili Rusça okullar açıldılar. Gerçi

Özbekçe, Türkmence gibi çoğu Türk dilinin lehçeleri olan dillerde eğitim yapan okullar da hâlâ vardı, ama asıl imkânlar Rusça dilli okullara veriliyor, Rusça okullardan mezun olanlara iş sahaları tanınıyordu. Sonunda Türkî dilli okullar ikinci sınıf okul durumuna düşürüldüler. Veliler, gençler daha imtiyazlı, itibarlı Rus okullarına özenir oldular. Hatırlatmağa pek gerek yok, aynı stratejiyi özellikle önce İngilizler, hemen arkasından, onların tarihî rolünü devralan Amerikalılar uyguladılar. Öyle bir izlenim yaratıldı ki, sanki artık dünyanın dili İngilizce olacak, başka dillere lüzum kalmayacak. Bu strateji dünya üzerinde en çok (nedense?) Türkiye'de başarılı oldu. En büyük ağırlık ta, öyle anlaşıyor ki, Türkiye'ye verilmişti. Çünkü, herhalde, Türkler birçok imparatorluklar kurmuşlar, onbin yıllık köklü, adeta matematiksel bir yapıya sahip, eşsiz bir kendini yenileme gücü olan bir dile, derin bir tarihe, kültüre ve töreye vâris olmuşlardı. Bin yıl İslâm Dünyasının gücü, yöneticisi, koruyucusu olmuşlar, önce Memlûklarla getirdikleri derin Asya kültürü ile İslâm sanatı, yazısı, bilimleri, felsefesi, tekniğine en büyük katkıda bulunmuşlardı. Türk ve İslâm düşmanı, hala Haçlı Seferi kafasında olan, bağınaz Batılılar önce, Türklerin bu büyük katkılarını İslâm Düniasında, Batıda ve sonunda Türkiye içinde unutturmak ve inkâr ettirmekle başladılar. Sonra sıra (tam kırk yıl önce), tarihin, kültürün, millî his ve beraberliğin, töre'nin üzerinde yaşadığı ortam olan Türk Dil'i'nin yokedilmesine geldi. Resmî dili kağıt üzerinde Türkçe olan Türkiye'nin eğitim dili topyekûn İngilizce olmaya başladı.

Bu gelişmeler sırasında Türkiye tam bir benlik bunalımına girdi, ahalisi bölündü, aynı milletin evâtları, Avrupalı mı, müslüman mı, Amerika uzatması mı, ne idüklerini şaşırır oldular. Aynı ailenin fertleri arasında bile derin kültürel uçurumlar belirdi.

Türkiye içinden eriyedursun, son beş yılda dünya sahnesinde büyük değişimler başgösterdi. Türkiye bunlara ayak uyduracağına, kamuoyu, iç çatışmalar, yolsuzluklar, iktisâdî bunalımlarla meşgul edildi. Ama eğitim, kültür, dil üzerinde oynanan oyunlar sessiz sadâsız devam etti. Halbuki bu son yıllarda, her ülke, millî eğitimine, kendi kültür ve dilinin korunup gelişmesine yeniden ağırlık vermişti. Artık Rusça ve İngilizce hâkimiyeti kırılmış, Almanca, Fransızca, İspanyolca, İtalyanca, Japonca, Arapça, Çince yeniden önem kazanmağa başlamıştı. Polonya Polak diline, Macarlar Macarca'ya, Koreliler Kore diline son derece önem veriyorlardı. Dahası var, konuşanı kalmamış, ölü veya nesli tükenmek üzere olan diller bile diriltiliyordu. Meselâ İsrail İbraniceyi yeniden diriltti, onu eğitim, hattâ bilgisayar dili

yaptı. Çok önceden İngilizlerin kültürel ve lisanî soykırımına uğramış olan İrlandalılar kendi eski "Gaelik" dillerini diriltmeğe uğraşıyorlar. Amerika yerlileri, dillerinin yok edilmesi için her türlü baskı yapılmış olmasına rağmen yeni bir kendine dönme, dillerini kurtarma çabası içindeler. Bütün bunları görünce, insan, Türklerin âdetâ kitle hâlinde benlik intihârı yarışına girmiş olmasına şaşıyor ve dehşet içinde kalıyor.

Az önce Kore, Polonya gibi ülkelerden, onların ibret alınacak tutumlarından bahsetmiştik. Halbuki o ülkeler, resmen veya gayri-resmî olarak son yarım asrı âdetâ yabancı işgali altında geçirmişlerdi. Bugün, tarihte hiçbir zaman fazla yayılmamış olan Japonca'yı Amerikalılar, Avrupalılar harıl harıl öğreniyor. Japonya yabancı öğrencilere burslar veriyor, verirken de Japonca öğrenmelerini şart koşuyor. Türkiye ise, Orta Asya Türkî ülkelerinde acilen bir ortak Türkçe yaratma faaliyetlerine gireceği yerde, oralarda ikinci elden İngiliz/Amerikan misyonerliği yaparcasına (kimi maalesef yaptıkları kötülüğün farkında bile olmadan) eğitim dili İngilizce olan okullar açıyor. Son üç dört yıldır, en büyük görevleri oralarda Türklük bilincini, kültürünü (ki Türk dili olmadan bunlar olmaz) yaşatmak olması gereken Türk dernekleri, daha önce Türkçe olan bültenlerini tümüyle İngilizce yazıp oradaki Türklere dağıtıyorlar. Ocak '94'te Vaşington'da yapılan "Amerika'daki Türk Bilim Adamları Derneği" toplantısında, Türkiye'den katılan Orta-Doğu Teknik Üniversitesi ve Boğaziçi Üniversitesi mensupları da başka olmak üzere bütün konuşmacılar (Sayın Murat Karayalçın hariç) konuşmalarını İngilizce olarak yaptılar. Halbuki dinleyiciler hep Türk'tü, arasına katılan tek tük bir iki Amerikalı "Türkiye uzmanı" da pek iyi Türkçe biliyorlardı. Utandım, sıkıldım, kendimi Hindistan (ki onlar bile eski âmirlerine şimdi lânet ediyor, kendi deyimleriyle "şu İngilizce belâsı"ndan kurtulmaya çalışıyorlar) veya Filipinlerde zannettim. En ağırına giden de, bir Orta Doğu (ODTÜ) şahsiyetinin Türklere karşı İngilizce konuşurken besbelli ne kadar kıvanç duyduğu oldu.

Dönelim tekrar haysiyetini koruyan ülkelere. Son yıllarda en hızlı gelişen ve dünyanın çehresini değiştirecek nitelikte olan bilim ve teknikbilim ("teknoloji") dalları; "moleküler biyoloji" (bizde hemen hemen hiç yok), bilgisayar ve uluslararası, kimi bilgisayarlı iletişim teknikleri. Bilgisayarla dünyanın her bir yanı ile (Türkiye dâhil) anında görüşebiliyor, haber ve bilgileri alabiliyorsunuz. Bu, İngilizce'nin ulusları dil yapılması çabalarına rağmen, birçok dilin yayılmasına araç oluyor. Pekçok Almanca, Fransızca, İspanyolca, İtalyanca, Lehe, Macarca bültenler karşı-

nıza çıkıyor. ODTÜ'den, alt düzeydeki hayırseverler sayesinde olacak, tek Türkçe bir "Türk basınından

III) NASIL BİR TÜRKİYE OLABİLİR?

İnsanın ve toplumun saadeti sadece maddî refaha dayanmaz. İşte görüyoruz, Batı Dünyası maddî refahı yerinde, ama birbirinden kopmuş, gönülleri kurumuş pek çok mutsuz insanlarla doludur. Bize de aşılacak istenen örnek budur. İnsanların saadeti maddî ve manevî zenginliğin beraberliğiyle mümkün olur. Bunu Hazret-i Mevlânâ Mesnevî'sindeki bir hikâye ile pek güzel ifade etmiştir. Atalarımız manevî bilimlerde bugünkü Batı'dan çok daha ilerdeydiler. Bir âlimin gerçek bir âlim olabilmesi için, hem maddî, dünyevî, hem manevî, yâni iç âleminin ilimlerine vâkıf olması gerekirdi. Maddî bilimler, fizik, kimya, ... bir şeyin nasıl oluştuğunu, nasıl yapılacağını gösterir, ama ne yapılması gerektiğini söylemez. "Ne"yi seçme, insanın ve milletlerin kültürlerine, manevî âlemlerine dayanır. Manevî ve insanlık yönü zayıf olanların yaptığı bilim ve teknik gelişmeler çoğu kez insanlığın zararına kullanılır. Bir televizyonu alalım: bu hârika teknik araçla insanlığın eğitim düzeyi, kültür ve ruh zenginlikleri son derece geliştirilebilecekken, bugün çoğu, meselâ Amerika TV'leri insanlara vahşet, dolandırıcılık, ahlâksızlık öğretmekte, insanları beyni olmayan (veya olup ta yıkanmış) bir koyun sürüsüne döndürmektedir.

Bizler hem Asya'yız, hem Avrupa, hem Orta Doğu. Coğrafi konumumuzun bahşeylediği kültür ve maneviyat zenginliğimizden bahsediyorum. Doğu'nun manevî zenginliği, insan anlayışı ile Batı'nın maddiyatı arasında köprü kurabilecek bizden daha münasip bir kavim yoktur. Perişan bir aşağılık duygusu içinde, Haçlı Seferi kafalı Avrupaya yalvarıp duracağımıza, Asyalı tarafımızdan kıvanç duyan, tarihî manevî zenginliklerimizle, maddiyatı, en yeni becerilerle, insanı ezmek, sömürmek için değil, insanın yükselmesi, saadet, kardeşlik, ve huzura kavuşması için kullanan bir millet olmalıyız. Yüzyıllar boyunca olabildiğimiz gibi.

Son zamanlarda Batının içine düştüğü manevî bunalım, dış davranışlarına da tekrar yansımış, o sathî medeniyet kisvesi altında Batı'nın ne derece hunhar, bencil, ve bağnaz olduğunu göstermiştir. "Demokrasi", Birleşmiş Milletler, "insan hakları", Batı'nın sadece kendi çirkin emelleri için kullandığı örtü ve maskelerden ibaret kalmıştır.

Türkiye, Batı'ya olsun, Doğu'ya olsun, insanlık örneği bir ülke olabilir. Nerde bir mazlûm millet haksızlığa uğruyorsa, orda Türk'ü, barış kurulmasına çalışan, ara-

bulucuk yapan, her uluslararası ortam ve örgütte sesini duyuran, insanlığa davet eden en faal bir barışçı olarak bulmalıdır.

İllerinin Türkiye'si bir yeni Japon hârikası olacak, bilimde, teknikte en ön saftaki yenilikleri ile hem kendine, hem insanlığa hayırlı olacak şekilde çalışacaktır. Türk genci hem kendi tarihini, dilini, edebiyatını, hem dış dünyayı, tekniği bilecektir. Türk, ne dışarda hor görülecek, ne içerde kendi benliğinden vazgececektir.

Türk, Asya ülkeleri ve de İslâm Dünyası ile arasına sokulan nifakları, aşılana hor görme, hatta düşmanlık duygularını yıkacak, çeşitli ülkelerle kültür, eğitim, bilim, dayanışma ilişkilerini geliştirecektir. Yeni Doğu Avrupa ülkeleri ile, Orta-Doğu ve Asya ülkeleri, hatta Afrika ve Güney Amerika ile yepyeni ilişkiler kuracağız. Eski dost, düşman herkes bizim insanlık ve becerilerimize imrenecek, bizden örnek alacaktır.

Orta-Asya Türkî devletleri ile sıkı kültür, eğitim, teknik, ticaret ilişkileri kurulacak, siyasî bir emel gütmeden aramızdaki kopmuş kardeşlik pekiştirilecek, gümrük, pasaport, vize engelleri kaldırılacak, gerçek bir Türk Dünyası oluşturulacaktır.

Türk genci, hem eski, hem yeni Türkçeyi çok iyi bilecek, her meslekte, her dalda güzel ve sürekli gelişen Türkçeyi kullanırken, her kelimenin bir bal damlası gibi tadını ağızda hissedecek, Türkçeyi dünyanın kardeşlik ve insan sevgisi dili yapacaktır.

Selçuk atalarımız devrinde olduğu gibi, okullarımıza dünyanın her bir yanından yabancı öğrenciler gelecek, Türkçe olarak yalnız en yeni bilim ve teknikleri değil, insanlığı öğrenip ülkelere döneceklerdir.

Çok yakın geçmişimizde olduğu gibi Türk illeri meyve bahçeleri ile, serin ormanlarla, insanımızın âdetâ kendine akraba gördüğü dut ağaçları ile bezeneyecektir. Gelen yabancı gezginler yalnız Roma, Bizans, ilk Hristiyan kalıntılarını değil, Selçuk, Osmanlı eserlerini görecek, kervansaraylarda Türk Konukseverliğini tadacak, yenden canlanan güzel gelenek ve yaşam tarzımıza özenerek yurtlarına döneceklerdir.

Kısa sürede böyle bir Türkiye'yi oluşturabiliriz.

IV) NASIL BİR EĞİTİM?

Eğitimin amacı nedir? İnsanın toplumu ve kendisi için değer yaratabilecek düzeye getirilmesi. Eğitim aynı zamanda bir ülkenin, milletin geçmişiyle geleceği arasında bir köprü olma görevini üstlenir. Eğitim, bir yandan, insanî, manevî, kültürel değerler verir, insanın kendine güven duygusunu artırır, bir yandan da ona, bilim ve teknik beceriler verir. Yoksa eğitimin amacı, bizde son kırk yılda olduğu gibi, kişiyi milletinden, dilinden, tarihinden, millî kültüründen koparmak, onu toplumuna, töresine, atalarına yabancılaştırmak değildir. Eğitimin amacı "Batılılaşma" da değildir, bilim ve teknikte en ileriye gitmektir. Artık bilim ve teknik Uzak-Doğu'da. Onun için şimdi de "Doğululaşma" mı diyeceğiz? Türkiye bilim ve teknik bahanesiyle Batı misyonerliği oyununa getirilmiştir.

- 1) Türk eğitim düzeninin eğitim dili her dalda, her düzeyde Türkçe olacaktır. Bu aşırı bir istek veya görüş değil. Sömürge ruhuna itilmemiş her ülkenin eğitim dili, kendi resmî dilidir.
- 2) Meslek dalının gereksinimine göre çeşitli yabancı diller, ayrıca özel ve hızlı yöntemlerle iyi öğretilecektir. Bu özel yaz kurslarıyla bile halledilebilir.
- 3) Ezberci, kopyacı, kalıpçı yerine araştırmacı ruhta gençler yetiştirilecektir. Üniversitelerde, özentisi değil, gerçek anlamda araştırmaya ağırlık verilecektir. Bu araştırmalar dış siyaset olsun, iktisat olsun, bilim ve teknik olsun, tarih olsun, her dalda devlete, hükümete, orduya, millete ışık tutacak, bilgi verecektir. Üniversite, devlet, sanayi arasında sıkı bir dayanışma kurulacaktır. Bilgi toplamada, benliğinden feragat etmeden, bilimciler her türlü uluslararası bilim ilişkilerinden faydalanacaklardır.
- 4) Gençlerimizin ve velilerinin akli, fikri dışarı gitmek, dışarda okumak, okutmak olmamalı. Bugünkü en başarılı iş adamlarımız, eğitim dili o zaman tamamiyle Türkçe olan İstanbul Teknik Üniversitesi'nde yetişmiştir. Bizim nesil lisede iken, en özendiğimiz şey İ.T.Ü.'ye girebilmektir. Şimdi ise, sadece bir kırk yıl sonra, herkes, dışarı gitmeye, o da olmazsa, eğitim dili İngilizcedir diye, ODTÜ veya Boğaziçi'ne girmeye çalışıyor. Gençlerin bir sene fazladan, yabancı dil hazırlık sınıfı okuması da başka ülkelerde görülmeyen bir zaman ve kaynak israfıdır. Bir yıl fazladan okunacaksa herkes bir yıl matematik okusun, işte o zaman öbür devletlerin de önüne geçer, sadece acentacı yetiştirmemiş oluruz.

Dışarda okumağa devletin ve özel kişilerin sarfettiği dövizin hemen bir toplam hesabı çıkarılmalı, bu milyarlarca doları bulan kaynağın, hiç olmazsa bir kısmı, derhal, mevcut üniversitelerin sağlam ve araştırma ruhuna dayalı bir hale getirilmesine ayrılmalıdır.

Dışarıya, ancak ülkenin hedeflerine yönelik, dikkatle seçilmiş konularda, meselâ bizde hiç olmayan dallarda doktora öğrencisi ve doktora üstü, uzmanlaşacak kişiler gönderilmelidir. Basından öğreniyoruz ki, bu konularda şimdiki Y.Ö.K. (Yüksek Öğretim Kurulu) ve Saygıdeğer Başkanı Prof. Mehmet Sağlam önemli adımlar atmaktan kendilerini kutlarız.

- 5) Orta öğretimde olsun, yüksek öğretimde olsun, gençlerimiz hem Batı, hem Türk-İslâm ve Asya kültür, tarih ve felsefesini öğrenmelidir. Descartes'i bilen, ama Gazalî'yi hiç duymamış bir Türk genci düşünülemez.

Bu üniversite ve araştırma kurumlarımızda millî hedeflere dönük araştırmalar yapılmalı, bu arada moleküler biyoloji, bilgisayar, iletişim konularında hamle yapılmalıdır.

- 7) Orta, lise, ve yüksek okullara, Türk dünyası, karşılaştırmalı Türk lehçeleri, Türkî iller edebiyatları ve tarihleri, bugünkü toplumsal yapıları, ve coğrafyalarını da içeren dersler konmalıdır. Yaz aylarında okullar, o ülkelere öğrenci gezileri düzenlemeli, öğrenci, öğretmen alışverişi yapılmalıdır.
- 8) Eğitim düzenimiz, vatanını, milletini, ve insanı seven, tarihini, kültürünü, Türkçeyi iyi bilen, Batı'yı da, Asya'yı da tanıyan, Avrupa dili olsun, Arapça, Farsça, Urdu dile veya Hintçe olsun, Japonca, Çince olsun, bir yabancı dili seçeceği mesleğe göre yeterince bilen, kendi benliğini ve haysiyetini yitirmeden herşeyden her yeniliği öğrenebilecek, kendisinin ve toplumun maddî ve manevî refahına katkıda bulunacak, elinde geçerli belli bir beceri, yâni kolunda bir "altın bilezik" olan insanlar yetiştirmelidir.

Haydin, bu seferberliğe hep birlikte girelim.

21. YÜZYILA GİRERKEN İNSAN-DEVLET VE HUKUK İLİŞKİLERİ

Prof. Dr. Ahmet Akgündüz

Dumlupınar Üniversitesi Bilecik İİBF Dekanı

Başta komunizm ve kapitalizm olmak üzere, bunların gayr-ı meşru veledleri de dahil bütün izmlerin iflas ettiği ve bizzat teorisyenlerince iflaslarının ilan edildiği günümüzde, beşeriyetin saadetini temin edecek medeniyet nizamı olarak çok değişik alternatifler araştırılmaktadır. Bu arayışa bütün dünya dahildir. Mesela, Roma'da papazların yaptığı gizli bir toplantıda, komunizm belasından en çok etkilenen Batı Avrupa ülkesi olan İtalya'da, komunizmden dönen gençliğin, geri dönüp muharref olan hristiyanlığın esaslarına inanmadığını ve belki beşeriyetin fıtrî dini olan Hakk dini aradıklarını papazlar itiraf etmişlerdir. Dinin ulvî prensipleri göz önünde bulundurulmadan insan-devlet ve hukuk ilişkilerinin yerli yerine oturtulmadığını kabul etmişlerdir. Hemen belirtelim ki, dinsiz millet yaşayamaz ve başta Rusya olmak üzere, komunizm rüzgarına tutulmuş ve akîdeleri sarsılmış olan hristiyan cemiyetleri geri dönüp hristiyan da olamazlar.

Bu sebeple bu tebliğimizde, kendisinden şikâyet edilen yirminci yüzyıl medeniyetlerindeki insan-devlet ve hukuk münâsebetlerini tanzim eden esaslar ile asıl bu üçlü arasında bulunması gereken münâsebetleri düzenleyen temel esasları mukayese edecek ve fikir-ideoloji fetreti içinde mütehayyir bulunan beşeriyetin kurtuluş çaresinin ne olabileceğini anlatmaya çalışacağız.

DİNSİZ MİLLET YAŞAYAMAZ VE İNSAN-DEVLET VE HUKUK İLİŞKİLERİ DÜZENLENEMEZ

İnsana saygı, insanın hak ve hürriyetlerine saygıyla ve hiç bir fark gözetmeksizin hukukun kâidelerini bütün insanlara eşit olarak tatbik etmekle mümkündür.

İlmî kaynaklar ve yaşanan tarih, bize gösteriyor ki, insan denilen ilâhî makînanın kataloğu demek olan dinin düsturlarıyla, hukukî hükümler arasında yer alan ve devlet nizâmında insana karşı mevcut olan vahşî hükümler ortadan kaldırılmıştır. Aristo'nun *"insanlar iki grup halinde doğarlar; birisi hizmet edilenler yani hürler, diğeri ise hizmet edenler yani hizmetçiler ve köleler"* sözünden ilhâm alan batı medeniyeti yerine, insanı ahsen-i takvim suretinde yaratılmış ve yeryüzünde Allah'ın halifesi mükerrem bir mahluk olarak gören İslâm Medeniyeti buna misal olarak verilebilir.

Önemle belirtelim ki, insanın ustası tarafından hazırlanan katalog demek olan din, insanı, Allah'ın mükerrem ve şerefli bir mahlûku ve insana tanınan hak ve hürriyetleri ise, Allah'ın ihsânı ve insanın tabîî hakları olarak kabul etmiştir. Bu yüzden ki, mesela vahye dayanan İslâm Hukuku, insan haklarını 1400 sene önceden tıpkı bugünkü gibi kabul ve ilân etmiştir. Dinin ulvî duygularından mahrum olan medeniyetlerde ise, daha önce bütün hak ve hürriyetlerden mahrum olan ve kraların kölesi statüsünde kabul edilen insanların, Kralın lütfu ve ihsânıyla sonradan bazı hak ve hürriyetlere sahip olması mevzu bahisdir.

Günümüzdeki hukuk sistemlerinin çoğu ve hukuk devletiyiz diyen bir çok devletler, görünürde insana saygı ve haklarıyla hürriyetlerini koruma nağmeleriyle doludur. Tatbikata gelince, bütün bu söylenenler, bir gecede rafa kaldırılan hukukî düzenlemeler halindedir. Halbuki gerçek medeniyet ve hukuk nizâmı, insana ve onun haklarına saygıyı bir inanç sistemi ve dünya nizâmı olarak kalplere, akıllara ve gönüllere yerleştiren sistemdir. Bugün insanlığın âciz kaldığı husus budur.

Burada insana bakış tarzını da kısaca izah etmek istiyorum. Bilindiği gibi, kıymetli bir antika san'at eseri, eğer kaba demirciler çarşısına götürülürse demir hammad-desi kadar kıymet verilir. Ancak antikacılar çarşısına götürülürse demiri kadar değil antika san'at eseri olması hasebiyle kıymet biçilir. İnsan, Allah'ın yarattığı en kıymetli antika san'at eseridir. Onun bahâsının biçildiği pazar devlet çarşısıdır; kıymetini takdire esas kabul edilen düsturlar da hukuk kâideleridir. Eğer siz,

Kur'an'ın te'sis ettiği İslam cemiyetindeki gibi, insana Allah'ın mahluku muhterem ve aziz bir varlık olarak bakarsanız ve insanı değerlendirirken *"Biz gerçekten Ademogullarını mükerrem ve şerefli kıldık"*¹ mealindeki âyeti esas alırsanız, o zaman, Yunus Emre'nin dediğine gelir ve şöyle söylersiniz: *"Yaradılanı severiz Yaradan'dan ötürü"*. Meseleye bir başka açıdan bakar ve insan-devlet-hukuk arasındaki münâsebetleri sadece bu dünya hayatının menfaat esasları ile değerlendirseniz, o zaman Aristo gibi insanları baştan hizmet edilenler ve hizmet edenler diye ikiye ayırmak mecburiyetinde kalırsınız.

Tarihten zikredeceğim misal bunun çok acık bir misalidir: Batı dünyasında hayvan hakları kavramı 19. asrın son çeyreğinde gündeme gelmişken ve *Birleşmiş Milletler Hayvan Hakları Bildirisi'* ni 1950'lere doğru kabul etmişken, aynı esaslar ve hatta daha ileri seviyedeki düsturları, 1400 sene öncesinde tebliğ edilen İslamî hakikatlerde bulmak mümkündür. Resûlullah'ın "hayvanlarla ilgili tavsiyeleri"ne uyan İslam hukukçuları, asırlarca evvel "hayvan sahiplerinin hayvanların yemlerine dikkat etmeleri, tâkatinin üstünde yük vurmamaları gerekir; aksi takdirde mezkûr hayvanların sahipleri tazir cezası ile cezalandırılır" hükmünü fıkıh kitaplarına derc etmişlerdir.² 1502 tarihli İstanbul Belediye Kanunnâmesindeki şu hükmü beraber mütâla'a edelim:

"Ve ayağı yaramaz bargiri işletmeyeler ve at ve katır ve eşek ayağını gözedeler ve semerini göreler. Ve ağır yük ırmayalar; zira dilsüz canavardır. Her kangısında eksik bulumursa, sâhibine tamam ettüreler. Etmeyeni ve eslemeyeni gereği gibi hakkından geleler."

*"Fil-ümle bu zikrolunanlardan gayrı her ne kim Allahı Te'âlâ yaratmıştır, hepsinin hukukunu muhtesip görüp gözetse gerektir. Şer'î hükmü vardır"*³ Hayvanların ve hatta karıncanın dahi hukukuna saygı gösteren bir nizâmın, suüstümallerin dışında, insana ve onun hak ve hürriyetlerine saygı göstermemesi mümkün müdür?

İNSAN-DEVLET-HUKUK ARASINDAKİ MÜNÂSEBETLERDE HÂKİM OLMASI GEREKEN ESASLAR

1) Mevcut medeniyetler ve özellikle Avrupa medeniyeti, beşeriyetin sosyal hayatında dayanak noktası olarak kuvveti kabul eder. Dayanak noktasını kuvvet kabul edilen medeniyetin yaşandığı toplumlarda görülen en önemli netice, hakka ve hukuka tecavüzdür. Yani kuvvetlinin zayıfın haklarına tecavüz etmesidir. Bu tecavüz

vüzün en acı misalleri en son Azerbeycan'da ve Bosna'da yaşanmaktadır. Kuvvetli olduğunu iddia eden İsrail'in saldırılarına ABD ve hatta Rusya'nın kıs kıs gülmele-ri ve buna karşılık aynı dinin ve vatanın mensupları olan Anadolu insanının ara-sında azınlık gibi tarihe ve dine muhalif kavramlarla anarşi çıkaran anarşistlere ba-şarı dileklerini iletmeleri, bu düsturun acı meyveleridir.

Halbuki, 21. Yüzyıla girmeye hazırlandığımız şu yıllarda, cemiyet hayatında daya-nak noktası olarak kuvvet yerine hakkı kabul etmek icabetmektedir. Dayanak noktasının kuvvete bedel hakk olduğunu müdafaa eden medeniyetler ve bu ara-da İslâm medeniyeti, kabul ettiği mezkûr düsturun neticesi, tarih boyu hakkı ka-bul edenlerin Hakk'da ittifakı olmuştur. Hz. Ebubekr'in halife olduktan sonra irad ettiği ilk nutukda söylediği "Benim katımda en kuvvetliniz, hakkını zâlimden alın-caya kadar, mazlum ve haklı olanınızdır. En zayıfınız ise, mazlumun hakkını ken-disinden alıncaya kadar, mazlum ve haklı olanınızdır"⁴ sözü, iki anlayış arasındaki farkı daha iyi ifade etmektedir. Bu günün Türkiye'sinde de en çok ihtiyaç duydu-ğumuz esas, kanunun kuvvette değil, kuvvetin kanunda olmasıdır. Tatbikatta ter-sini müşahade etmemizin sebebi, zikrettiğimiz temel farktan neşet etmektedir.

2) Bugün iflas eden medeniyetlerde ve sistemlerde, insan-devlet ve hukuk münâ-sebetlerini tanzim ederken gözetlenen en büyük hedef, menfaattir. Bu dünyadaki nimetler ve menfaatler, bütün insanlığın her arzusuna kâfi gelmediğinden, menfa-ati hedef kabul eden medeniyetlerde ve sistemlerde, menfaat üzerinde boğuş-maktan başka bir hareket göremezsiniz. Türkiye dahil olmak üzere çoğu cemiyet-lerde, bunun müşahhas misallerini her zaman görmek mümkündür. Hele son günlerde Türkiye'de yaşanan olaylar, bunun acı meyveleri ile doludur. Alman-ya'da lisan öğrenimi yapan bir arkadaşım, ev taşıdıklarından dolayı gün boyu yo-ruldukları ve aynı zamanda acıttıkları bir anda, kapı komşuları olan bir yaşlı ba-yanın kapıyı çaldığını ve açınca da içinde taze çilekler bulunan bir tabağı görüp heyecanlandığını ifade ettikten sonra, menfaat esasını yansıtan kadına ait şu cüm-leyle şok olduğunu yana yakıla anlatmıştı: Kadın içinde beş çilek bulunan tabağı uzattıktan sonra diyor ki, "Ali Bey, yoruldunuz, bu çileği alınız, yiyiniz; çarşıya çı-kinca alıp iade edersiniz.". Bu gün Türkiye'de de kısmen devlet adamları ve me-murları ile vatandaşın arasındaki münâsebetler buna yakın bir hal almıştır.

Halbuki 21. asırda insan-devlet ve hukuk münasebetlerini tanzim eden kurallarda, hedefde menfaat yerine fazilet ve rızay-ı ilahî olmalıdır. Hedefi fazilet ve rızay-ı

ilahî olarak kabul eden bir medeniyetin bu düsturunun neticesinde, insanlar arasında tesânüd yani karşılıklı dayanışma meydana geldiğini kimse inkâr edemez. Kur'ân bu düstura "Zaruri ihtiyaçları bulunsa bile, kardeşlerinin nefislerini kendi nefislerine tercih ederler" buyurarak dikkat çekmekte ve sahâbelerin bu manayı yaşatan "îsâr" hasletleri de dilden dile dolaşmaktadır.⁵

3) Bu günün sistemleri, insan-devlet ve hukuk üçlüsünün temelini yani hayatın sırrını ve esasını "hayat bir mücadeledir" diye özetliyorlar. Mücadeleyi hayatın düsturu ve yaşamanın bir sırrı imiş gibi görüyorlar. Hayat bir mücadeledir diyen anlayışın neticesi, o mücadeleyi kazanabilmek için, durmadan boğuşmak ve çarpışmaktır. Bugün bu hakikatı yaşamayan veya yaşadığını göremeyen yoktur. Bu düsturdandır ki, büyüklük, küçüklük, âlimlik, fâzıllık, annelik ve ablalık gibi ulvî duygular yok olup gitmiştir. Yolculuk yaptığım ve bir gözünün çıktığını gördüğüm bir ihtiyara sebebini sorduğumda "evlâdım, bir kaç parça fıstıklığım vardı. Oğlum bana tapula dedi. Bir kaçını tapuladım. Geriye bir tane kaldı. Israrlarına rağmen tapulamayınca, sopayı vurdu ve gözümü çıkardı" cevabını verdi. Benzeri durumları her halde gazetelerden ve televizyonlardan takip etmek mümkündür.

21. asır medeniyetleri ise, insan-hukuk ve devlet münasebetleri tesis ederken hayatta mücadele düsturu yerine teâvünü yani karşılıklı yardımlaşmayı esas almalıdır. Karşılıklı yardımlaşma esasının neticesi, fertlerin ve cemiyetlerin birbirinin imdadına koşmak olduğunu, az da olsa günümüzde bunu kendine hayat felsefesi kabul eden insanların hayatlarından ve tarihden öğrenebiliriz. Bırakınız insanlara, şuradan buradan atılan kedilere dahi ciğer vakfeden eccadımızın geride bıraktığı binlerce vakıflar bu düsturun en müşahhas misalleridirler.

4) Mevcut medeniyetler, cemiyeti teşkil eden fertler arasındaki bağı ırkçılık ve menfî milliyet olarak görüyor. Menfî milliyet ve ırkçılığın neticesi, başkasını yutmakla beslenmek olduğundan tecavüz ve zulümdür. Amerika'da Kızılderili ve Zencilere, Güney Afrika'da zencilere ve Rusya'da ise Slav kökenli olmayan insanlara reva görülen zulümler, bunun en bâriz ve çirkin misalleridir. Bugün, aynı çirkin felsefenin acı meyveleri, kısmen de olsa, Türkiye'de de yaşanmaktadır.

21. asrın medeniyet ve sistemleri, hukuk-devlet ve insan münasebetlerini tanzimde, fertleri kaynaştıracak ve birleştirecek en sağlam bağları daha geniş tutmalı ve ırkçılığı terk etmelidir. Mesela din ve insan olma bağları daha geniş bağlardır.

5) Mevcut medeniyetlerin ve sistemlerin insan-hukuk ve devlet arasındaki ilişkileri düzenlerken gayesi, nefsin meşru ve gayr-ı meşru ayrımı yapmadan heveslerini tatmin ve insanların ihtiyaçlarını artırmak için bazı lehviyâtı ve gayr-ı meşru eğlenceleri teşviktir. Nefsin gayr-ı meşru heveslerini tatmini gaye edinen medeniyetlerin en acı neticesini görmek isteyenler, uyuşturucu mübtelesi Avrupa ve Amerikan gençliğine; alkolik olan Rus gençliği ve ordusuna; başta AIDS olmak üzere meydana gelen maddî ve manevî hastalıklara; Türkiye’de ise Moda, Suadiye ve Bağdat caddesi gençliğine bakabilirler.

21. asırda insan-hukuk ve devlet ilişkilerini düzenlerken yetkililerin en büyük hedefi ve gayesi, nefsin arzu ve heveslerinin gayr-ı meşru olanlarına sed çekmek ve ruhu yüce şeylere teşvik ederek onun ulvî hislerini tatmin etmek olmalıdır. İnsanı insan yapacak kemâlâta sevkettir. Nefsin gayr-ı meşru arzularını gemleyerek bağlayan ve ruhu kemâlata kamçulamakla huzura erdiren bir medeniyetin nesiller üzerindeki tesirini görmek isteyenlere ise, bu Ramazan’da binlerce camide toplanan nurlu ve imanlı gençliği seyretmelerini tavsiye ediyorum. Süleymaniye’de ve Sultanahmed’de bunlardan on binlercesi, bir araya geldi; soruyoruz devlet yetkililerine. kaç tane adlî vak’a meydana gelmiştir, kaç tane güvenlik görevlisi tavgiz edilmiştir? Ya sayılan 300’ü bulmayan 1 Mayıs gençliğinin şerlerini defetmek için 18.000 tane sadece polis görevlendirilmesine ne dersiniz?

6) Beşeriyetin sosyal hayatında bir çığır açan, eğer kâinattaki yaratılış kanununa uygun hareket etmezse, hayırlı işlerde, maddi ve manevî kalkınmada muvaffak olamaz. Bütün hareketi şer ve tahrip hesabına geçer. Bunu dinledikten sonra beşeriyetin maddî imkânlar ve iktisadi hayat itibariyle ne halde olduğunu bir iki cümle ile özetlemek istiyorum: İnsanlar, gerek fikrî kapasite açısından ve gerek bedenî ve malî güç açısından birbirinden farklı yaratılmışlardır. Kuvvetlileri de vardır, zayıfları da vardır. Cemiyet hayatının hayatını koruyan intizam ve âsâyişin en büyük şartı, insanların bu iki tabakası arasında boşluk kalmaması ve sosyal dengenin korunmasıdır. Bu tabakaların birbirinden kopmaması ve uzaklaşmaması gerekir. Dikkat ediniz. Bu tabakaların eşit kılınması gerekir demiyoruz. Zira beşerî toplumlarda hukukda eşitlik esası kabul edilmelidir. Yoksa insan fıtratına aykırı olan mutlak eşitlik değil. Mühim olan insanları mutlak eşit hale getirmek değil (zaten bu mümkün de değildir), belki her iki tabaka arasında muvâzeneyi temin ederek huzuru sağlamaktır.

Kur'an bu hakikata şu âyetleriyle işaret buyurmaktadır: "Rabbının rahmetini onlar mı taksim ediyorlar? Onların dünya hayatlarındaki mâişet vesilesi olan şeylerini biz taksim ettik ve bir kısmını diğerinin dereceleriyle üstüne çıkardık ki, bir kısmı diğer kısmını tutup çalışsın. (Ancak üstünlük maddî varlıkta değildir; zira) Rabbinin rahmeti onların toplayıp durdukları dünyevî servetten daha hayırlıdır. Bütün insanları küfre sevk etme ihtimali bulunmasaydı, o Rahmana küfredenlerin her halde evlerine gümüşten tavanlar; üzerlerinde çıkacakları asansörler; odalarına kapılar; üzerlerine kurulacakları koltuklar ve altın zinetler yapardık. Doğrusu bütün bunlar, dünya hayatının geçici metâdır; âhiret hayatı ise müttakîlere aittir".⁶

İnsanlık tarihindeki bütün ihtilallerin ve sosyal hayattaki kötü ahlâkın ma'deni, insan cemiyetlerinde fitraten var olan zenginler ve fakirler arasındaki dengenin bozulması ve insanı insan yapan imanlı faziletin unutulmasıdır. Bu iki tabaka arasındaki muvazene, zenginlerin fakirlere merhamet ve şefkat göstermesi ve fakirlerin de onlara hürmet duyarak itaat etmeleriyle temin olunur.

Maddi planda bu ihtilal ve kötü ahlâkın iki menbaı vardır:

Birincisi, ben tok olayım, başkası açlıktan ölsün bana ne zihniyetidir.

İkincisi ise, Sen çalış ben yiyeyim düşüncesidir.

Birinci zihniyet, zenginleri zulme, ahlâksızlığa ve merhametsizliğe sevk etmiştir. İkinci düşünce ise, fakirleri kine, hasede ve zenginlere karşı gelmeye sevk etmiş ve komünizm belası da bu fitne ateşiyle alevlenmiştir. İşte ne komünizm ve ne de kapitalizm, bütün hayır cemiyetleri, ahlâkî mektepleri ve her çeşit güvenlik kuvvetleriyle, sosyal hayatta bulunan bu iki tabaka arasını musalaha edememiştir.

Birinci meşum zihniyeti, zekât, sadaka ve vakıf gibi müesseselerle kökünden kazımak ve yarayı tedavi etmek mümkündür. İkinci sakat düşünceyi ise, faizi haram kılarak ortadan kaldırmak mümkün olur. Bu sebeptendir ki, Kur'an âyetleri alemin kapısında durmuş, insanlığa "knuğa kapısını kapamak için faiz kapısını kapayınız" demekte ve kendini tabi olanlara bu kapılardan girmeyiniz şeklinde emir vermektedir.⁷

Yapılan bu mukayeseler göstermektedir ki, bugünün medeniyetleri ve sistemleri, bir kısım güzelliklerine rağmen, hayal ettiğimiz ve geçmişte de nümunelerini gördüğümüz medeniyet karşısında mağlup düşmüş ve iflas etmiştir. Başta Romanya,

Doğu Almanya ve Rusya olmak üzere yıkılan doğu bloku ülkelerindeki buhranların asıl sebebi zikredilen esaslarındaki çürüklerdir. Bunu komunizmin iflâsı, ama sosyal demokrasinin zaferi gibi göstermek, rüyasında iken rüya gören hayalperest'in haline benzer.

Tekrar ediyorum; insan-hukuk ve devlet münâsebetlerini tanzim ederken bahsi geçen esaslara ri'âyet etmeyen medeniyetler iflas masasına gelmiştir; birgün mutlaka tasfiye edilecektir. Bu tasfiye masasından Türkiye de payını alacaktır. Bu sebeple devlet yetkililerimizin, müstakbel Türk gençliğinin maddî bataryalarını techiz etmek kadar manevî bataryalarını da techiz etmeyi düşünmeleri millî bir zaruret.

DİPNOTLAR

- 1 Kur'an, İsra Suresi.
- 2 Ebu Ya'lâ, el-Ahkâmü's-Sultâniyye, 275; Ali Haydar, Dürerü'l-Hükk'm, II, 926 vd.
- 3 Akgündüz, Ahmet, Osmanlı Kanunnâmeleri, II, 296-297.
- 4 İbn-i Hişâm, Sirat'ün-Nebî, c. IV, sh. 341
- 5 Kur'an, El-Haşr, 9.
- 6 Elmalî, Hak Dini Kur'an Dili, 4272-4273; Kur'an, Zuhurî: 32-35.
- 7 Bediüzzaman, Sözler, 380.

TÜRKİYE VE İSLAM ÜLKELERİ ARASINDA EKONOMİK İŞBİRLİĞİ

Prof. Dr. Sabahaddin Zaim

*Sakarya Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı*

Mustafa Özel

Ekonomist, Araştırmacı

Modern dünya sisteminin yaklaşık 500 yıllık tarihi boyunca ortaya çıkan üç hegemonik gücün her birinin adı "United" (birleşik) sıfatıyla başlıyor: *United Provinces* (Birleşik Eyaletler; bugünkü Hollanda), *United Kingdom* (Birleşik Krallık; yani İngiltere ve kolonileri) ve *United States of America* (Amerika Birleşik Devletleri). Muayyen bir coğrafyadaki iktisadi faaliyetleri, birbirlerini besleyici tarzda örgütlemedikçe, dış dünya karşısında yüksek rekabet gücüne sahip işletmelerin meydana gelmesi mümkün değildir. Sermaye, insangücü ve ham madde bakımından birbirlerini karşılıklı destekleyen ve birbirlerinin mamüllerine hazır müşteri olan topluluklar, kendi başına hareket eden toplumlardan daha hızlı sanayileşir ve kalkınırlar. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri ondokuzuncu yüzyılda Alman prenslikleri arasında gerçekleştirilen gümrük birliğidir (*Zollverein*, 1834-71). "Kuruluşunun ilk otuz yılında et ve et ürünleri ihracatını yüzde 50, buğday ihracatını yüzde 100, şeker ihracatını yüzde 500 ve içki ihracatını yüzde 700 arttıran bu gümrük birliği, Avrupa kıtası üzerindeki en başarılı sanayi ekonomisinin temellerini de böylece atmış oldu."¹ Bu gerçeğin şuurunda olan günümüzün sanayileşmiş ülkeleri kendi aralarında iktisadi bloklar oluşturmakta ve rakiplerinin gücünü böylece dengelemeye çalışmaktadırlar. "Birleşik" Avrupa böyle bir arayışın eseridir. EFTA, NAFTA gibi iktisadi birlikler de aynı hedefe yöneliktirler. Bunların şu ana kadar en başarılı örneği olan Avrupa Birliği'ni iyi tahlil etmek gerekir.

Avrupa Birliği, modern bir dünya imparatorluğu kurma projesidir. Son 500 yıl boyunca dünya sisteminin merkezinde yer alagelen Avrupa ırklarının itibarı yirminci yüzyılın ortalarında büyük bir darbe yedi. Muhteşem Avrupa kıtası ortadan ikiye bölünerek, bir parçası Washington'a, diğer parçası ise Moskova'ya bağlandı. Avrupa için büyük bir prestij kaybıydı bu ve bir şekilde telafi edilmeliydi. Nitekim daha İkinci Dünya Savaşı sona ermeden bir *Avrupa Ekonomi Topluluğu* oluşturma arayışı başladı. Fransız aydın ve devlet adamlarının öncülük ettiği bu girişimin iki hedefi vardı: (1) Avrupa kıtasının "barbar" kavmi Almanların bir daha tek başlarına hareket edemeyecekleri ekonomik-siyasi-askeri bir birlik kurmak; (2) Avrupa'ya dünya sistemi içinde kaybolan itibarını yeniden kazandırmak. Johan Galtung' göre, İkinci Dünya Savaşı bir "Avrupa-ıç i kabileler savaşıydı" ve savaş sonrasındaki AET girişiminin amacı "tek merkezli bir Avrupa ve Avrupa-merkezli bir dünya " meydana getirmektir.

Amerikalı iktisatçı Lester Thurow, bir Avrupa imparatorluğu kurma yolunda bu kadar güzel bir fırsatın Roma İmparatorluğu'nun düşüşünden bu yana ele geçmediğini söylüyor. "Küresel bir ekonomi içinde Japonlara ve Amerikalılara karşı rekabet etme ihtiyacı Avrupa Evi'nin inşasını gerektirmektedir. Eğer kurulmazsa, tek tek Avrupa ülkeleri kendilerini çok büyük ve çok saldırgan iki ekonomi arasında iktisaden marjinalleşmiş bir durumda bulacaklardır. Zaten herhangi bir ülkenin geri çekilmesinin artık çok zor olacağı kadar bütünleşme sağlanmış bulunuyor. İleriye doğru her adımın üye ülkeleri daha ileri adımlar atmaya zorlamakta olduğu bir iç dinamik kurulmuştur."² Mesela, para birimlerinin değerlerinde geniş çaplı dalgalanmaların meydana gelmesini önlemek için ERS (Exchange Rate System= Döviz Kuru Sistemi) kuruldu. Fakat, bir defa ERS kuruldu mu, işleyebilmesi için para politikalarının uyumlu hale getirilmesi kaçınılmaz olmaktadır. "Eğer bir ülke diğerlerinden çok daha hızlı para basacak olursa, onun para biriminin değeri istikrara kavuşturulamazdı. Dolayısıyla, ERS'nin varlığı Avrupalıları bir Avrupa Para Sistemi (EMS) üzerinde düşünmeye zorladı. Ancak, bir kez para politikaları birbirine bağlandı mı, eğer *Bundesbank*'ın (Alman Merkez Bankası) Avrupa'nın fiili merkez bankası olması istenmiyorsa, bir Avrupa Merkez Bankası üzerinde konuşmaya başlamak zorunlu olmaktadır."³

Kısacası, oniki Avrupa ülkesi şu anda hummalı bir şekilde ekonomik (ve onunla bağlantılı olarak siyasi, askeri ve kültürel) bütünleşme yolunda ilerlemektedir. Aynı zamanda Doğu Avrupa ülkelerini çok yakın bir gelecekte birer ikiser AB bün-

yesine alıp sindirmenin hesaplarını yapmaktadırlar. Rusya'nın Avrupa Evi'ne dahil edilmesi veya en azından kıyısında tutulması bile bu hesaplara dahildir. Avrupa'nın başka türlü Pasifik'le ve Atlantik'in ötesiyle bağlanması mümkün olmayacaktır. Eğer Avrupalılar bu bütünleşmeyi minimum maliyetle gerçekleştirebilirlerse, dünyanın bugüne kadarki en büyük iç pazarını kurmuş olacaklardır. En büyük pazarın sahipleri, dünya ticaretinin temel kurallarını koyma gücüne de sahiptirler. Ve bu kurallar tabii olarak her şeyden önce üye ülkeler için avantaj sağlayıcı olacaktır. " Japonya ve ABD, Avrupa'nın ekonomik bütünleşmesinin Avrupa'ya mal satmalarını zorlaştıracığından endişe ediyorlar. Avrupa bir iktisadi kale haline gelmeye bile, pazarlarına nüfuz etmek daha güç olacaktır. Bütünleşmeden önce İtalya'da eşit ölçüde rekabetçi olan bir Amerikan firmasıyla bir Alman firması, bütünleşmeden sonra Alman firmasının avantajlı duruma geldiğine şahit olacaklardır. Amerikan mallarının önündeki engeller aynı kalırken, Alman mallarının önündeki engeller azalacaktır. Aynı şekilde, eğer bir İtalyan ve bir Japon firması bütünleşmeden önce Almanya'da eşit rekabet gücüne sahip idiyse, bütünleşmeden sonra İtalyan firması öne geçecektir."⁴

İktisadi birlikler bir vakum içinde meydana gelmezler. Siyasi ve kültürel bütün imkanların seferber edilmesi gerekir. Jeokültür bu çerçevede jeopolitikten bile daha önemli rol oynar. Yani, aynı kültürel değerlerin paylaşılıyor ve savunuluyor olması, iktisadi birlik için siyasi menfaatlerden önce gelir. Nitekim Avrupa Birliği'nin gerçekleştirilmesinde ortak Avrupa kültürü birliğe üye ülkeler arasındaki en temel bağ oluşturmaktadır. Lord Waltson 1970 yılında şöyle diyordu:

Avrupa Ekonomi Topluluğu tarihsel bir kavramdır. Başarılı olması halinde, bütün dünyanın istikbali üzerinde derin bir etkiye sahip olacaktır. Hatta, dünya sahnesinde üçüncü bir süper gücün yer alması demek olacaktır bu; nüfus, iktisadi kaynaklar ve teknik beceriler bakımından hem ABD hem de Sovyetler Birliği'ne taş çıkaran, kültürel gelecek bakımındansa her ikisine de galebe çalan bir süper güç.⁵

Ülke sınırları sadece teritoryal değil, aynı zamanda zihinsel ve kavramsalıdır.⁶ Yarım yüzyıldır Soğuk Savaş ve Doğu-Batı kutuplaşması dünya zihin haritamızı tanımlıyor ve kavram çerçevemizi belirliyordu. Fakat şimdi "kavramsal coğrafyamızı" yeni baştan düzenlemek zorundayız. Biz yapmasak, bu işi Efendilerimiz yapacak. Boş durdukları da yok zaten. Daha Doğu Avrupa'daki rejimlerin dumanları tüterken "Yeni Dünya Düzeni" ile "Tarihin Sonu" arzı endam eylediler. Bunlar çabucak eskiyince, daha tecrübeli ilim adamları sürüldü sahneye ve —mesela— "Medeniyetler Çatışması" ile müşerref olduk. Halbuki Samuel Huntington bir siya-

set bilimciydi ve Batı siyaset bilimi (*political science*), tıpkı iktisat (*economics*) gibi, yüz yıldır "evrensellik" iddiasında olagelmmişti. Yani siyaset biliminin kavramları arasında "medeniyet" yoktu ve hele hele çoğul olarak "medeniyetler"den hiç söz edilemezdi. Dünyada bir tek Medeniyet vardı; bu da Batı Medeniyeti idi; diğer insan toplumları bu Medeniyetin normlarına uymadıkları ölçüde insanlıktan uzak idiler. Fakat 1993 yazında bu bilimin öncü pratisyenlerinden biri medeniyetlerden söz ediyor ve bundan sonraki çatışmaların bunlar arasında cereyan edeceğini söylüyordu! Bir tek makale ile, iki kutuplu dünya, yerini yedi medeniyetli yeni bir dünyaya bırakıyordu. Ve bu medeniyetler arasında iyilik meleştiği olanlarla şer kaynağı olanlar son derece bilimsel(!) bir yöntemle teşhis ediliyorlardı. Kötülüklerin kaynağı, gayet kolaylıkla tahmin edileceği gibi, İslam medeniyeti ile Konfüçyen medeniyet idi. Yani İslam dünyasına ve Çin'e daha işin başında gözdağı veriliyor; adımlarını dikkatli atmaları isteniyordu.

Güçlüler, eşyanın tabiatı gereği, her zaman "sistem"i'n işleyişini kontrol altında tutmak isterler. Modern dünya da bunun istisnası değildir. "Kuzey" (veya "Batı") bloku birkaç yüzyıldır kendi lehlerine işlemekte olan dünya sisteminin istikrarını korumak, yani çevreden merkeze sürekli değer aktarımını teminat altında tutmak için, "gelişmekte olan veya azgelişmiş" ülkelerin toplumsal dinamiklerini dönüştürmeye değil, aksine onları denetim altında tutmaya çalıştılar. Nitekim Huntington üstadımız çeyrek yüzyıl önce yazdığı bir kitapta bu gerçeği şöyle dile getiriyordu: "Bu 'değişmekte olan toplumların' tahlilinde ve anlaşılmasında esas olan şey, değişim sürecinin nasıl kontrol edileceği ve 'siyasi düzenin' nasıl sürdürüleceğidir."⁷

1989-91 yılları arasında hem Doğu Avrupa'daki Komünist rejimler, hem de Sovyetler Birliği çözüldünce, çift kutupluluğun "Doğu" tarafı ortadan kalkmış oldu. Bu durumda "Üçüncü Dünya" veya "Tarafsızlar Bloku" gibi kavramların yeni küresel denklemdeki anlamları müphemleşti. Açık olan şu ki, 1989 ile yeni bir dünya düzeni ("sistemi" değil!) arayışı başladı. Yani sistem içinde yükselmekte olan güçlerle (Batı Avrupa, Japonya), nispi olarak gerilemekte olan güçler (ABD) arasındaki çatışma şiddetlenme yoluna girdi. Yükselen güçler artmakta olan iktisadi güçleriyle uyumlu siyasi (ve zamanla askeri) roller talep ederken, düşüş sürecindeki güçler siyasi ve askeri imkanlarını kullanarak iktisadi düşüşlerini geciktirmek istemekte-dirler. Bu durum sistemin merkezinde muazzam bir gerginliğe yol açmaktadır. Çevrenin (özellikle de yarı-çevre ülkelerin) bu durumdan faydalanmaları hiç bir

zaman bu kadar elverişli olmamıştı. Ne var ki, "Üçüncü Dünya" yeni dünya düzeni arayışına son derece elverişsiz şartlarla başlamaktadır. Afrika ve en borçlu 15 ülke* için, 1980'lerde ticaret hadlerinde bir miktar iyileşme oldu; ama bu sayede elde edilen yeni gelirler borç ve faiz ödemelerine gitti.

İkinci Dünya Savaşından sonra ilk defa olarak Kuzey ülkelerine sermaye akışı içeriye akan sermayeyi aştı. Mesela, 1984-89 döneminde Latin Amerika, Kuzeyli kreditorlere onlardan alınan borçlardan 135 milyar dolar daha fazla ödeme yaptı. Bu transferin büyüklüğü, az gelişmiş ülkelerden Kuzeye kaçan sermaye ile daha da artmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlara gelince, Güney'i terkeden özel yatırımların miktarı bu ülkelere gelen sermayeden daha fazladır. 1982'den bu yana, Kuzey'e nispetle az gelişmiş ülkelerdeki yatırımlar 1960'ların karakteristiği olan düzeyin altına inmiştir. 1980'ler boyunca Güney'den Kuzey'e toplam net servet transferi inanılmaz boyutlardadır: bir incelemeye göre, 1986'ya kadar Güney'den Kuzey'e akan servet 250 milyar doları aşmış bulunuyordu. Bu miktar, enflasyon farkı giderildikten sonra, 13 milyar dolarlık Marshall yardımının dört mislinden fazla tutmaktadır.⁸

Bu şartlar altında sanayileşmesini sürdürmekte zorlanan "Üçüncü Dünya"nın Birinci Dünyaya borcu hızla artmakta ve 1994 yılında takriben 1,5 trilyon dolara yaklaşmaktadır. Bu kıskacın içindeki ülkelerin yarıya yakını "İslam Dünyası" adı verilen bir grubu oluşturan "halkı müslüman ülkeler"dir. *Dar ü'l İslam* yerine İslam Dünyası tabirinin kullanılıyor olması bile, yukarıda işaret edilen kavram çoğrafyasına henüz hakim olmadığımızı göstermektedir.

İslam Konferansı Örgütü'ne üye ülkeler Ekim ayında bir defa daha İstanbul'da toplanıp ekonomik işbirliği imkanlarını ve muhtemel bir İslam ortak pazarını tartıştılar. Sistemik güçlerin Orta Doğu'da İsrail-merkezli yeni bir ekonomik yapılanma peşine düştükleri ve Türkiye'nin Avrupa ile gümrük birliğine hazırlandığı bir ortamda yapılan toplantı bu bakımdan önemliydi. Toplantıda konuşan İKÖ genel sekreteri Hamid el Gabid "Dünya ekonomisi pazar güçleri** tarafından yönetilecek. Milli çıkarlarımızı daha iyi koruyabilecek ve dünyadan soyutlanmamızı önleyecek olan İslam ülkeleri arasındaki işbirliğini daha da güçlendirmemiz gerekir" diyordu.⁹

İslam Ortak Pazarı projesinin önünde biri iktisadi, diğeri siyasi olmak üzere iki önemli engel vardır. İktisadi engel şudur: İslam ülkelerinden hiç biri sanayileşme sürecini tamamlayabilmiş değildir. Sayıları 50'yi aşan "ahalisinin çoğunluğu müslüman olan" ülkelerin 1991 yılıdaki gayri safi milli hasılatları (yani bir yılda ürettikleri mal ve hizmet toplamalarının değeri) 1 trilyon 100 milyar doları bulmamaktadır.¹⁰

Bu rakam İtalya GSMH'sını birkaç milyar dolar aşmakta; Almanya'ninkinin yüzde 60'ı, Japon GSMH'sının üçte biri, Amerikan GSMH'sının ise beşte biridir. Yani yaklaşık 1.5 milyar müslüman 70 milyon Almanın neredeyse yarısı kadar üretim yapabilmektedir. Bunun başlıca sebebi sanayi ve teknoloji farkıdır. Servetin kaynağı üretken emek gücüdür; emeğin üretkenliğini artıran şey ise teknolojik yeniliklerdir. Bu sayede ekonomik süreçler üzerinde hakimiyet sağlanmakta ve fiyatlar tekelci düzeylerde belirlenebilmektedir. Üretimleri az, teknoloji düzeyleri düşük olan ülkeler arasında ortak bir birlik kurulması mevcut dünya şartlarında fazla cazip görünmemektedir. İhtiyaç duydukları bir çok mamül birbirlerinden satın alamamakta ve birbirlerine teknolojik bakımdan fazla destek olamamaktadırlar. Nitekim İslam ülkelerinin kendi aralarındaki ticaretleri, toplam ticaretlerinin yüzde 10'unu aşmamaktadır. 1992 yılında toplam ihracatları 273 milyar dolara, ithalatları ise 280 milyar dolara ulaşan İKÖ üyesi 48 ülkenin toplam dış ticaret hacmi dünya ticareti içinde yaklaşık yüzde 7.4'lük bir paya sahipken, sadece Almanya'nın payı yüzde 13 dolayındadır. Ayrıca İslam ülkelerinin 1991 itibariyle dış borçları 412 milyar dolardır ve bu rakamın 1.2 trilyon dolarlık toplam dünya borçları içindeki payı yüzde 29'u aşmaktadır. İslam ülkelerinin dış borçlarının gayri safi milli hasılaya oranı 1991 yılında yüzde 64 olmuştur. Yani bu ülkeler bir yıllık mal ve hizmet üretimlerinin üçte ikisini vermek suretiyle ancak bu borçlardan kurtulabilirler.

Ne var ki, bir İslam Ortak Pazarının önündeki daha büyük engel siyasi (veya ideolojik) dir. Bu ülkelerin bir kısmı "bayraklı kabileler"dir. Batılı emperyalist devletlerin güdümündeki hanedanlarca yönetilmekte ve Efendileri tarafından korunmaktadırlar. Bir kısmı "askeri diktatörlükler"dir. Bunlar da çoğunlukla Batılılarca manipüle edilmektedirler. Her iki grubun da büyük bir bölümü Osmanlı Devleti'nin bağrından çıkmıştır ve aralarındaki sınırlar cetvelle çizilmiş gibidir. Yani zihinsel olduğu kadar teritoryal bakımdan da tabii sınırlara sahip değildirler. Bu durum iktisadi alana yansımakta ve mümkün bölgesel işbirlikleri bile yapılmamaktadır. Mesela, 1978 yılında Türkiye'nin İran'a ihracatı 12 milyon dolar idi. İran Şahı ülkesini bölgenin merkezine yerleştirmek istemekte ve çevresindeki güçlü ülkeleri kendine rakip görmekteydi. İhtiyaç duyduğu yiyecek maddelerini bile İsrail'den ithal ettiren Şah, Türkiye ekonomisine döviz kazandıracak her türlü faaliyeti baltalamaktaydı. Bir yıl sonra, zihinsel kavram çerçeveleri Şah'inkinden pek farklı olmayan T.C. yöneticilerinin hiç arzu etmedikleri bir gelişme oldu ve Humeyni yönetiminde bir "İslam devrimi" gerçekleşti. 1982 yılında Türkiye'nin İran'a ihracatı 1 milyar 100 milyon doların üzerine çıktı(1978'deki miktarın tam 100 misli!). Jeokül-

türün jeopolitik ve jeoekonomi üzerindeki zaferiydi bu. Yeni yönetim ticaret yapacağı ülkeleri dört gruba ayırıyor ve Türkiye'yi ilk sırada yer alan "Dost ve müslüman ülkeler" sınıfına koyuyordu. Böylece iki ülke arasındaki ticaret bir anda yüze katlanıyordu. Benzer durum Irak ve Libya gibi diğer Müslüman ülkelerle de gerçekleşince, Türkiye'nin ihracatında bir anda patlama yaşandı ve İslam ülkelerinin Türkiye ihracatındaki payı yüzde 45'e ulaştı.

Demek ki önce zihniyetin değişmesi gerekmektedir. Mesela, Türkiye bahsinde, Türkiye'nin İslam dünyası içinde yer almayı arzu etmesi lazımdır. Bütün potansiyel hazırdır. Gerek Orta Doğu, gerek Türk-İslam dünyası ile ekonomik işbirliğini ancak bu davaya inanmış insanlar yapabilir. Birbirinin dilini bilen, aralarındaki enformasyon alış-verişini gerekli seviyeye çıkarmış, sürekli projeler geliştiren, eldeki muazzam sermayeyi en rantabl yatırımlara yönelten topluluklar başarılı olabilirler. Aksi halde bugünün kıran kırana rekabetçi dünyasında sürekli olarak geride kalmak mukadder olacaktır. İslam ülkeleri ve Türk dünyası hali hazırdaki ulaşım, haberleşme, finansman ve pazarlama güçlüklerini mutlak surette aşacak tedbirler almalı ve bunları kültürel sahadaki işbirliği ile alttan desteklemelidirler.¹¹

Her şeyden önce, İslam dünyasının iktisadi envanteri çıkarılmalı ve kısa aralıklarla yenilenmelidir. Bir çok müslüman ülkeler birbirlerinin mallarını Batılı veya Japon şirketlerinin vasıtasıyla temin etmektedirler. Bütün ülkelerin potansiyel ve ihtiyaçlarının dökümü yapılabilirse, hangi ülkenin kiminle işbirliği ve alışverişini arttırmasının makul olacağı vuzuha kavuşur. Bu çerçevede, genel bir İslam Ortak Pazarı'na hazırlık olarak bölgesel iktisadi pakılar teşkil edilebilir. Her pakt, nispeten sanayileşmiş olan bir veya birkaç müslüman ülkenin liderliğinde kurulabilir. Mesela, Endonezya ve Malezya'nın önderliğinde bir Doğu Asya Ortak Pazarı; Türkiye'nin önderliğinde bir Orta Doğu Ortak Pazarı; Mısır'ın önderliğinde bir Afrika Ortak Pazarı denemesi yapılmalıdır. Bunun için gerekli iktisadi ve kültürel temel yeterince mevcut iken, ne yazık ki yukarıda işaret edilen siyasi manipülasyonlar yüzünden bu tür işbirlikleri hayata geçirilememektedir.

Hülasa edersek; sağlıklı bir İslam Ortak Pazarının tesisi için her müslüman ülke kendi içinde insanlarını üretken kılacak iktisadi mekanizmaları geliştirmeli, bunun gerektirdiği meşru siyasi-iktisadi zeminleri hazırlamalıdır. Ayrıca her ülke "kavramsal coğrafyasını" İslami bir temele oturtmalı, böylece jeokültürel imkanlarını sonuna kadar kullanabilmelidir. Bu durum müslüman ülkeler arasında ticaret ve

ekonomik işbirliği hacmini mevcut seviyenin çok üzerine çıkaracaktır. Bugün müslüman ülkeler arasında işbirliği yapmak maksadıyla kurulmuş bulunan örgütlerin sayısı 115'e ulaşmıştır. Fakat İslam Kalkınma Bankası'nı kısmen hariç tutarsak, bu örgütlerin çoğunun etkin bir işleyişi yoktur. Bu kurumlar arasında makul entegrasyonlar tesis ederek daha etkin bir üst örgütlenme gerçekleştirmek lazımdır. Önce bölgesel düzeyde kurulacak iktisadi paktlar, daha sonra bütün *Dar ül İslam* 'ı kucaklayacak şekilde genişletilebilir. Gerçi bir takım bölgesel paktlar kurulmuş durumdadır: *The Gulf Cooperation Council* (Körfez İşbirliği Konseyi: Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Umman), *Arah Maghreb Union* (Arap Mağreb Birliği: Cezayir, Libya, Moritanya, Fas, Tunus), *Arah Cooperation Council* (Arap İşbirliği Konseyi: Mısır, Irak, Ürdün, Yemen), *Economic Cooperation Organization* (Ekonomik İşbirliği Örgütü: Türkiye, İran, Pakistan, Afganistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan, Tacikistan), *ASEAN* (Güney-Doğu Asya Ulusları Birliği: Üç gayrimüslim ülkeyle beraber Malezya, Endonezya ve Brunei), *South Asian Association for Regional Cooperation* (Güney Asya Bölgesel İşbirliği Cemiyeti: Dört gayrimüslim ülkeyle beraber Bangladeş, Pakistan ve Maldiv Adaları), *Economic Community of the West African States* (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu: Beş gayrimüslim ülkeyle beraber Benin, Burkina Faso, Gambia, Gine, Gine-Bisau, Mali, Nijer, Nijerya, Moritanya, Senegal, Sierra Leone), *Preferential Area for Eastern and Southern Africa* (Doğu ve Güney Afrika Tercihli Bölgesi: 13 gayrimüslim ülkeyle beraber Komoro Adaları, Cibuti, Somali, Sudan, Uganda). Ne varki, bu bölgesel paktlar bugüne kadar arzu edilen neticeleri sağlayabilmiş değildirlere. İslam Konferansı Örgütü'nün faaliyetlerinden biri de bu paktlara işlerlik kazandırmak için gerekli ortamı hazırlamaktır. İşleysizliğin temel sebeplerinden biri enformasyon eksikliği, diğeri ise finansman yetersizliğidir. İKÖ organları her iki eksikliği de giderebilecek imkana sahip bulunmaktadır. Kanaatimize göre, etkin ve rasyonel işleyen bir merkezi örgüt, söz konusu bölgesel paktlara yardımcı olmak suretiyle İslam Ortak Pazarı idealine adım adım yaklaşılmasını mümkün kılabilir. Oniki sanayileşmiş Avrupa ülkesinin kısmi entegrasyonu bile 40 yıla yakın bir zaman aldı. Sayıları 50'ye yaklaşan, geniş bir coğrafyaya yayılmış ve birçoğu henüz sanayileşmemiş müslüman ülkelerin kısa zamanda bütünleşmesini beklemek doğru değildir. Ancak, hedef bu olmalıdır.

Müslüman dünya uzun bir sömürgecilik döneminin ağırlığını üzerinden atalı henüz çeyrek yüzyıl oldu. Şu anda siyasi bağımsızlığını iktisadi bağımsızlıkla pekiştirmek peşindedir. Sovyet Sisteminin dağılmasıyla bağımsızlığına kavuşan Türk dünyası,

Müslüman dünyaya yeni bir kan getirmektedir. Şimdi artık iktisadi sahada atılımlar yapmak zamanıdır. İKÖ Genel Sekreter Yardımcısının işaret ettiği gibi, müslüman dünya şu iki hedefi eşzamanlı olarak gerçekleştirmek zorundadır: (1) Dev ekonomik bloklar karşısında ezilmemek için çok güçlü ekonomik birlikler kurmak; (2) Her bir ülkede ekonomik etkinliği ve sosyal refahı sağlayacak bir yapısal dönüşüm gerçekleştirmek.¹² *İslam Ortak Pazarı* bu yolda bir ilk adımdır. Böyle bir oluşum, hiç şüphesiz, dünya tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olacaktır.

DİPNOTLAR:

1. Sidney Pollard: *European economic integration, 1815-1970*, London: Thames and Hudson, 1974, s.17.
2. Lester Thurow: "Avrupa Evi," *Küresel Rekabet* (Der. Mustafa Özel), İz Yayıncılık, 1994, s.120.
3. A.g.e., s.121.
4. A.g.e., s.118.
5. Johan Galtung: *The European Community: A superpower in the making*, London: George Allen and Unwin, 1973, s. 119.
6. Baghat Korany: "End of history or its continuation?," *Third World Quarterly*, Vol 15, No 1, 1994, s.7.
7. Samuel Huntington: *Political order in changing societies*, New Haven, CT: Yale University Press, 1968.
- * Türkiye yaklaşık 70 milyar dolarlık borcuyla, en borçlu ülkeler arasında 8. sırada yer almaktadır.
8. Michael Dolan: "Global economic transformation and less developed countries," *Global transformation and the third world*, ed. Slater+ Schultz+ Dorr, Boulder, CO: Lynne Rienner, 1993, s.264-5.
- ** "Tekel güçleri" demek istiyor olmalı!
9. *Zaman*, 27 Ekim 1994, s.7.
10. Ana Britannica, *Anayılık 1994*.
11. Prof. Dr. Sabahaddin Zaim: *Türk ve İslam dünyasının yeniden yapılanması*, İstanbul: Timaş, 1993, s.135-44.
12. Ousman Nassiru Othman: "Islamic common market," *Orientation in Islamic Economics* semineri, Marmara Üniversitesi+ İslam Kalkınma Bankası, 20-28 Ekim 1994, İstanbul.

ISBN 975-95370-9-5